

Fylogeneze a diverzita vyšších rostlin

Nahosemenné – 2. část

Petr Bureš

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

5. tř. *Pinopsida* (jehličnany)

Jméno konifery se do češtiny obvykle překládá jako jehličnany, ve skutečnosti ale jeho doslovný překlad zněl šiškonůši (conus = šiška)

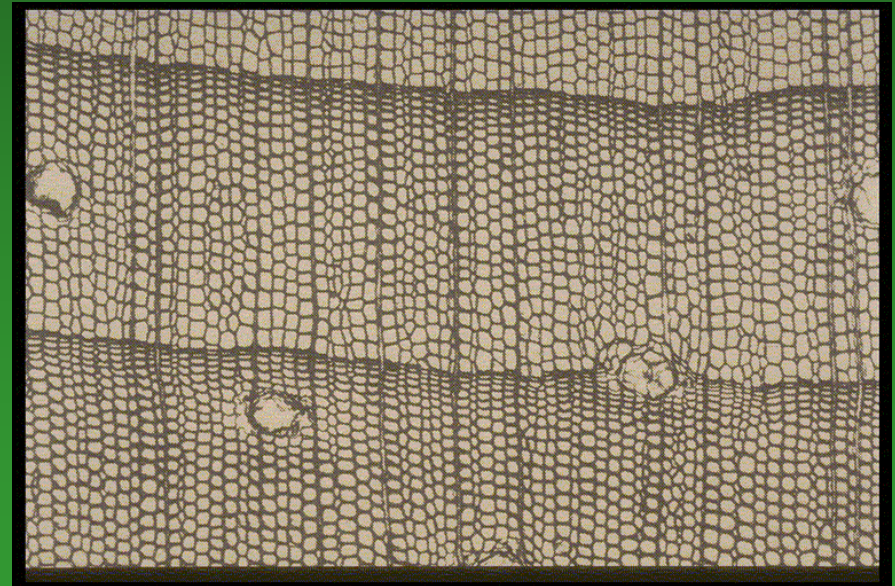
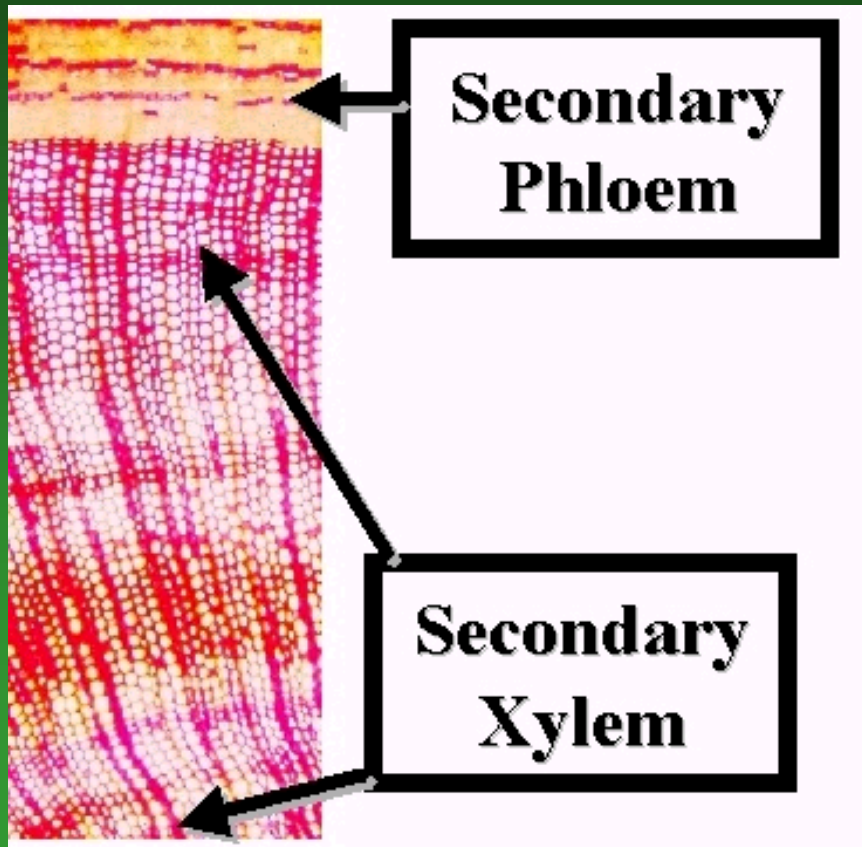
Řád zahrnuje fosilní i recentní dřeviny

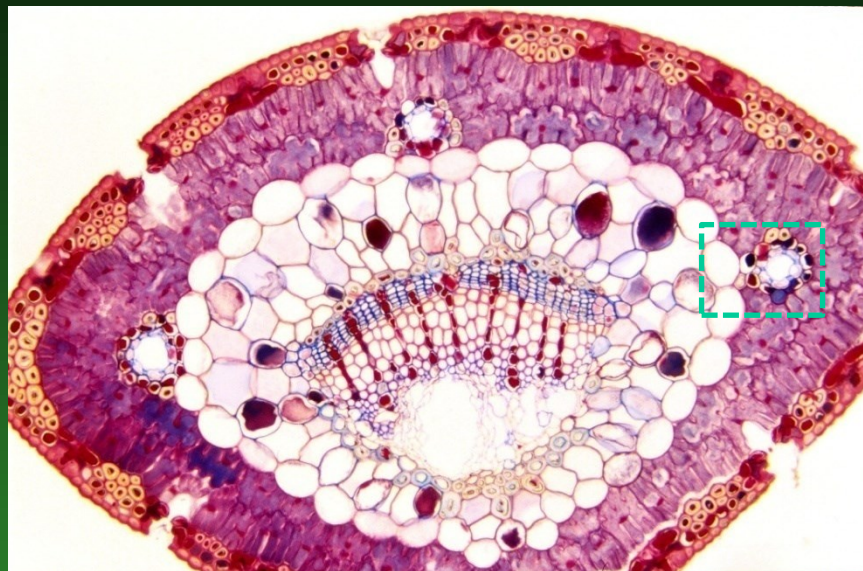
Převážně stromy, řidčeji keře

Kmen se dřevem pyknoxylické struktury (s minimem parenchymatické dřeně) dobře odolává mrazu

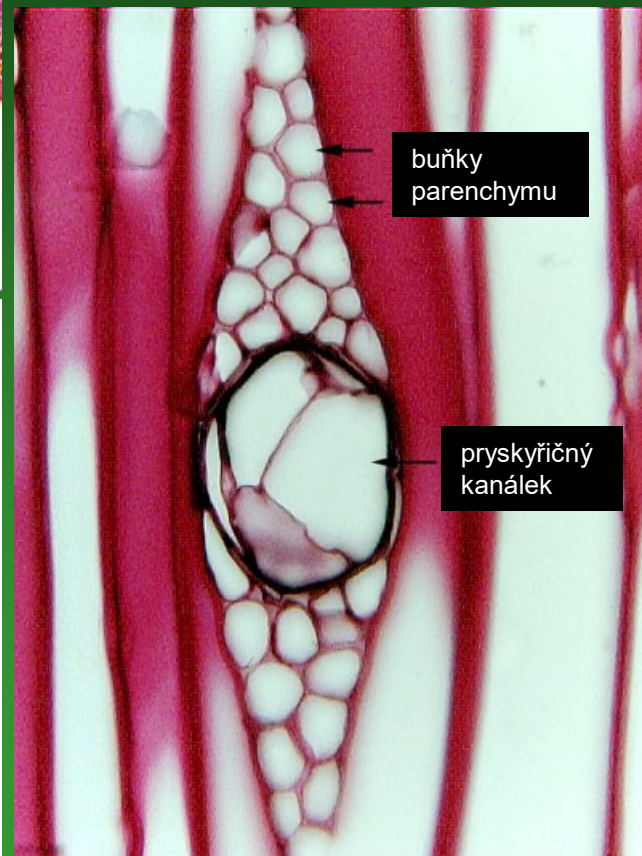

Dřevo i listy často s pryskyřičnými kanálky = ochrana před herbivorním hmyzem a druhotnými infekcemi (bakterií a hub)

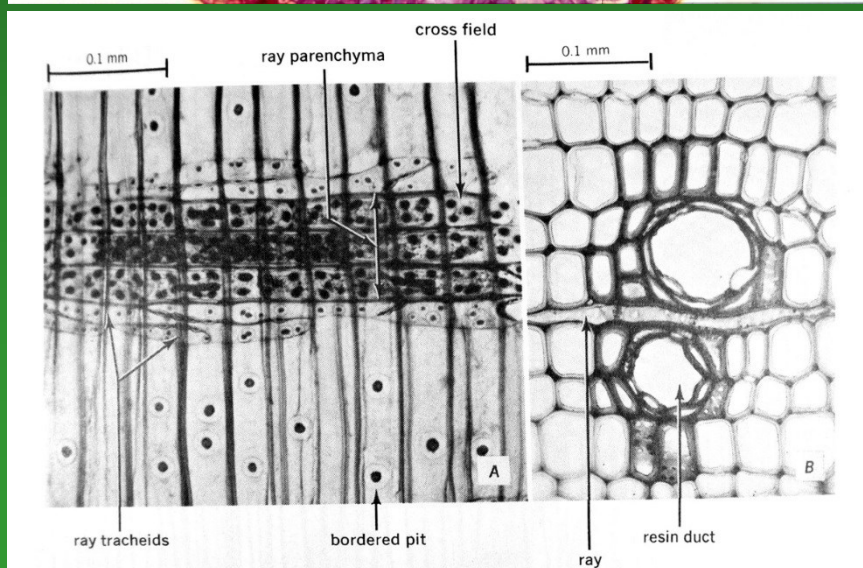
buňky parenchymu

pryskyřičný kanálek

buňky parenchymu

pryskyřičný kanálek

0.1 mm ray parenchyma cross field 0.1 mm

ray tracheids bordered pit ray resin duct

A B

Průduchy hluboce
zanořené pod povrch
kutikuly a epidermis

Kutikula často silná

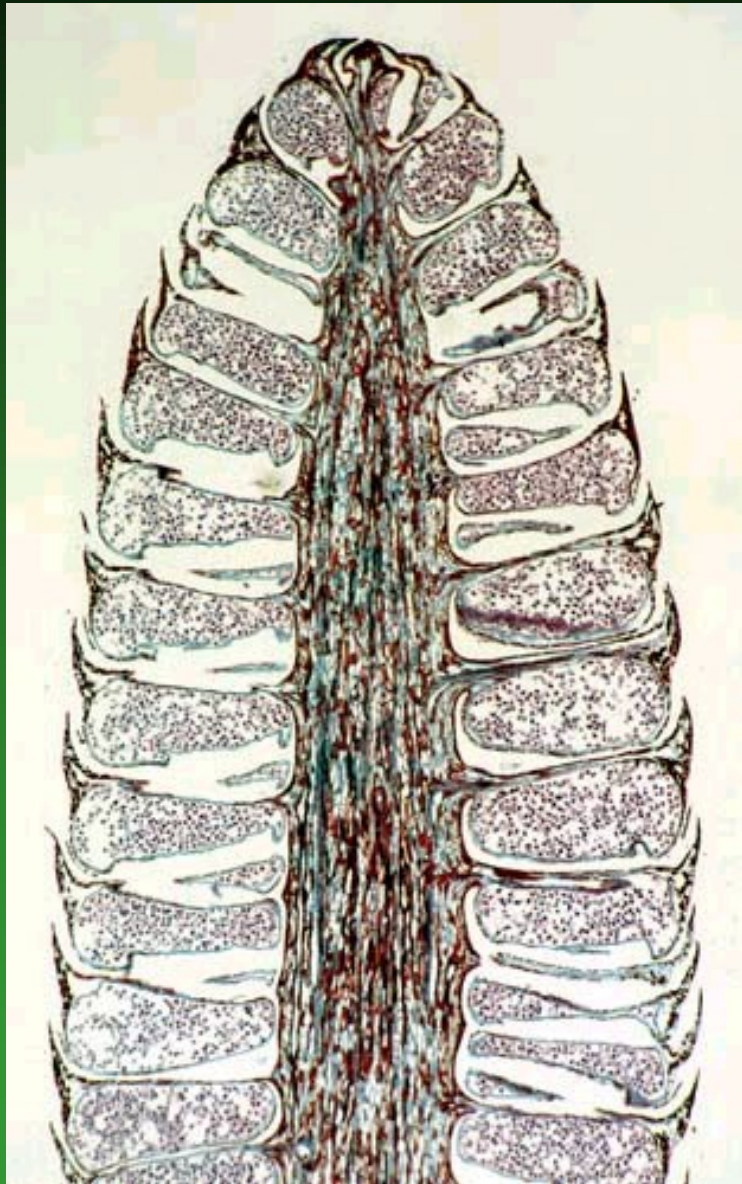
Větve často s brachyblasty (nejvýrazněji u modřínu)

Listy většinou malé, jehlicovité nebo šupinovitě, většinou jednožilné

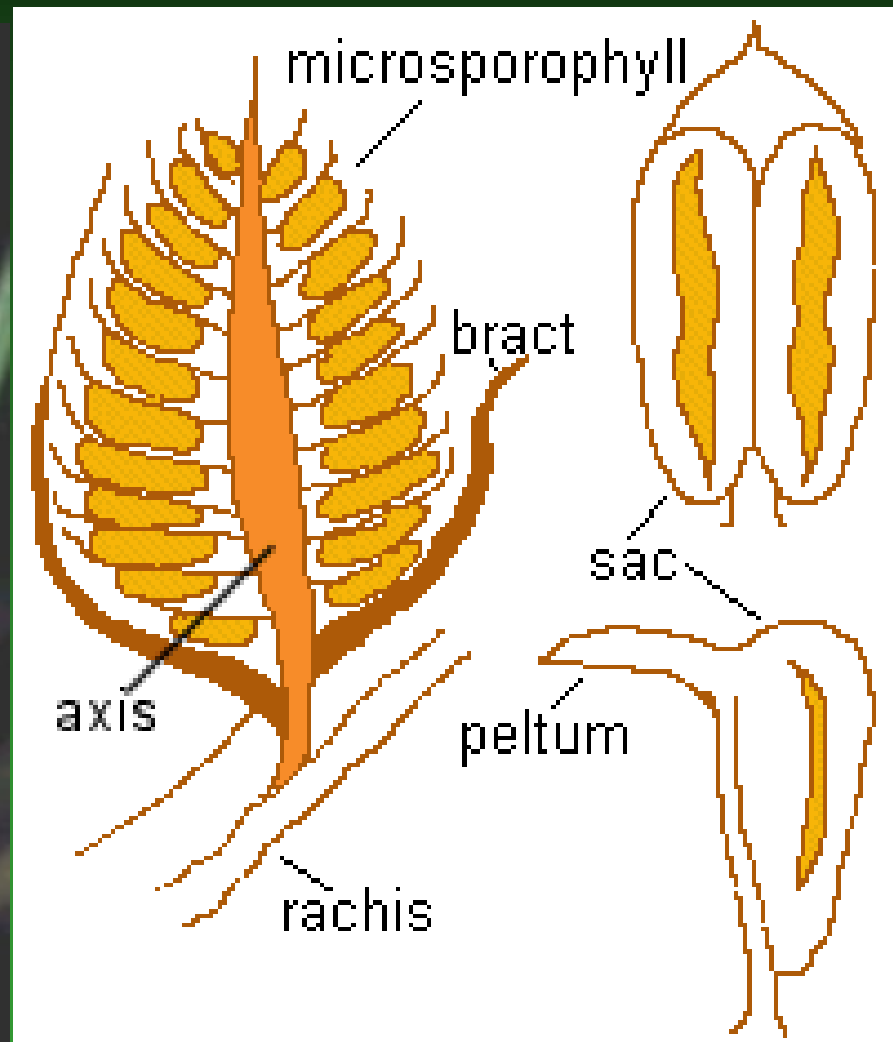

Sporofyly šupinovitě, ve strobilech

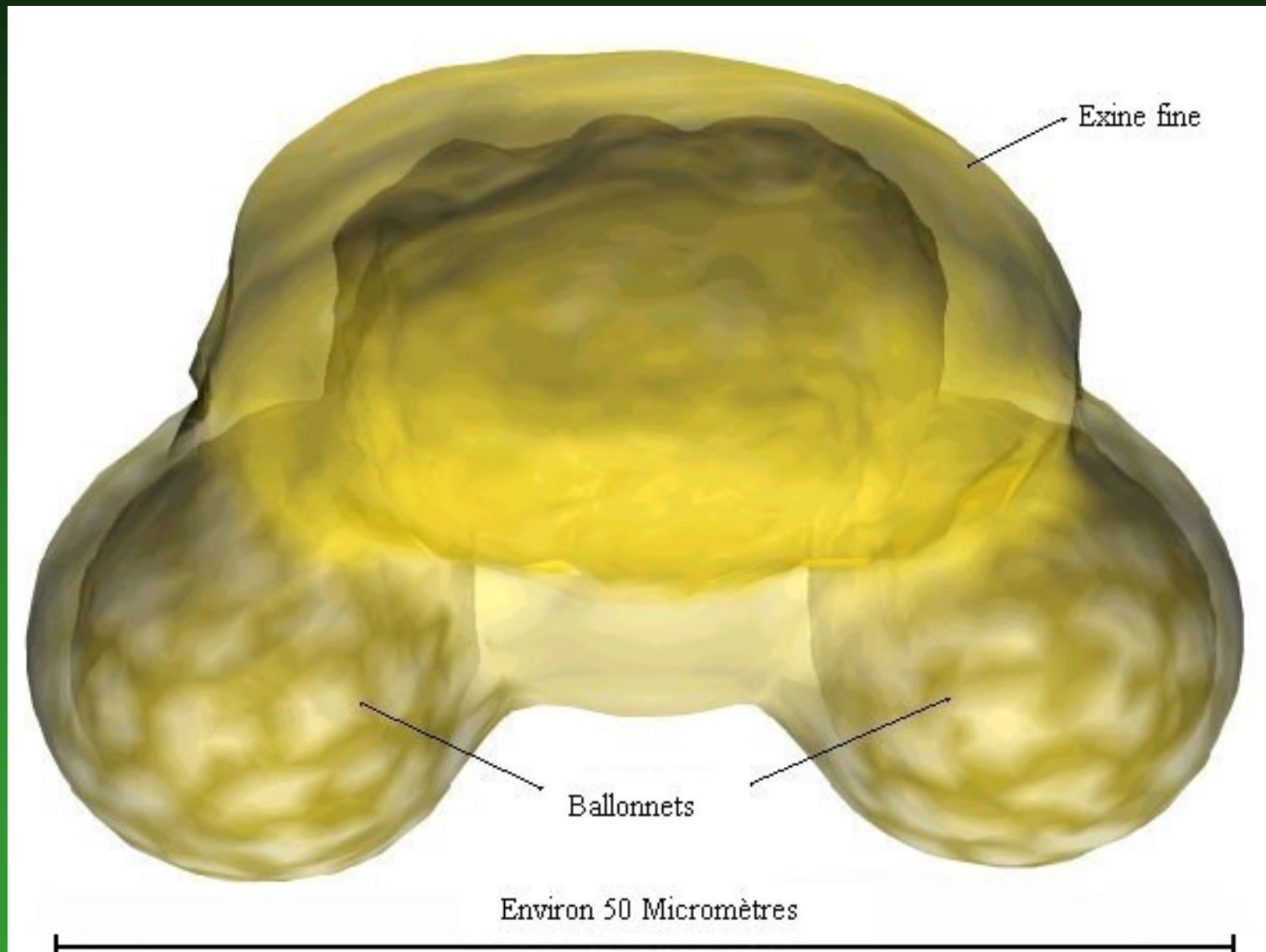

Mikrostrobily – na bázi s několika sterilními šupinami

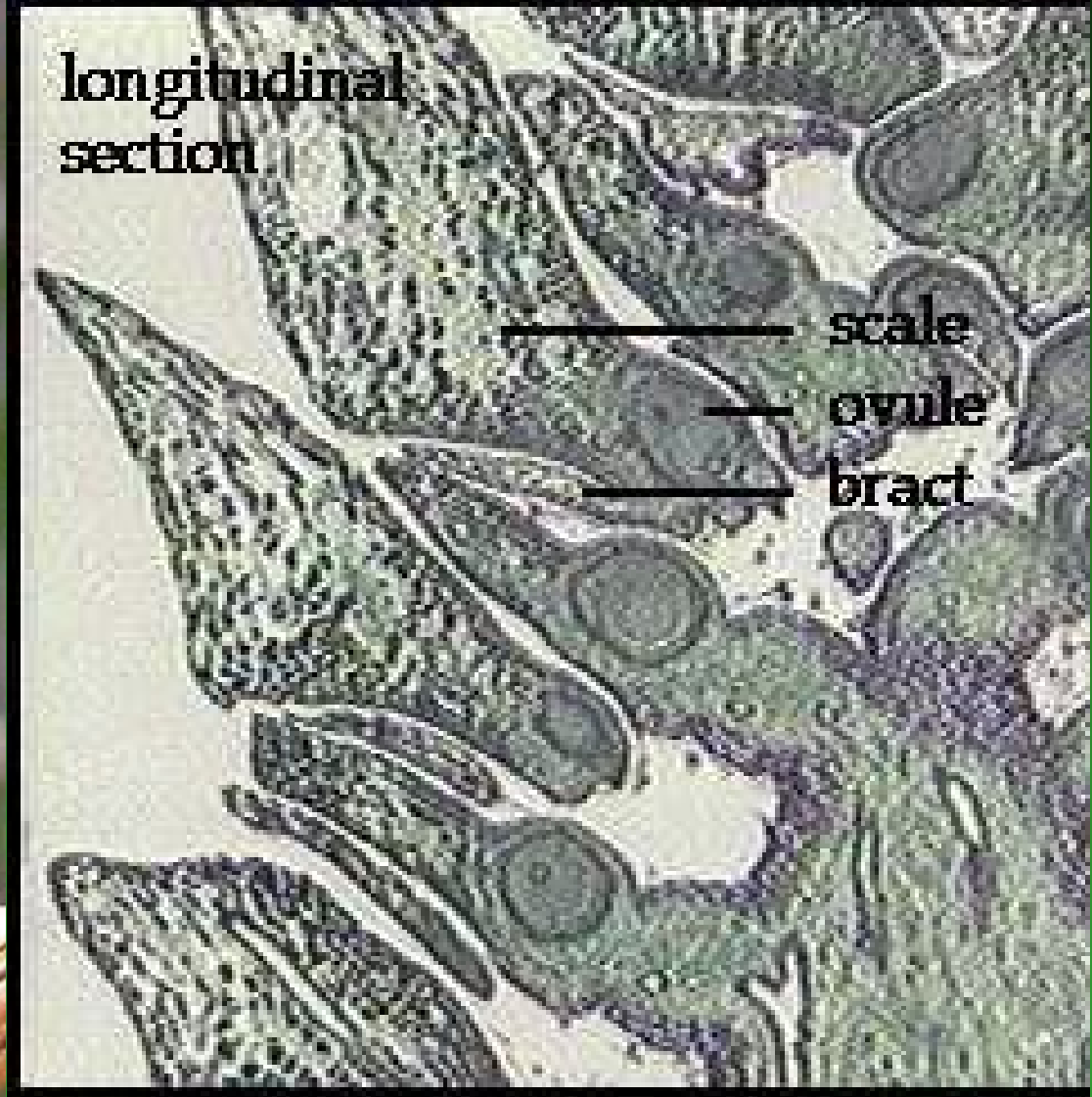
Mikrosporofyly – se 2 až mnoha mikrosporangií (= prašnými pouzdry) na spodní (abaxiální) straně

U Pinaceae a Podocarpaceae má pyl často 2 vzduchové postranními vaky (opylení výhradně anemogamní)

Megastrobily jsou tvořené 2 typy šupin - semennými a podpůrnými

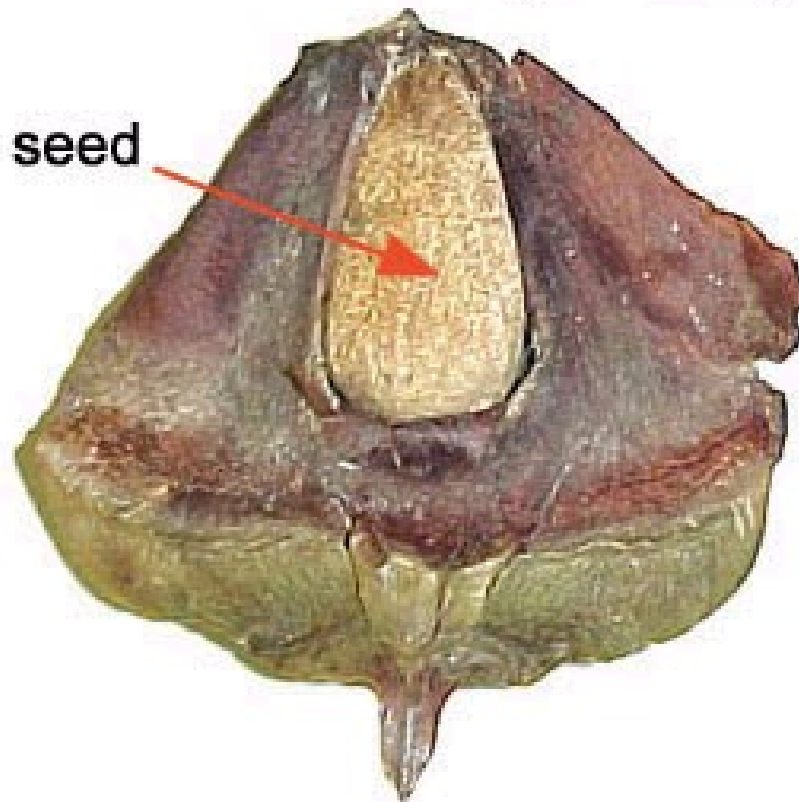
Semenné šupiny jsou stonkového původu vzniklé srůstem úžlabních větví,
podpůrné šupiny jsou původu listenového

© 2000 James L. Reveal

Vajíčka obvykle 2 (vzácně jedno) na svrchní (adaxiální) straně semenné šupiny

© W.P. Armstrong 2002

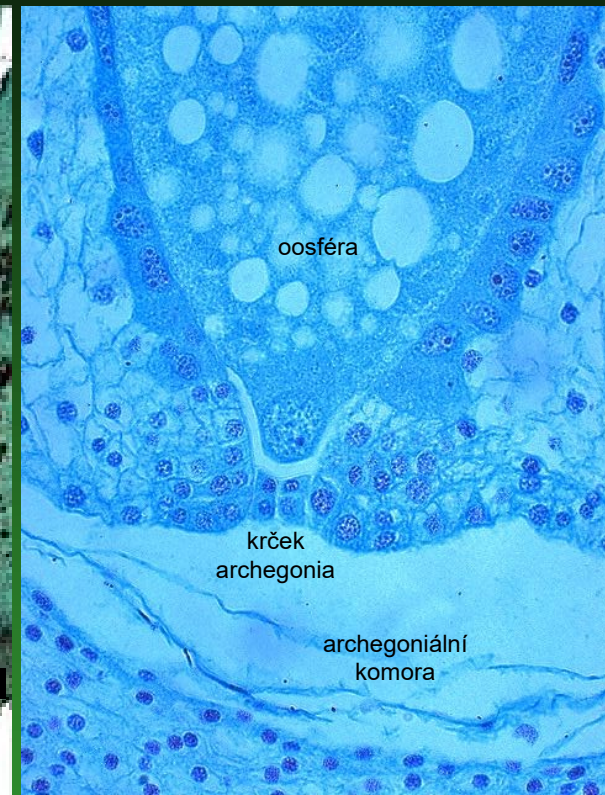
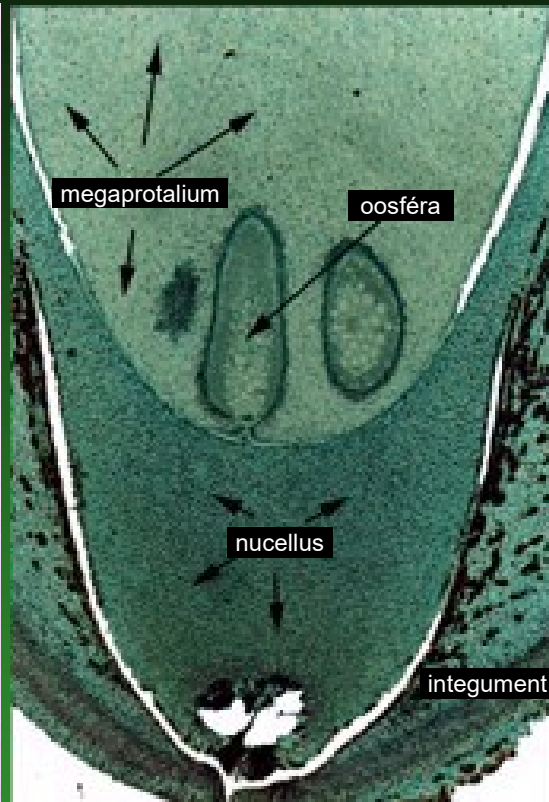
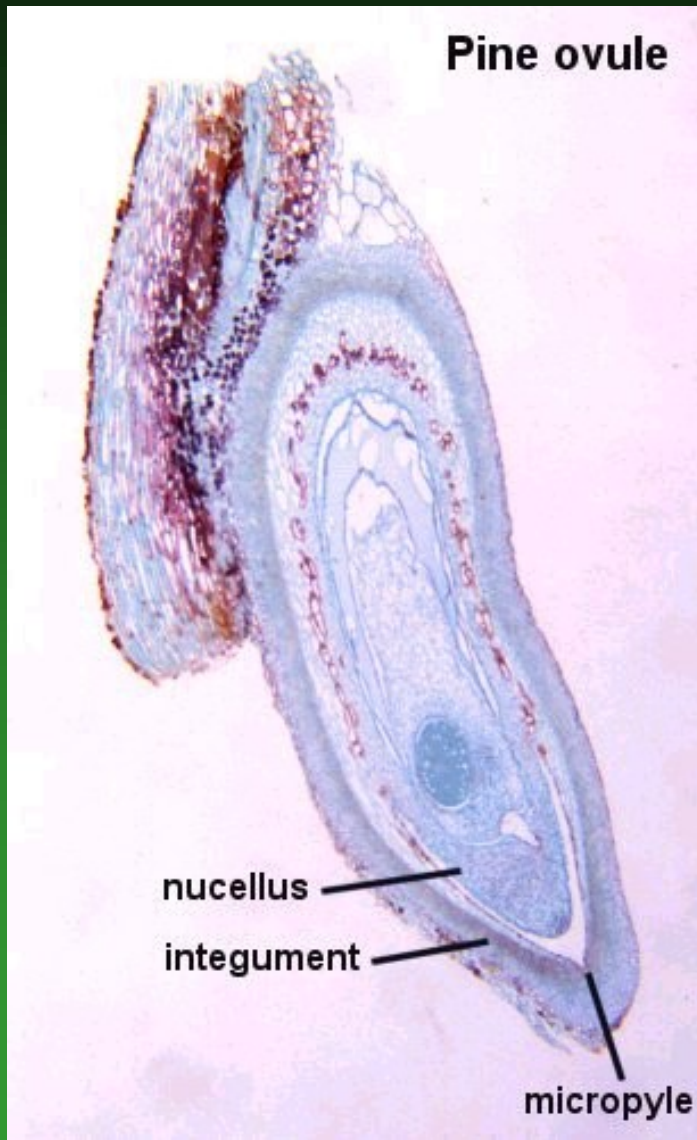

Araucaria bidwillii
(Bunya-Bunya)

Pinus coulteri
(Coulter Pine)

Vajíčka s jedním integumentem, s archegonii ještě vyvinutými

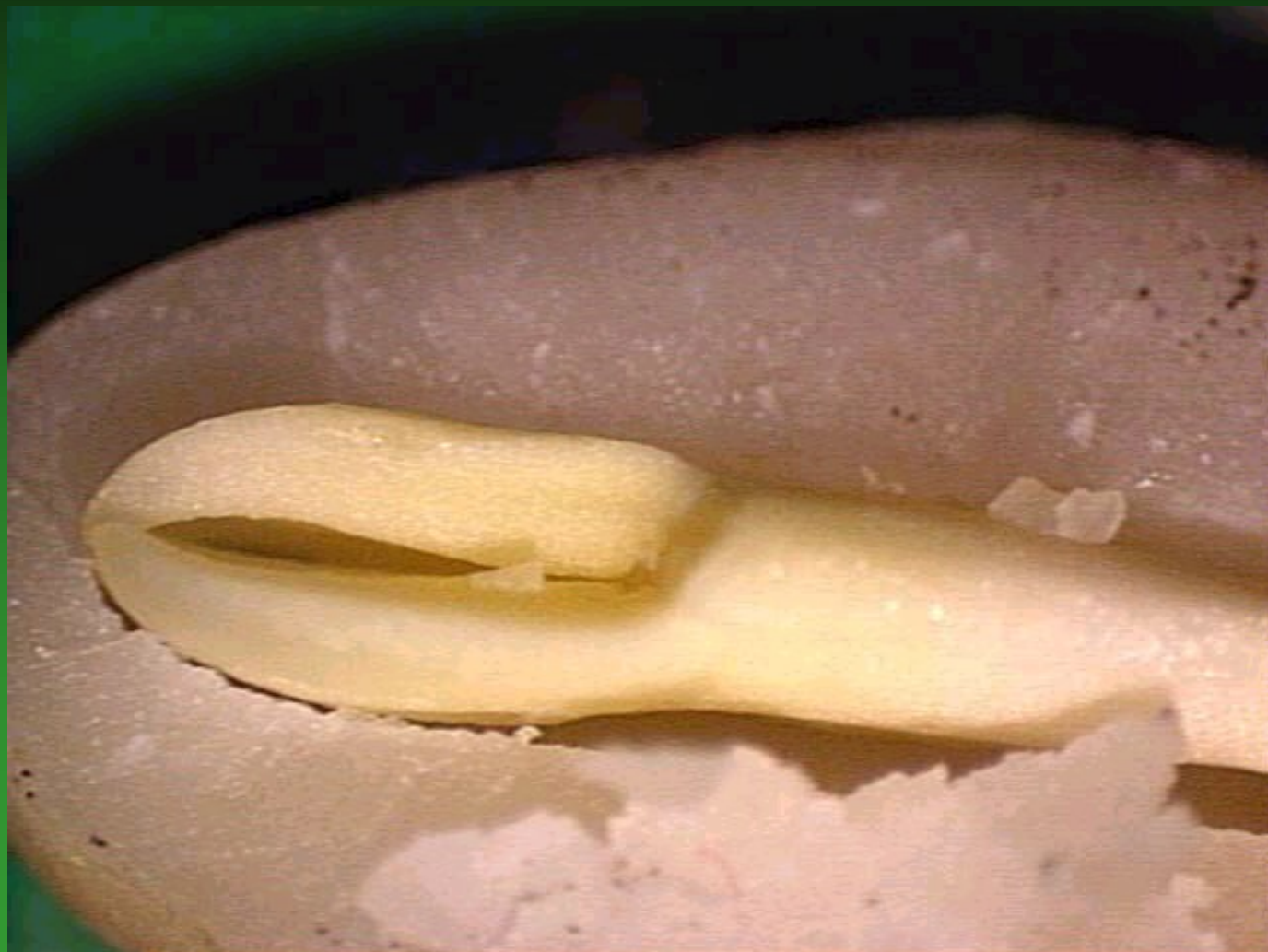

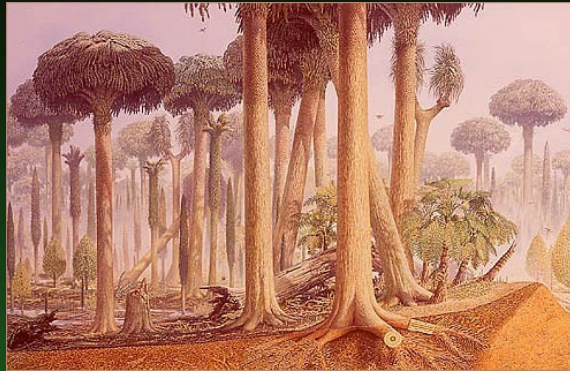
Vývoj vajíčka a mikrospóry obdobný jako u cykasů, s tím rozdílem, že z antheridiové buňky vznikají 2 neobrvené (!) buňky spermatické (jedna oplozuje oosféru, druhá zaniká)

Láčka

proroste až
do krčku
archegonia

Embryo má
2–14 děloh.

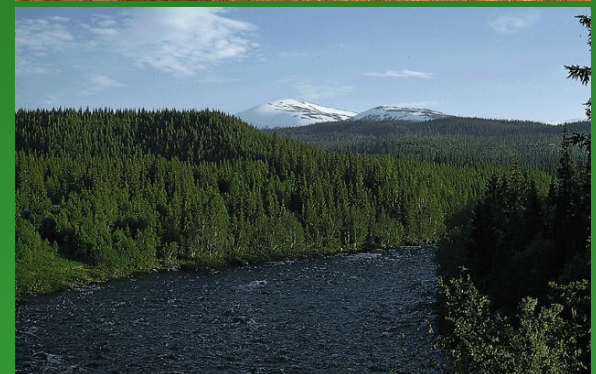
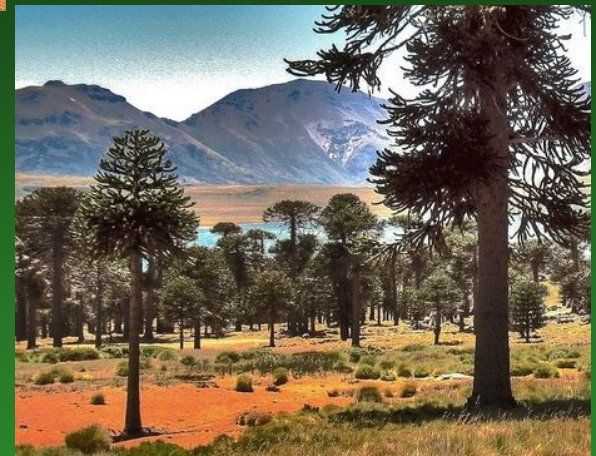

Historie

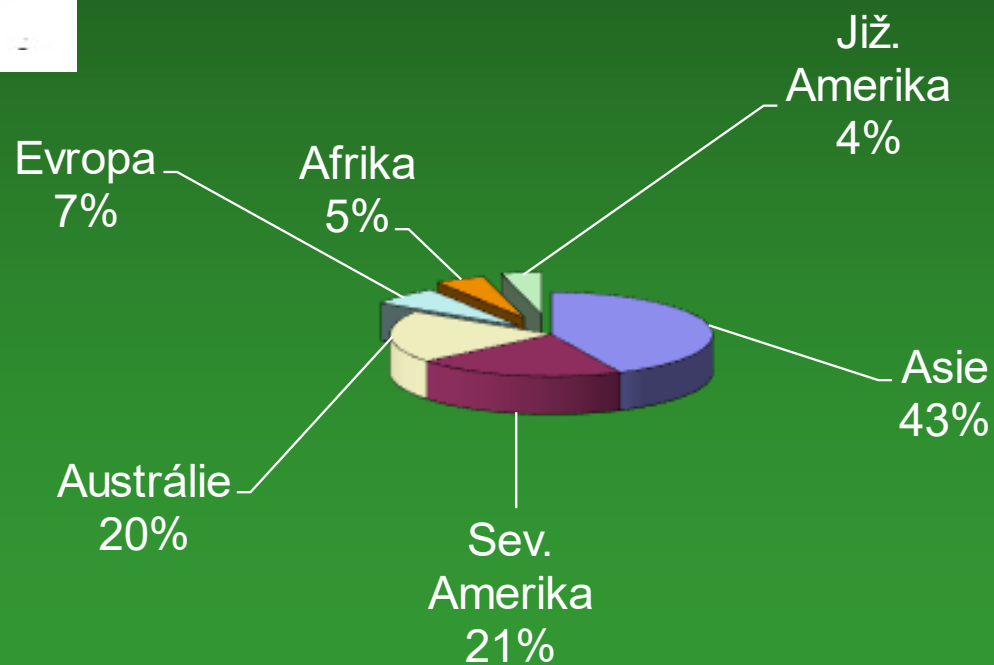
poprvé - konec karbonu

divergence – jura-křída

V současnosti - 60/660 – přesto významná dominancí v lesích především chladnějších klimatických pásem a horských oblastí

Druhová diverzita jehličnanů - více druhů v Asii, Sev. Americe a Austrálii, - méně v Evropě, Africe a jižní Americe

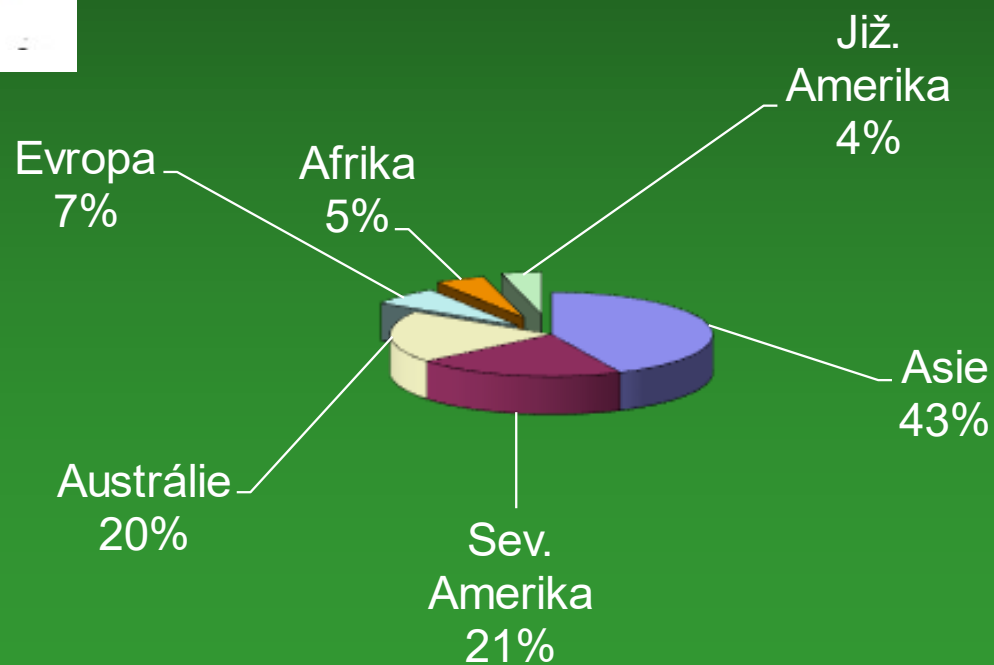

Druhová diverzita jehličnanů - více druhů v Asii, Sev. Americe a Austrálii, - méně v Evropě, Africe a jižní Americe

7(-6) čeledí:

1. Araucariaceae
2. Podocarpaceae
3. Sciadopityaceae
4. Pinaceae
5. Taxodiaceae (někdy spojená s následující)
6. Cupresaceae
7. Taxaceae

1. *Araucariaceae* – araukariovité 3/38

Fosilní i recentní dvoudomé (*Araucaria*) nebo jednodomé (*Agathis*) stromy až 70 m vys.

Fosilně
doloženy již
z Triasu

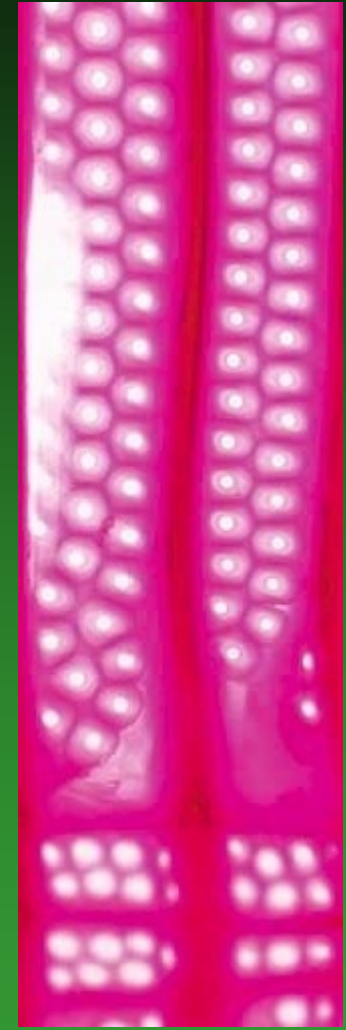
v třetihorách byly kosmopolitně rozšířené

Kmen – na bázi až 2,5 m

Dřevo – pyknoxylické

Tracheidy – s hustými dvůrkatými dvojtečkami

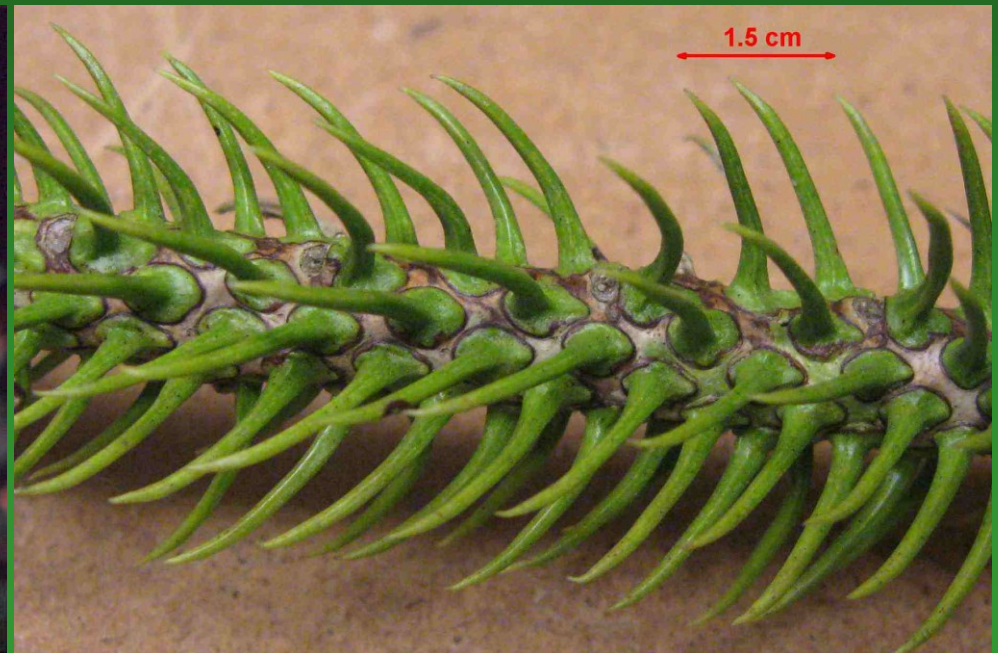
Větve – v symetrických přeslenech

pravidelná koruna působí dojmem pravěkých přesliček

Listy (jehlice)

- neopadávají
- často ploché
- vícežilné
- spirálně uspořádané
- někdy nasedají ploškou

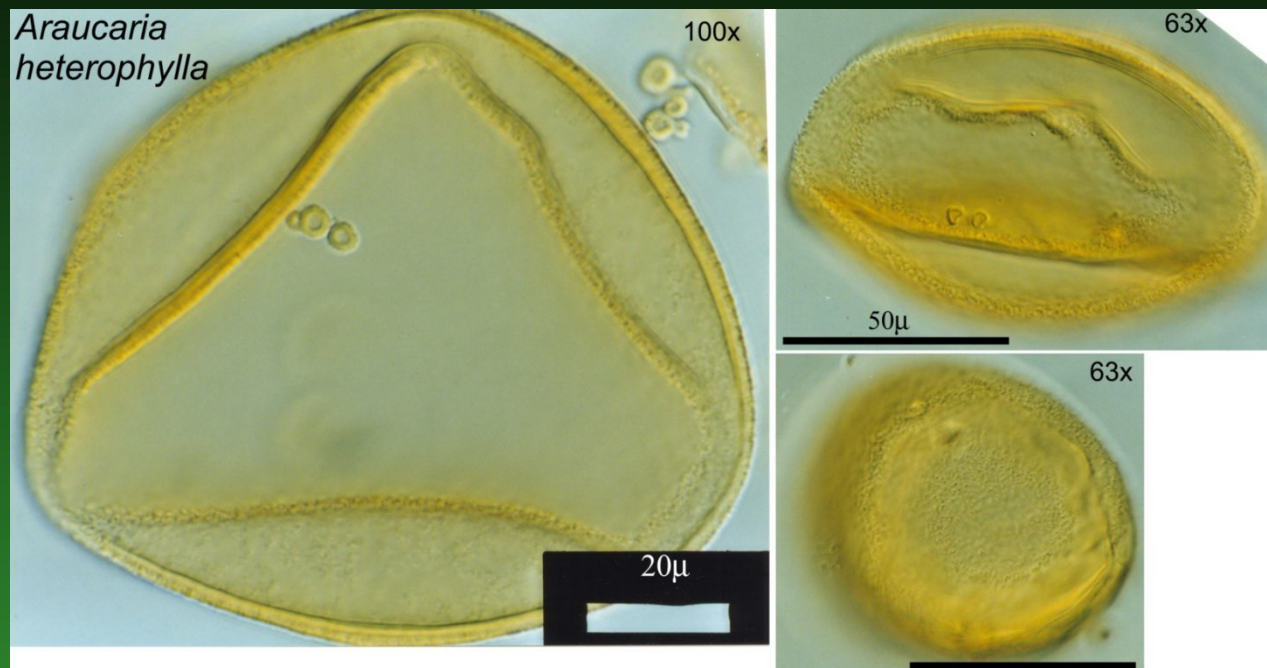

Mikrostrobily – velké,
až s 1000 šupinami

Mikrosporofyly – až s
15 pylovými pouzdry

Pyl – bez vzdušných vaků

Megastrobily

- velké - až 35 cm,
- kulovité,
- zrají 2-3 roky
- ve zralosti rozpadavé
- šupina semenná srůstá s podpůrnou a nese jediné vajíčko

© W.P. Armstrong 2006

U nás častá pokojová dřevina
Araucaria excelsa - blahočet ztepilý,
 původní na ostrově Norfolk u Nového
 Zélandu

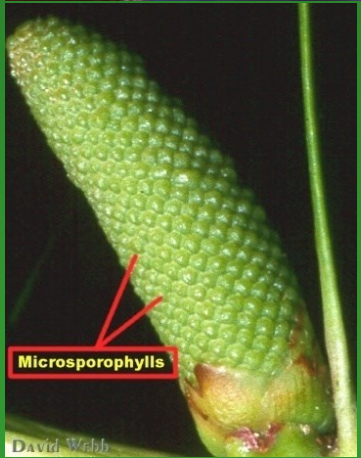
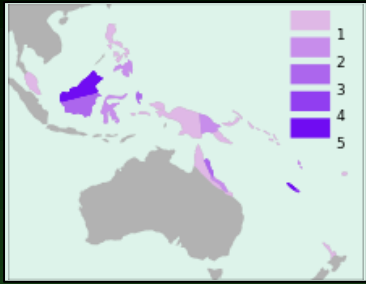

Araucaria araucana

až 4 cm dlouhá semena nazývaná pinoni jsou potravou indiánů kmene Araucos v J Chile,
 podle ind. kmene dostala název tato provincie i samotná rostlina
 ze všech druhů araukárií (19) tento
 vystupuje nejvýše do hor
 dožívá se až 2000 let

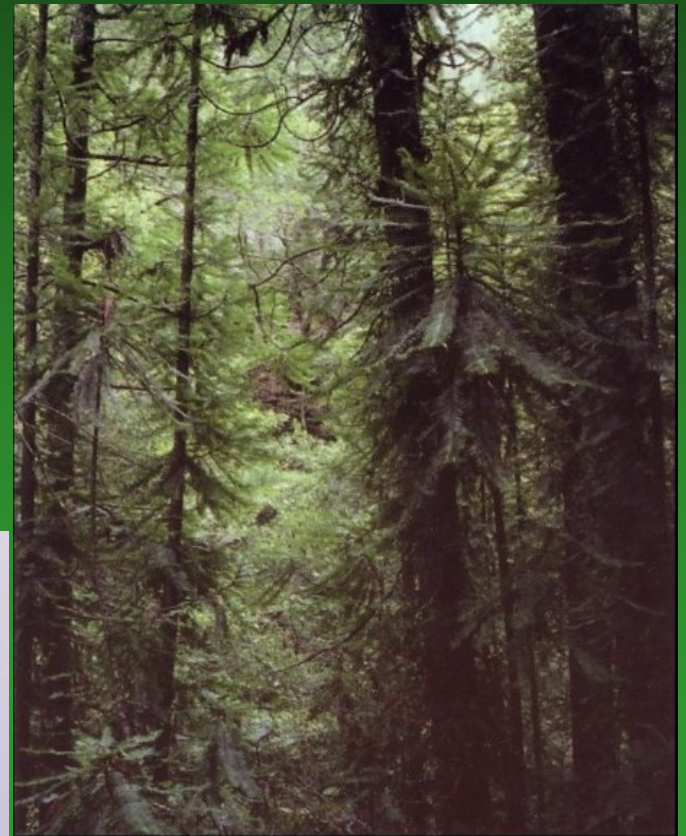

Rod *Agathis* má asi 20 druhů - poskytují pryskyřici kauri kopal - k výrobě fermeží a laků, domorodci ji žvýkají, vyskytuje se v kulovitých útvarech pod zemí v subfossilním stavu.

Wollemia nobilis

třetí rod, objeven až 1994 v jednom z 300 m hlub. kaňonů nár. parku Wollemi v JV Austrálii
Dorůstá až 40 m.

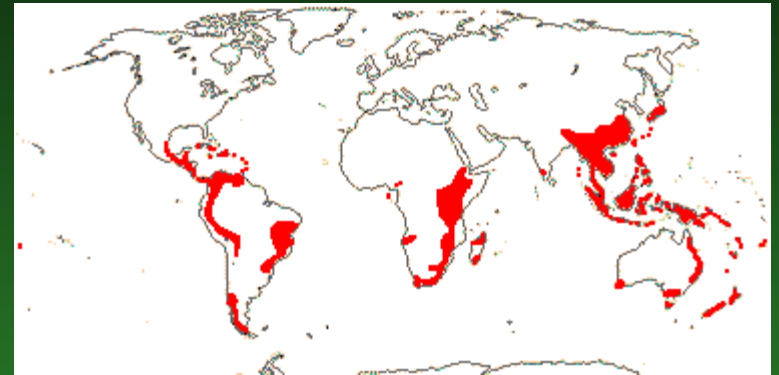

2. *Podocarpaceae* – podokarpovité 18/186

recentní i fosilní převážně stromové jehličnany s často širšími listy a semeny s dužnatým míškem a zdužnatělou stopkou

poprvé – svrchní trias

dnes – hlavně hory tropů a subtropů
jižní polokoule

Podocarpus amarus

- Listy - často i značně široké, vejčité, kopinaté nebo čárkovité
- s výraznou střední žilkou, popř. s mnoha paralelními žilkami
- zpravidla spirálně uspořádané

Podocarpus neriifolius

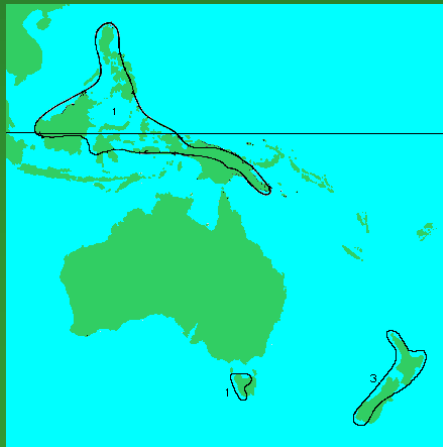

Rod *Phyllocladus* (rozšířený od Filipín po Tasmánii a Nový Zéland) má listy nahrazeny fylokladii - přeměněnými brachyblasty

Phyllocladus trichomanoides

Phyllocladus alpinus

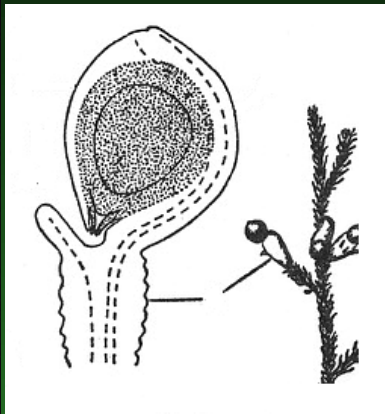
Phyllocladus asplenifolius

Mikrostrobily i megastrobily malé, mikrosporofyly se 2 prašnými pouzdry;
megastrobily jen z několika podpůrných šupin, někdy redukované na

jediné vajíčko

Podocarpus macrophyllus
 Podocarpaceae
 © G. D. Carr

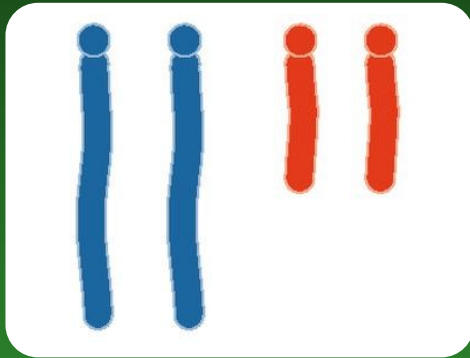

Podocarpus macrophyllus - semena s dužnatým
 míškem (arillus) na zdužnatělé stopce

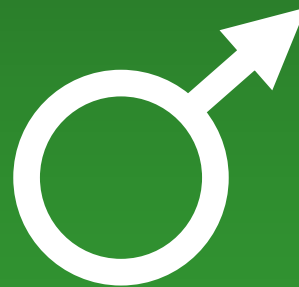
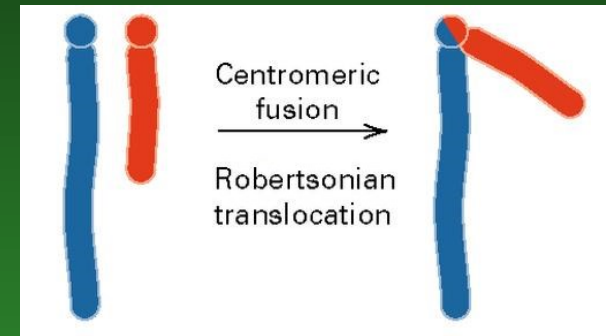
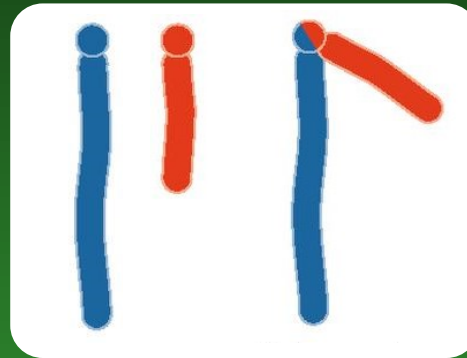
Podocarpus macrophyllus
 mikrostrobilus

Pohlavní chromosomy – identifikovány u některých druhů rodu *Podocarpus*. Vznikly Robertsonovskou translokací (centromerickou fúzí)

X1 X1 X2 X2

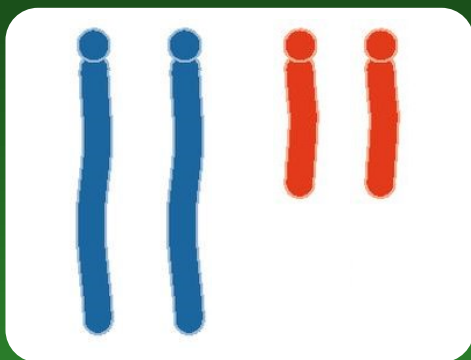
X1 X2 Y

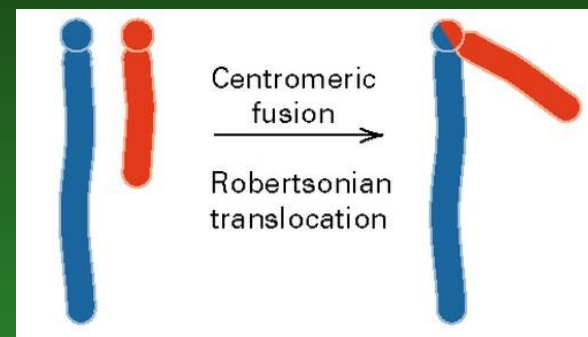
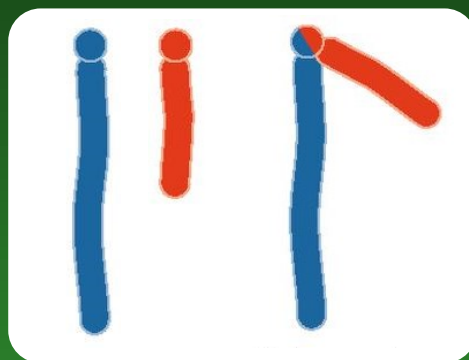
Metacentrický samčí Y chromosom vznikl centromerickou fúzí telocentrických samičích chromosomů X1 a X2

Pohlavní chromosomy – identifikovány u některých druhů rodu *Podocarpus*. Vznikly Robertsonovskou translokací (centromerickou fúzí)

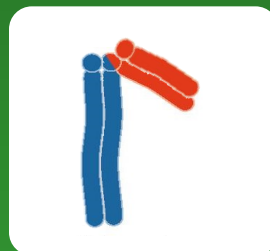
X1 X1 X2 X2

X1 X2 Y

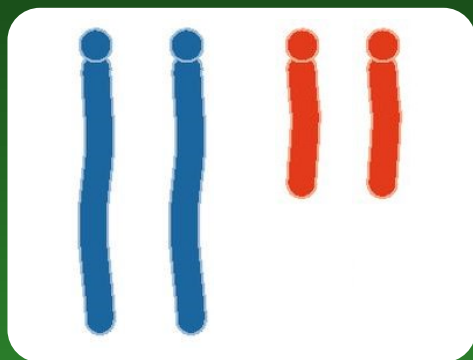
párování
v meióze

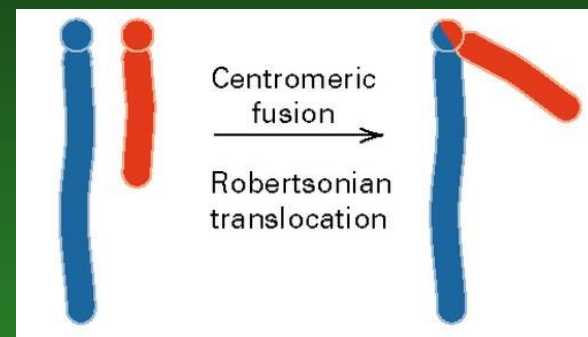
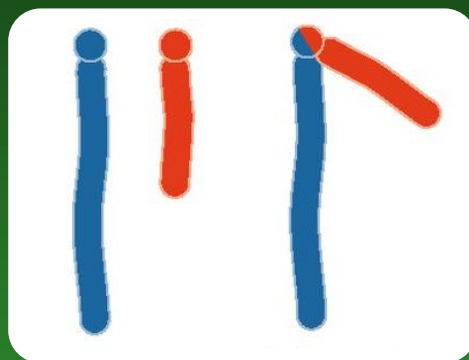
Metacentrický samčí Y
chromosom vznikl
centromerickou fúzí
telocentrických samičích
chromosomů X1 a X2

Pohlavní chromosomy – identifikovány u některých druhů rodu *Podocarpus*. Vznikly Robertsonovskou translokací (centromerickou fúzí)

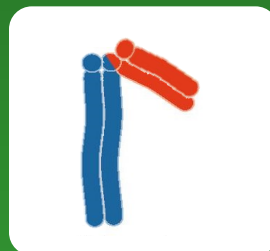
X1 X1 X2 X2

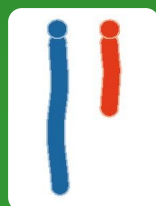
X1 X2 Y

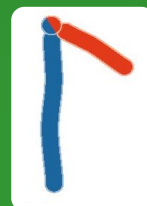
párování
v meióze

Metacentrický samčí Y chromosom vznikl centromerickou fúzí telocentrických samicích chromosomů X1 a X2

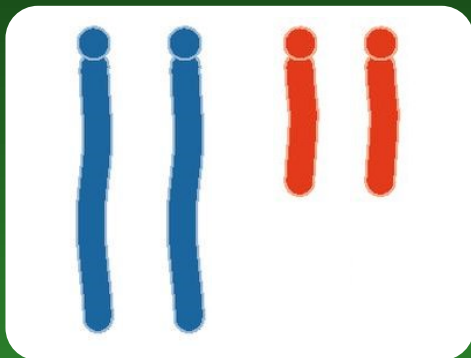

segregace
homologů
do gamet

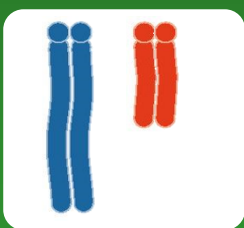
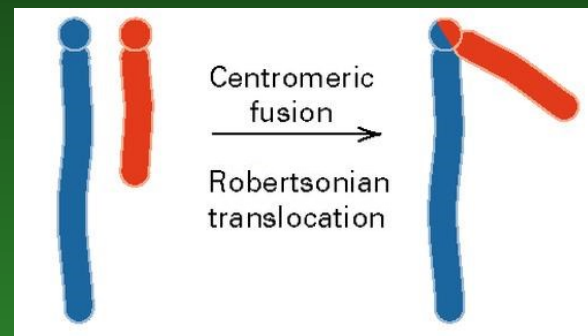
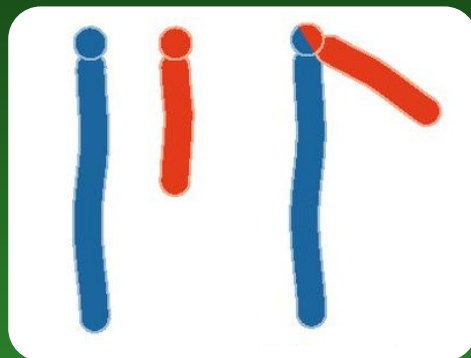

Pohlavní chromosomy – identifikovány u některých druhů rodu *Podocarpus*. Vznikly Robertsonovskou translokací (centromerickou fúzí)

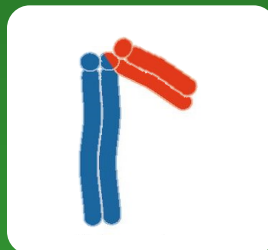
X1 X1 X2 X2

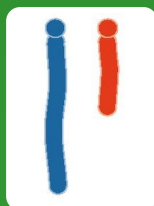
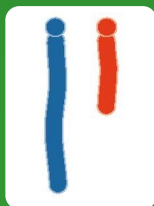
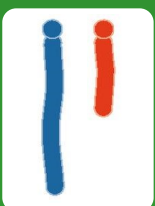
X1 X2 Y

párování
v meióze

Metacentrický samčí Y
chromosom vznikl
centromerickou fúzí
telocentrických samičích
chromosomů X1 a X2

segregace
homologů
do gamet

Pyl se dvěma postranními vzdušnými vaky

Podocarpus nerifolius
Podocarpaceae
Gordon Daida

Dřevo zástupců rodu *Podocarpus* je ceněné - např. v Africe tvoří až polovinu celkové průmyslově zpracovávané dřevní produkce.

Podocarpus falcatus

Soos kaiings en tameletjie,
melktert en bredie,
so is 'n geelhoutstoel en wakies
deel van ons verlede

Dřevo zástupců rodu *Podocarpus* je ceněné - např. v Africe tvoří až polovinu celkové průmyslově zpracovávané dřevní produkce.

Podocarpus falcatus

Česky je někdy *Podocarpus* nazýván nohoplod což je překlad řeckého podos = noha + karpos = plod (zduřelá stopka vypadá jako noha plodu)

3. *Pinaceae* – borovicovité

jednodomé stromy

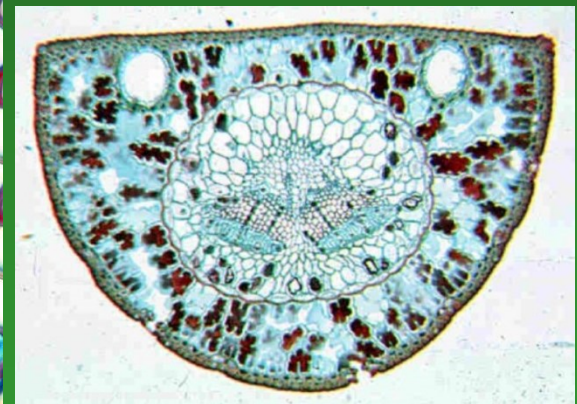
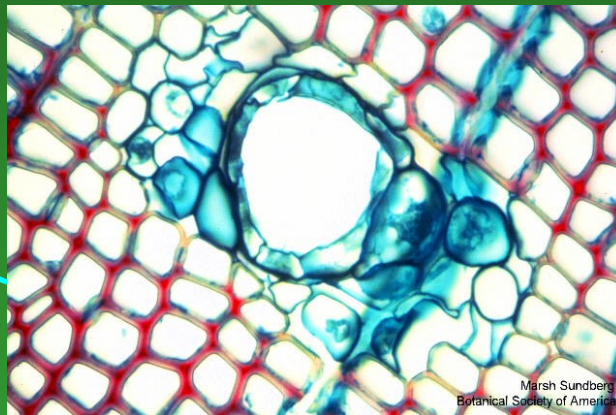
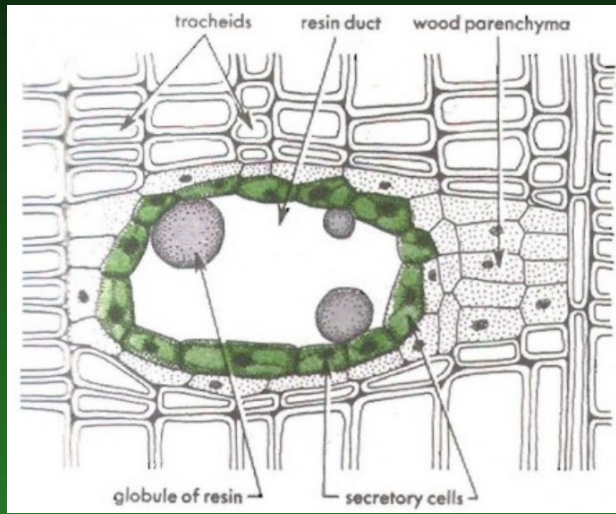
s vytrvávajícími jehlicemi

(výjimka modřín)

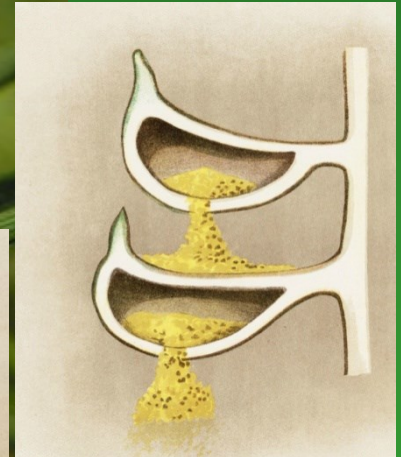
11/232 sev. polokoule, hlavně
boreální zóna - tajga

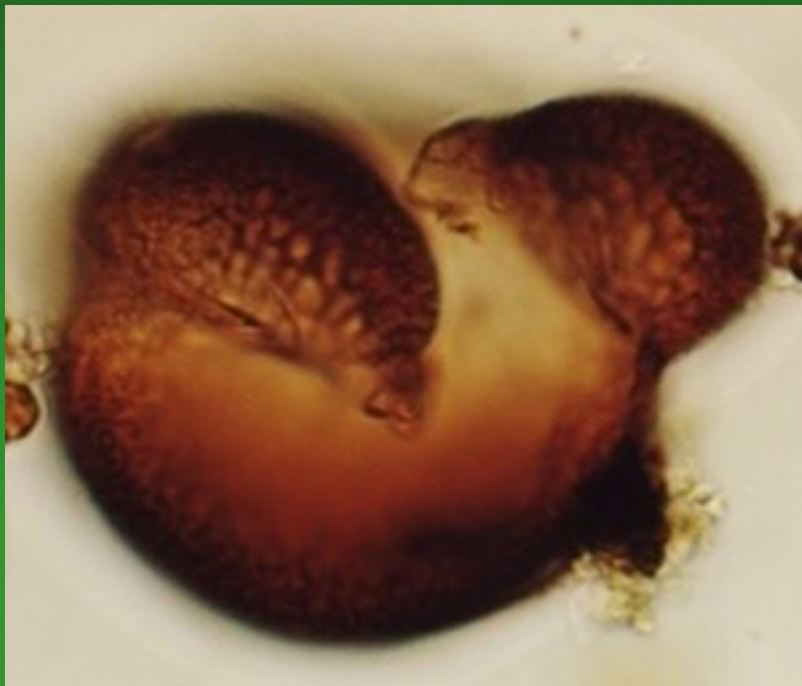
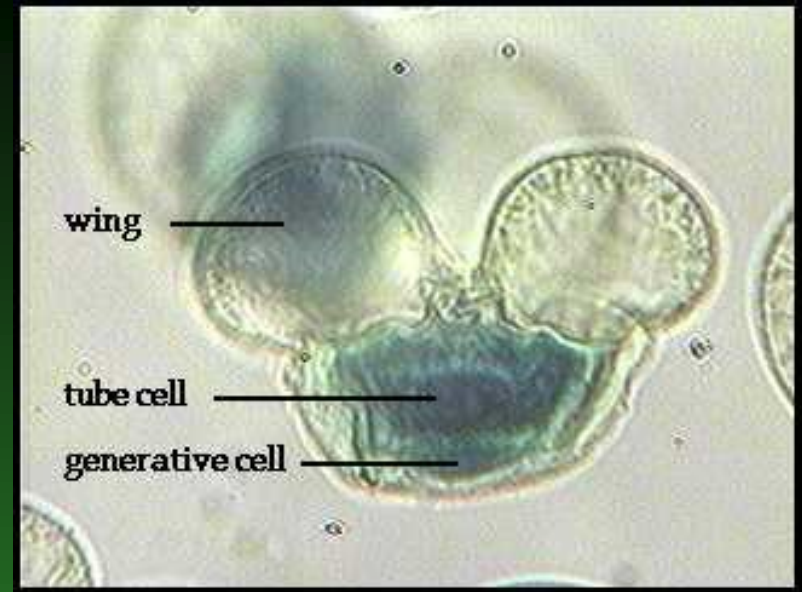
Pryskyřičné (balzámové) kanálky – ve všech vegetativních částech

Samčí šišky – drobnější, někdy složené (u borovice), 2 prašná pouzdra naspodu šupin

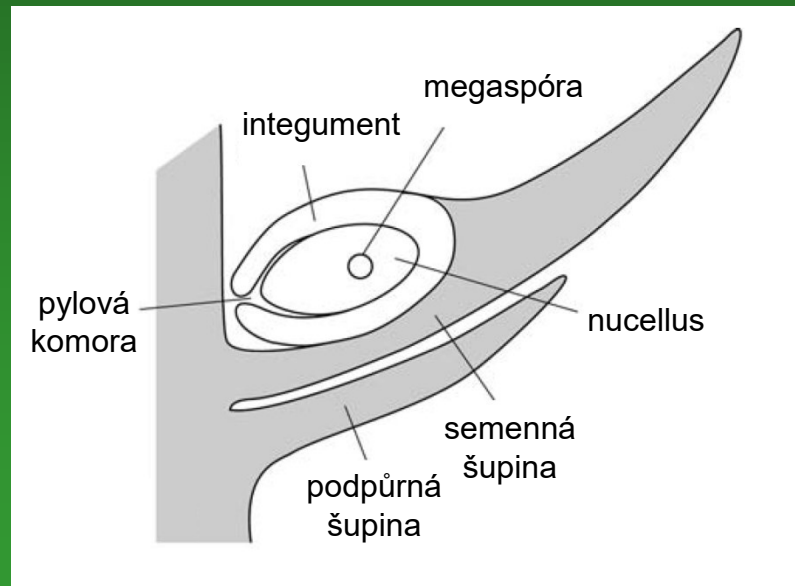
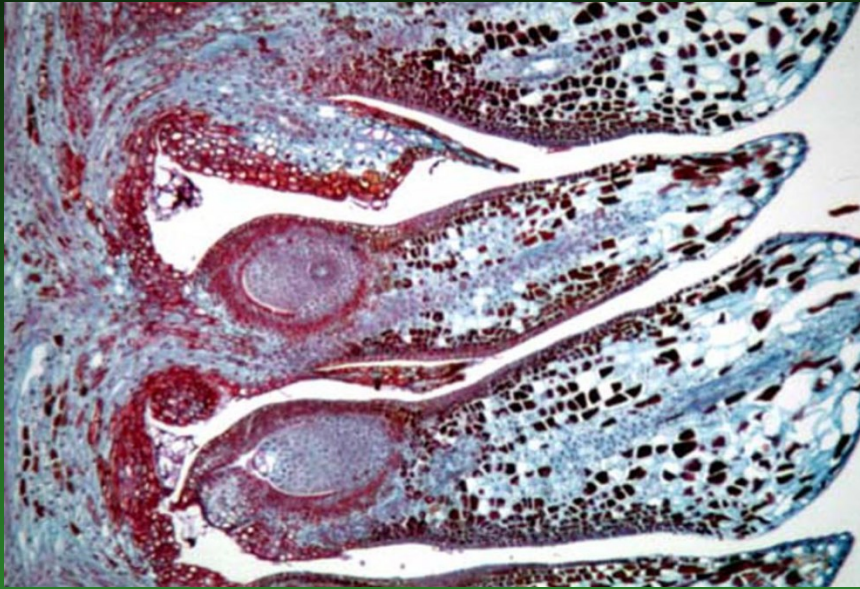
Pyl – často dva vzdušné vaky

Samičí šišky – střední velikosti, v době zralosti dřevnatí

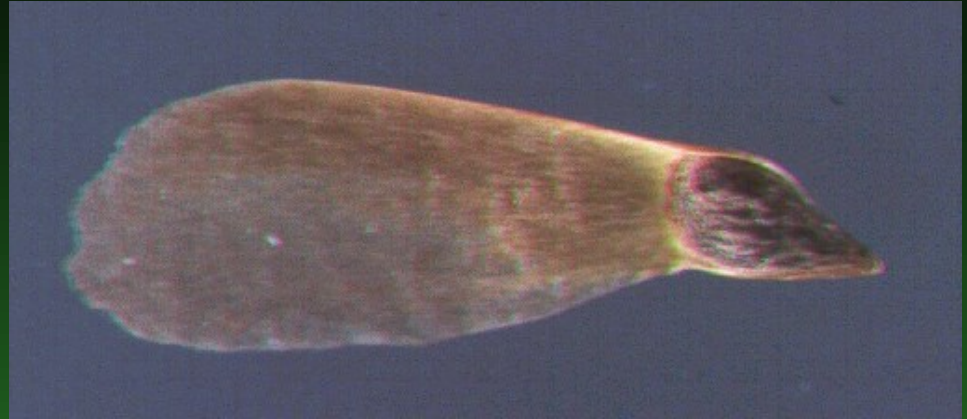

Vajíčka – po dvou na svrchní straně semenné šupiny

Semeno

- s jednostranným blanitým křídlem, vznikajícím z povrchových pletiv semenné šupiny (slouží k anemochorii)
- embryo s větším počtem děloh

Historie

poprvé – trias

divergence – křída

recenně – největší čeleď nahosemenných - zhruba 11/232

*Compsostrobus
brevirostratus*

Historie

*Compsostrobus
brevirostratus*

poprvé – trias

divergence – křída

recenně – největší čeleď nahosemenných - zhruba 11/232

U nás původních 6 druhů, patřících ke 4 rodům:

- borovice (*Pinus*),
- smrk (*Picea*),
- jedle (*Abies*)
- modřín (*Larix*)

Historie

*Compsostrobus
brevirostratus*

poprvé – trias

divergence – křída

recenně – největší čeleď nahosemenných - zhruba 11/232

U nás původních 6 druhů, patřících ke 4 rodům:

- borovice (*Pinus*),
- smrk (*Picea*),
- jedle (*Abies*)
- modřín (*Larix*)

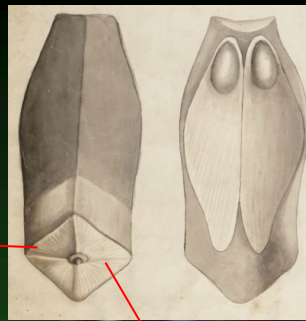
dalších 21 u nás častěji pěstovaných nepůvodních druhů

smrků a borovic, popř. z dalších rodů (*Tsuga*, *Pseudotsuga*)

Pinus – borovice

Semenná šupina má kosočtverečný štítek.

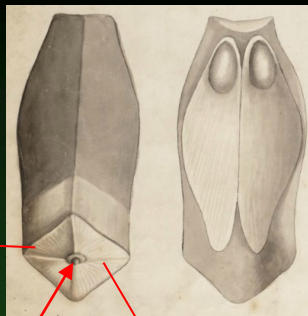
Jehlice ve svazečcích (po 2, 3, 5) - naši tři zástupci mají jehlice po dvou

Pinus – borovice

Semenná šupina má kosočtverečný štítek.

Jehlice ve svazečcích (po 2, 3, 5) - naši tři zástupci mají jehlice po dvou

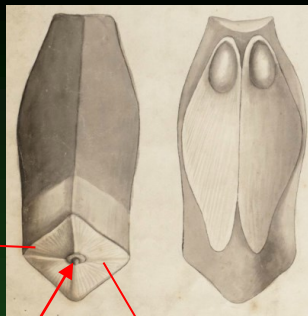
Ve středu štítku je pupek (umbo)

Pinus – borovice

Semenná šupina má kosočtverečný štítek.

Jehlice ve svazečcích (po 2, 3, 5) - naši tři zástupci mají jehlice po dvou

Ve středu štítku
je pupek (umbo)

Pinus sylvestris pensum borovice lesní

U nás součást řídké vegetace na konci glaciálu, pak ustoupila na „nevýhodné“ substráty (písky, skály, rašeliniště), kde tvoří reliktní bory a kde jedinečně odolala konkurenci jiných dřevin.

Často i sekundárně vysazovaná;

Za příhodných podmínek dosahuje výšky až 50 m a stáří až 500 let.

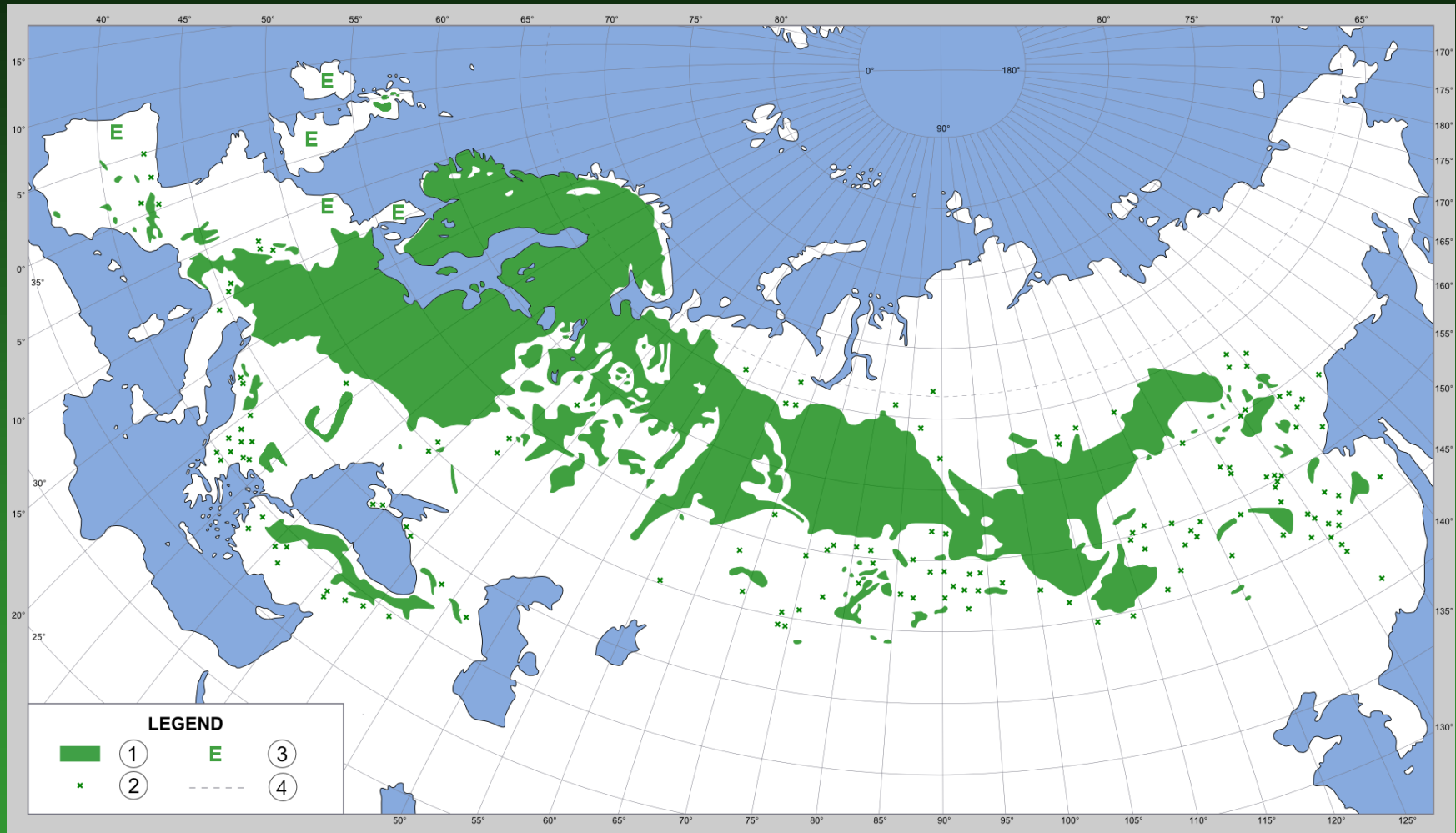
© Jan Divíšek

Pinus silvestris L.

W.M.

Pinus sylvestris borovice lesní – roste v temperátní a boreální zóně Eurasie na jihu jen v horách

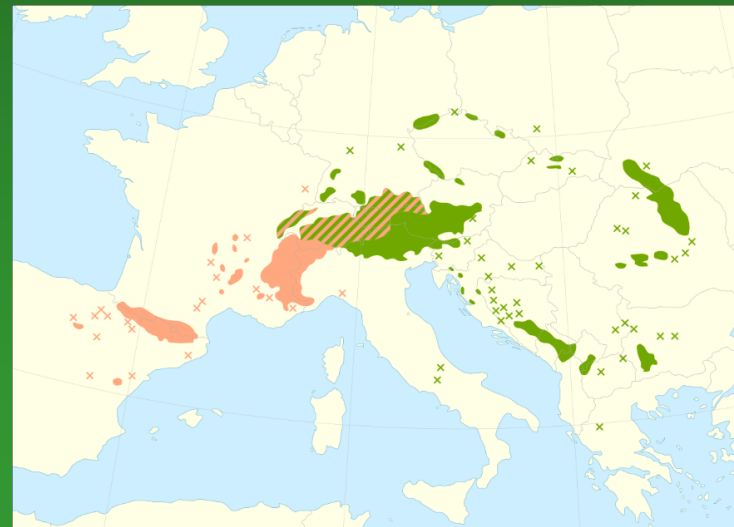
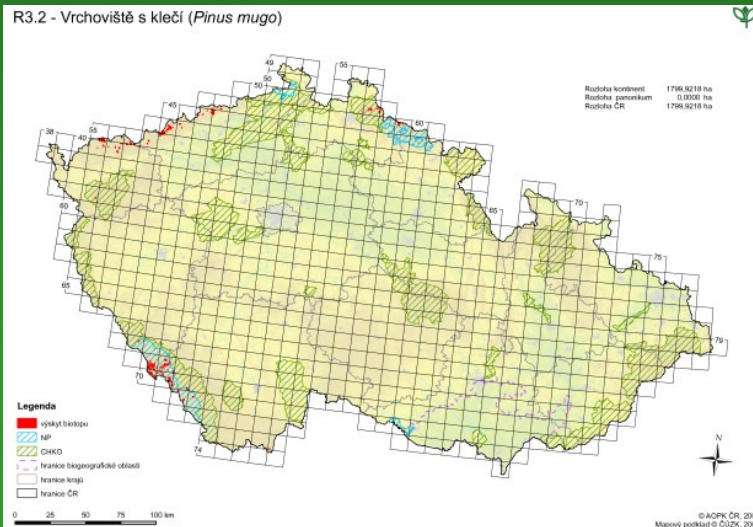

***Pinus mugo* - kleč** - tvoří klečové pásmo nad horní hranicí lesa v Evropě, v dobách postglaciálních rostla i v nižších polohách - např. ve Žďárských vrších - pak ale vyhynula.

<http://botanika.wendys.cz>

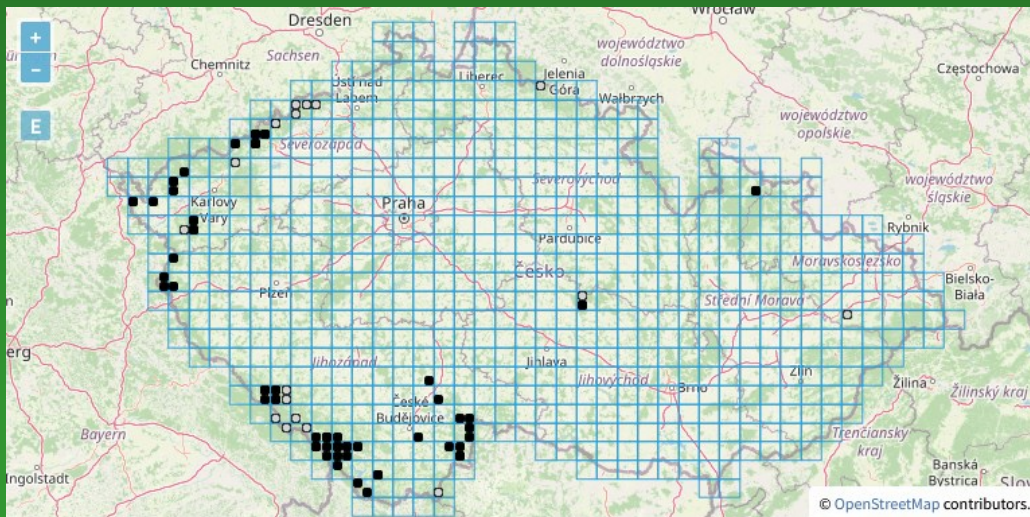
R3.2 - Vrchoviště s klečí (*Pinus mugo*)

Pinus mugo subsp. uncinata

Pinus mugo subsp. mugo

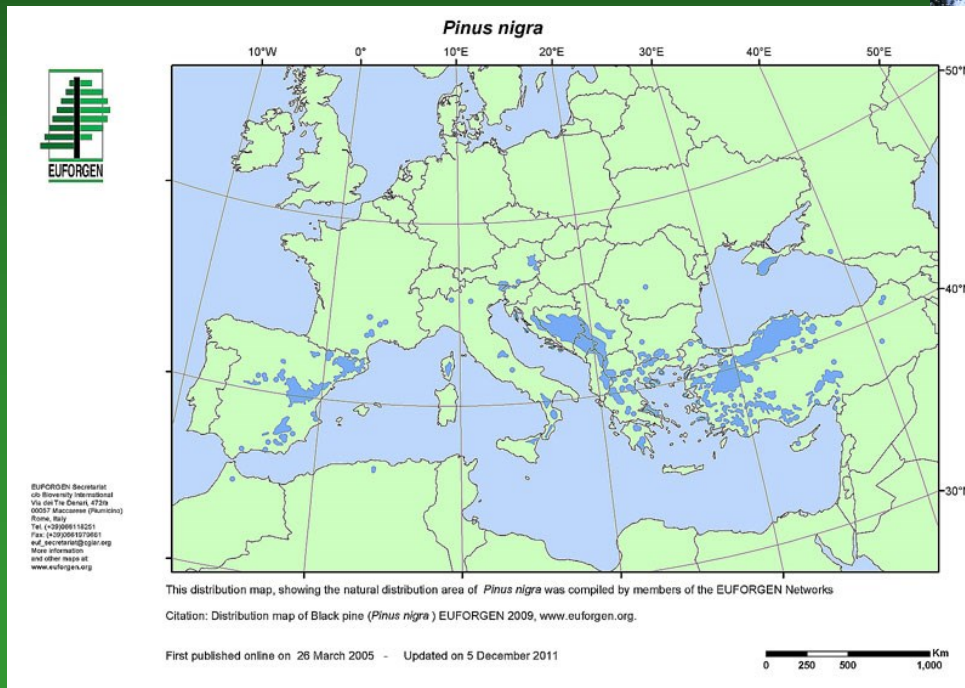
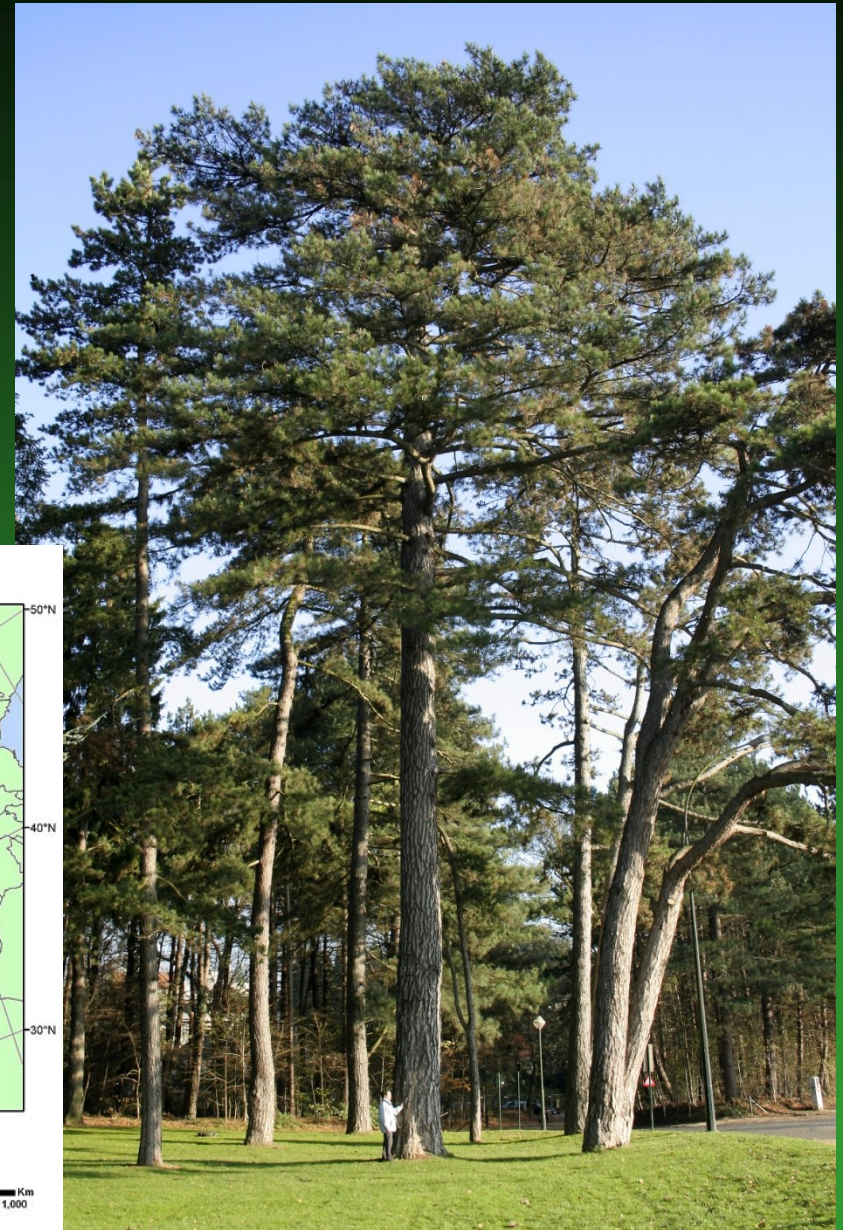
Pinus rotundata - blatka – vrchoviště střední Evropy

Často se vysazuje i u nás
nepůvodní *Pinus nigra* -
borovice černá - má taky
2četné svazečky jehlic.

*Pinus nigra**Pinus sylvestris*

Často se vysazuje i u nás
nepůvodní *Pinus nigra* -
borovice černá - má taky
2četné svazečky jehlic.
Původně roste v Alpách, v pohořích
Balkánu, Anatólie, na Apeninském a
Iberském poloostrově.

Středomoří – *Pinus pinea* –
 borovice pinie – taky 2četné svazečky
 semena = piniové „oříšky“; rozložitá
 deštníkovitá koruna, Středozeří.

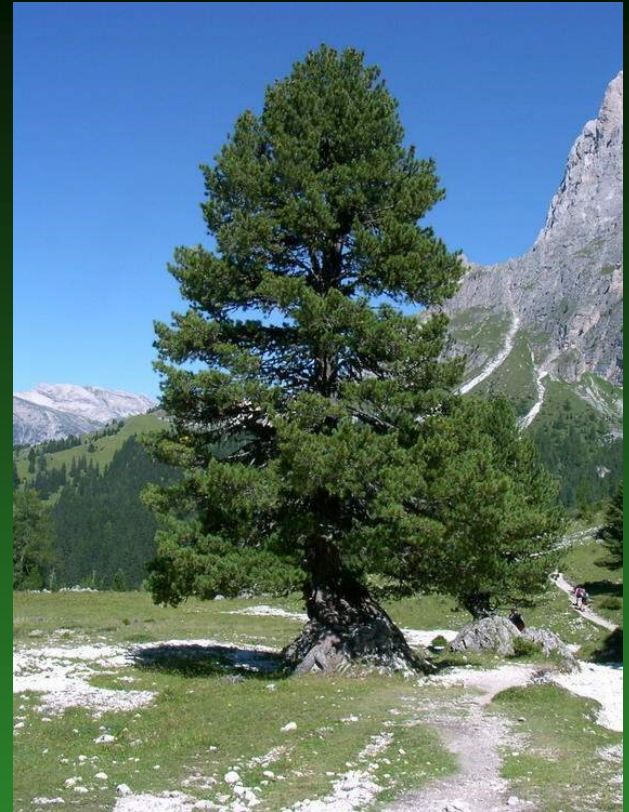
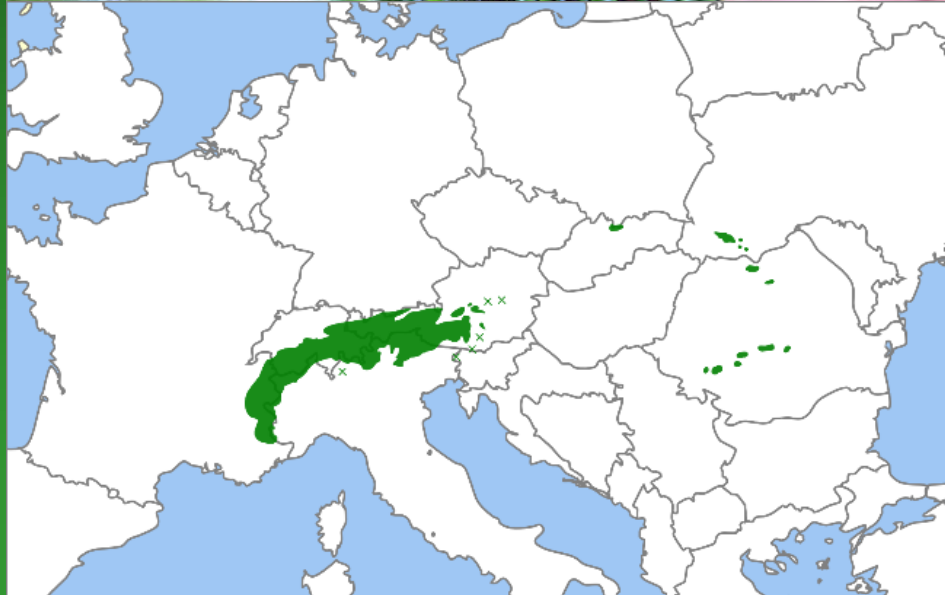

Pinus pinea

DaleysFruit.com.au

Pinus cembra - borovice limba - 5četné svazečky, Alpy, Karpaty (Tatry)

Severoamerický
druh *Pinus strobus*
- vejmutovka se
často vysazuje,
jehlice v
5četných
svazečcích

Picea – smrk

Brachyblasty nenápadné,
téměř zakrnělé s jednotlivými
jehlicemi

Jehlice uspořádané víceméně
všesměrně

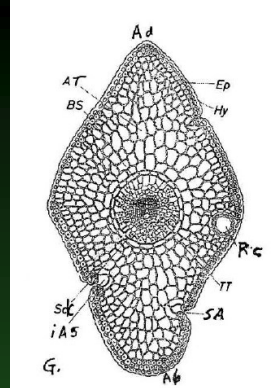

Samčí šištice jednoduché

U nás jen

***Picea abies* - smrk ztepilý**
pensum
(= *P. excelsa*)

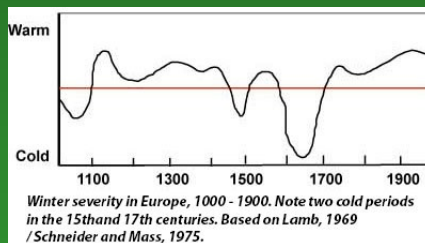

Dnes hlavní produkční dřevina, dorůstá až 50 m výšky.

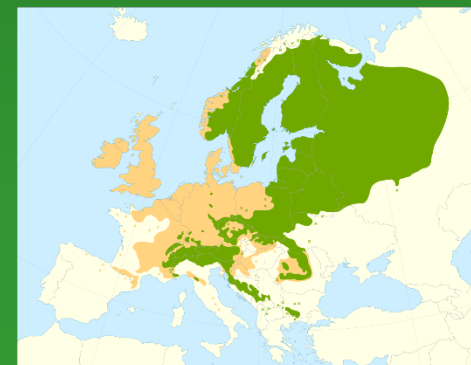
V postglaciálu se k nám vrátil zhruba před 8 tis. lety

Před lesní kolonizací ve 13. stol. nebyl hojný, pak ale nabyl na dominanci v důsledku:

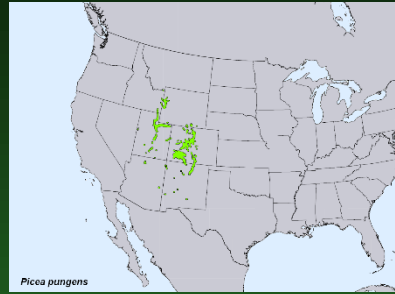
1. „malé doby ledové“,
2. holosečí,
3. skelných a železných hutí,
4. výsadby

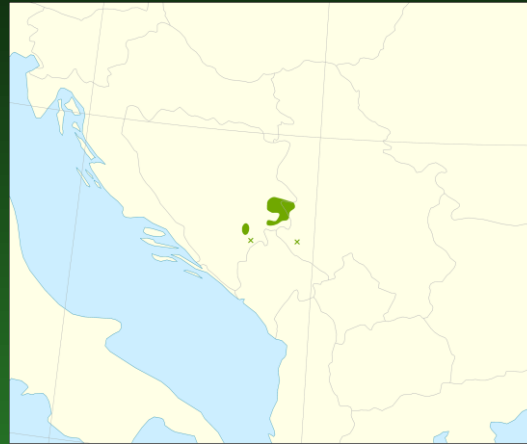
Vznikly monokultury s drasticky jinými podmínkami než pův. smíšené lesy ve vyš. polohách.

Picea pungens - smrk pichlavý - pěstuje se nejčastěji pro okrasu často tzv. stříbrný smrk původní v Sev. Americe

Picea omorika - smrk omorika – endemit Dinarid (na východě Bosny a Hercegoviny, při hranici se Srbskem) – často se u nás pěstuje

© Vladimír Motyčka

Abies – jedle

- bez brachyblastů
- jednotlivé jehlice přisedají ploškou, často dvouřadě uspořádané
- samčí šištice jednoduché, s téměř štítkovitými šupinami
- samičí šištice rozpadavé

© Jana Janáková

Slíchter 2005

U nás jen

Abies alba
pensum
jedle bělokorá

Až 65 m vysoká.

Může žít až 500 let.

Na konci glaciálu byla v refugiích
na jihu Evropy odkud se k nám
vrátila zhruba před 8.000 lety

Ve středověku dominantní
dřevina, dnes na ústupu.

Abies alba Miller.

W Müller a. d. Nat.

U nás jen

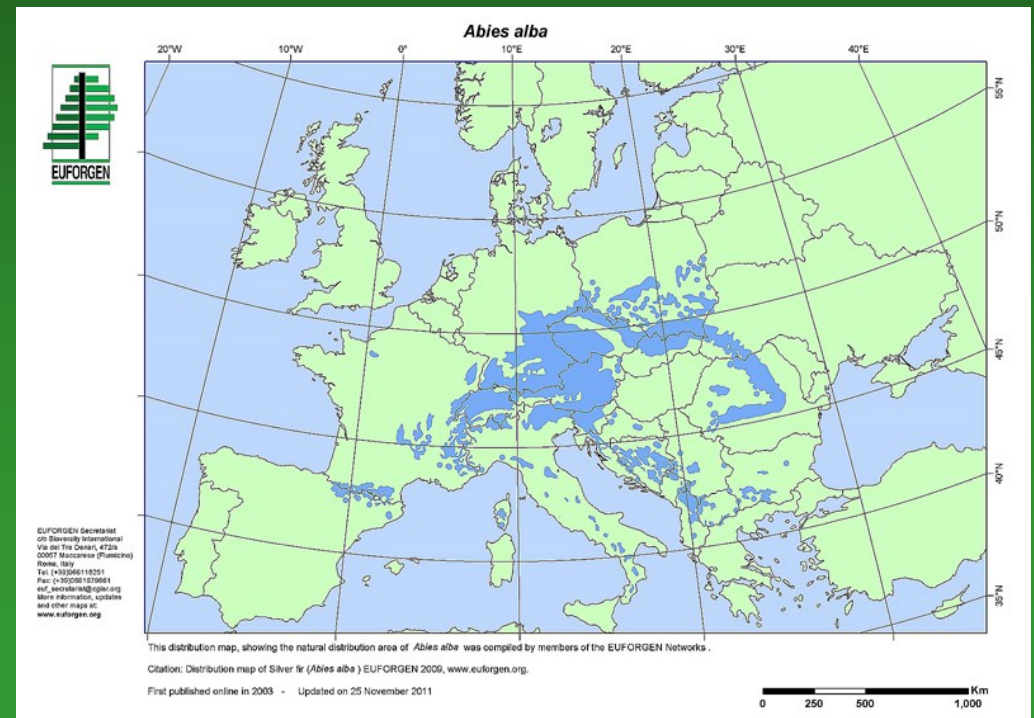
Abies alba
pensum
jedle bělokorá

Až 65 m vysoká.

Může žít až 500 let.

Na konci glaciálu byla v refugiích
na jihu Evropy odkud se k nám
vrátila zhruba před 8.000 lety

Ve středověku dominantní
dřevina, dnes na ústupu.

Jako vánoční stromek se prodává

Abies nordmanniana

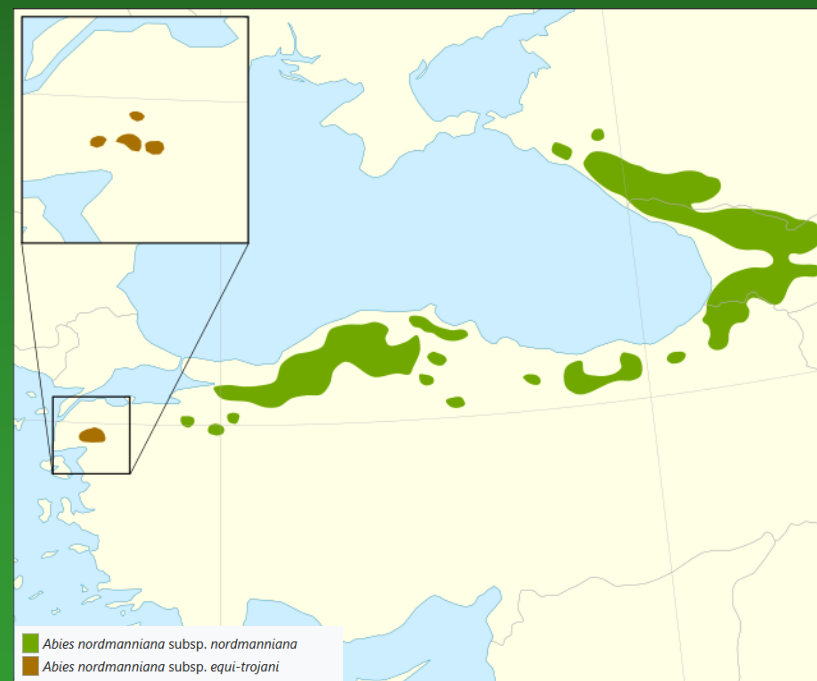
- jedle kavkazská

V přirozených populacích až 60 m vysoká. Pěstovaná v Evropě dorůstá kolem 30 m.

Pohoří Anatólie a Kavkazu. Objevena v 19. stol.

Pojmenována dle objevitele finského botanika Alexandra Nordmanna.

Vědecké jméno bývá někdy mylně překládáno jako „jedle normanská“

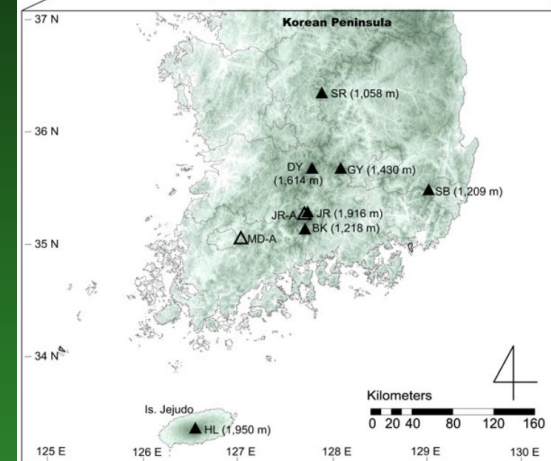

K pěstování na zahradách se často prodává:

Abies koreana

- jedle korejská

Endemit Korejského poloostrova, kde roste ve výškách 1000-1900 m n.m. dorůstá výšky 9-18 m.

SV Sev. Ameriky

Abies balsamea - jedle balsámová,

kanadský balsám

- viskózní čirá pryskyřice, na vzduchu tuhne
- významné uzavírací médium v mikroskopické technice (index lomu 1,52)

Larix decidua – modřín opadavý

pensum

výrazné brachyblasty – svazečky 30-50 jehlic – na zimu opadávají (výmladky mají jehlice ve spirále)

Často vysazován – původní jen v Jeseníkách – domácí v Karpatech a v Alpách.

Kůra – vysoký obsah tříslovin – využívána v koželužnictví; dřevo dobře odolává hnilobě

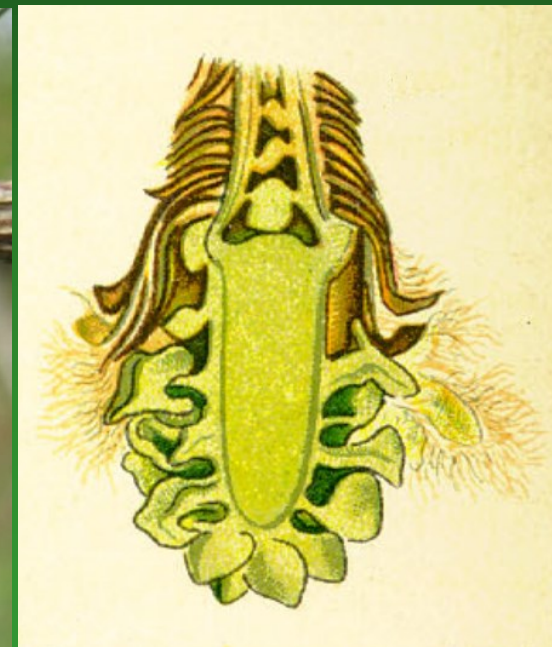
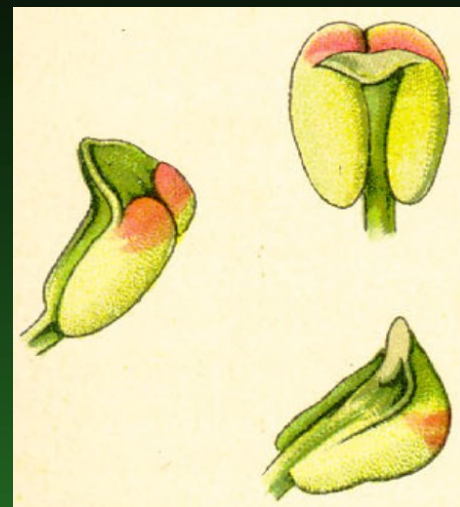
Na pilotech z modřínů stojí Benátky a stavěl se na nich i Petrohrad.

Larix decidua – modřín opadavý

samčí šišky velmi drobné – pyl bez vzduchových vaků

mikrosporofyl se 2
prašnými pouzdry

Známý je ještě ***Cedrus* - cedr**
 jehlice v bohatých svazečcích na brachyblastech

Cedrus libani - cedr libanonský od pohoří Taurus po Libanon

Známý je ještě ***Cedrus* - cedr**
jehlice v bohatých svazečcích na brachyblastech

rozpadavá
šišťice cedru

Cedrus libani - cedr libanonský od pohoří Taurus po Libanon

Známý je ještě ***Cedrus* - cedr**
 jehlice v bohatých svazečcích na brachyblastech

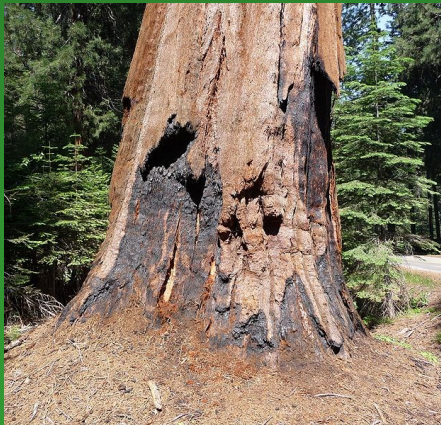
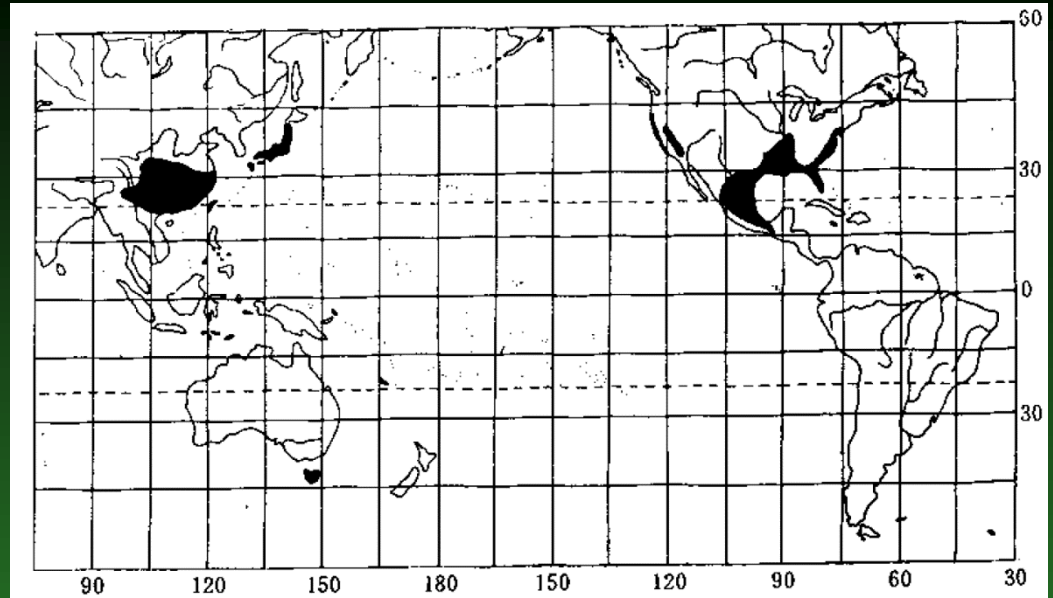
Cedrus atlantica - cedr atlaský v pohoří Atlas v Maroku a Alžírsku

4. *Taxodiaceae* – tisovcovité

9/15, u nás 0;

obrovské stromy;
drobné jehlice až šupiny,
mikrosporofyly s 2-9 praš.
pouzdry,
pyl bez vaků,
semena bez křídel
borka až 1 m silná chrání
stromy před požáry, které jsou
důležité pro obnovu

Sequoia sempervirens -
sekvoje vždyzelená - až 110 m
vysoká původní v Kalifornii, stejně
jako následující druh.

Sequiadendron gigantea - sekvoja obrovská

výška - až 100 m

stáří - až 4.000 let

objev - náš botanik Tadeáš Haenke 1791

Sierra Nevada - národní park (zal. 1890)

Taxodium distichum

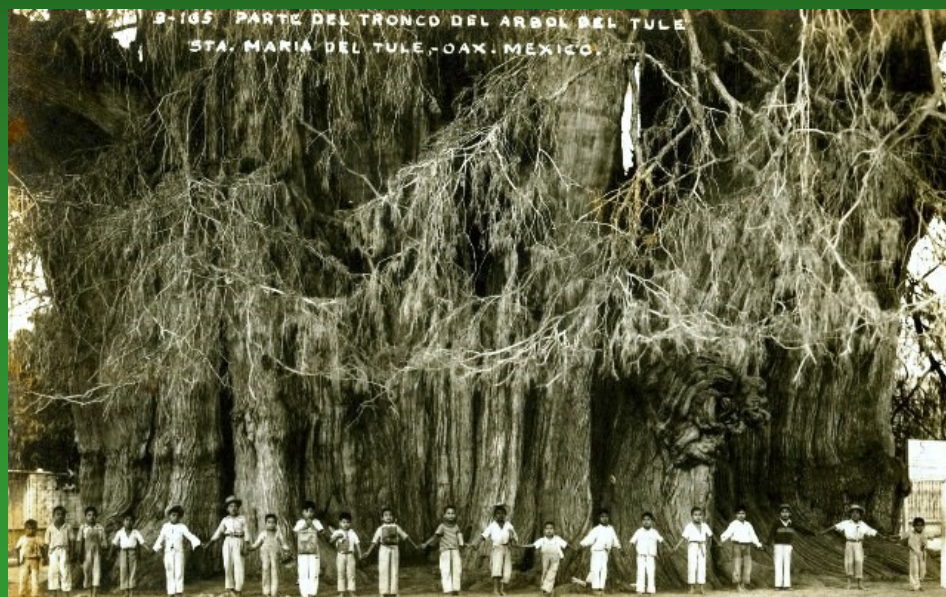
- tisovec dvouřadý
- dole silný kmen
- vertikální dýchací kořeny – pneumatofory (až 30 m vys.)

Původní v Golfském zálivu - od Floridy po Mexiko

Taxodium distichum

- tisovec dvouřadý

El Árbol del Tule = *Taxodium distichum* subsp. *mucronatum* ve městě Santa María del Tule v Mexiku.

Nejobemnější strom na americkém kontinentě. V r. 2005 obvod 42 m, průměr 14 m, výška asi 35 m; odhad stáří 1200–3000 let

Metasequoia glyptostroboides

Střední Čína - objevená až roku 1941 v prov. Hubei a Hunan, do té doby známá jen z fosilních dokladů.

- křížmostojně
- 4řadé strobily
- dvouřadé jehlice

Cryptomeria japonica – kryptomérie japonská

Východní Asie, u nás pěstovaná

Kuželovitá koruna

v domovině až 70 m vys., 4 m tl.; věk údajně až 7200 let (?)

Spirálně uspořádané srpovitě zahnuté krátké (do 1 cm)
jehlice

Megastrobily drobné do 2 cm v průměru

Mikrostrobily drobně ve skupinkách

5. *Cupressaceae* – cypřišovitě

stromy a keře pryskyřičné kanálky jen v primární kůře

20/130 – u nás 1/1,
ale řada se pěstuje

Listy – často šupinovitě,
vstřícné

Strobily – drobné

Mikrosporofyly - se
2-6 (-20) prašnými
pouzdry

Megastrobily –
semenné a podpůrné
šupiny srůstají

Pyl – bez vaků

Semena – bez křídel

U nás jen ***Juniperus communis*** -
 jalovec obecný - dříve zvláště na pastvinách
 rozšířen, dnes na ústupu
 zpravidla dvoudomý

Jehlice – v trojčetných přeslenech

Centrální dřeň –

trojúhelníkového
 průřezu

© 2010 Gary Fewless

200 μm

Juniperus communis jalovec obecný

pensum

– megastrobily s křížmostojnými šupinami

na vrcholu 3 vajíčka,

každé v paždí semenné šupiny,

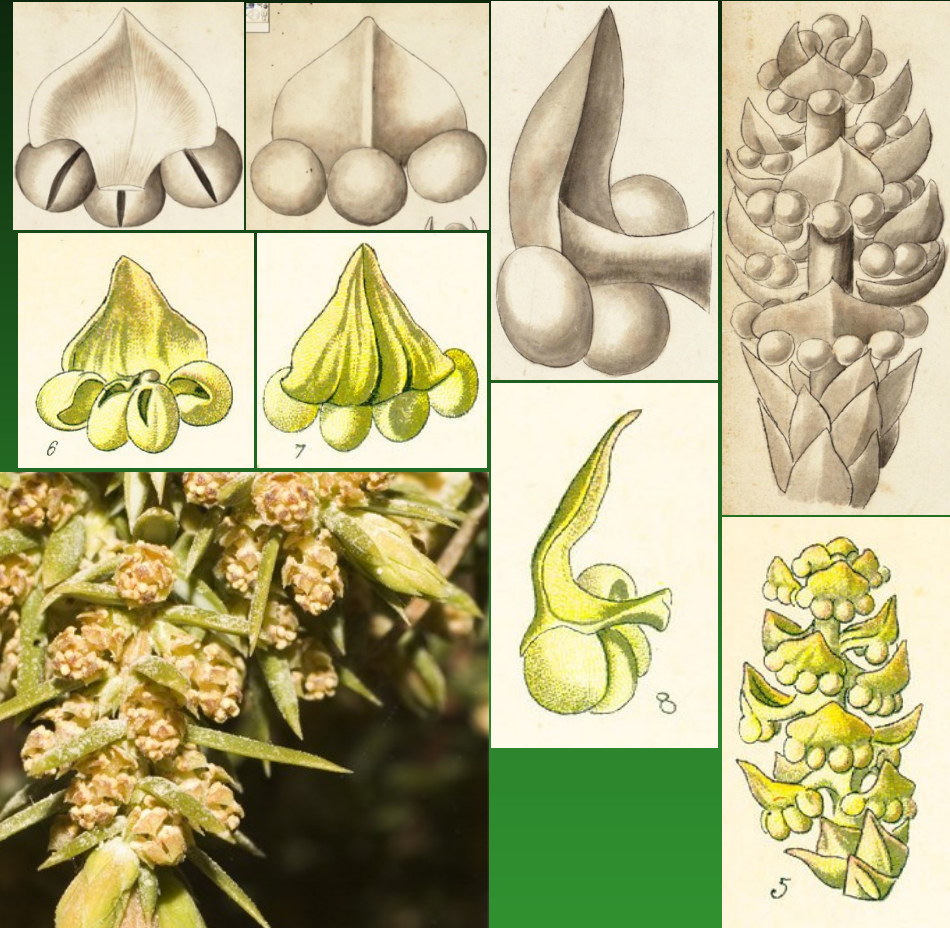
tyto tři terminální šupiny zdužnatí a srostou v

galbulus vypadající jak bobule

Juniperus communis – mikrosporofyly v mikrostrombilu křížmostojně

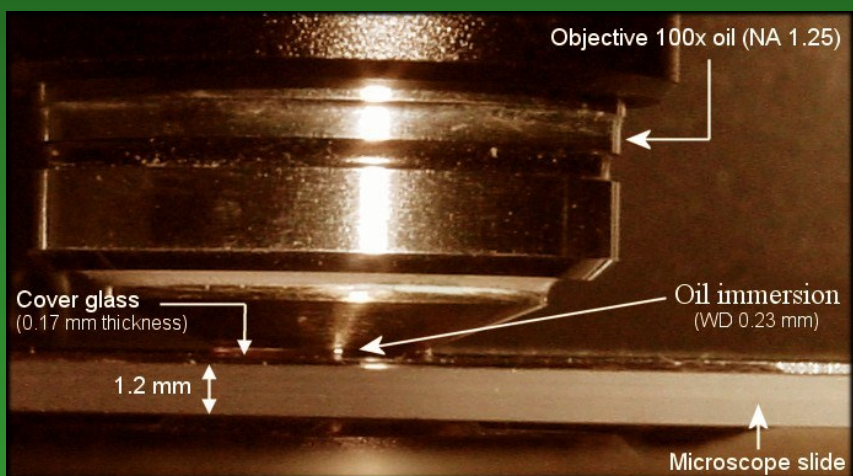
mikrosporofyl na spodu 3–4
mikrosporangia

Jalovčinky *Juniperus communis* = koření na maso a sýry; výroba Ginu a Borovičky.

Ze dřeva *Juniperus virginiana* se vyrábějí tužky a získává se z něj také olej pro imersní objektivy

U nás se často pro okrasu a v živých plotech pěstují **cypřišky** (*Chamaecyparis*)

... nebo zeravy (*Thuja*)

6. *Taxaceae* – tisovité

5/20

u nás 1/1,

Taxus baccata - tis červený

pensum

V minulosti častější, dnes velmi vzácný a ohrožený strom.

Roste hlavně na skálách (= stanovištích pro jiné dřeviny nevýhodných)

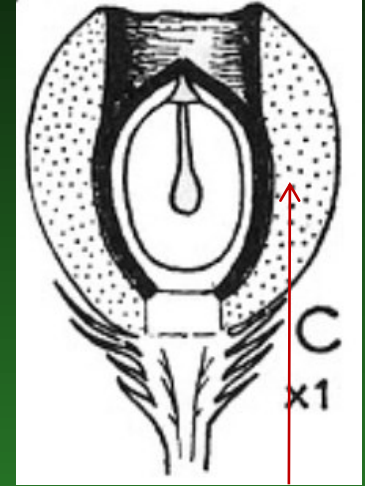
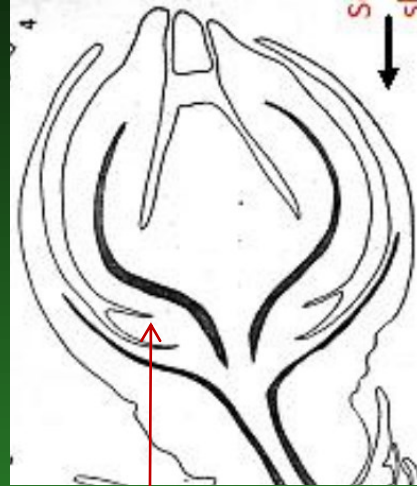
Mírný až tropický pás S polokoule.

Listy jehlicovité, vytrvalé, dvouřadě uspořádané;

Zpravidla dvoudomý, ale někdy i jednodomý.

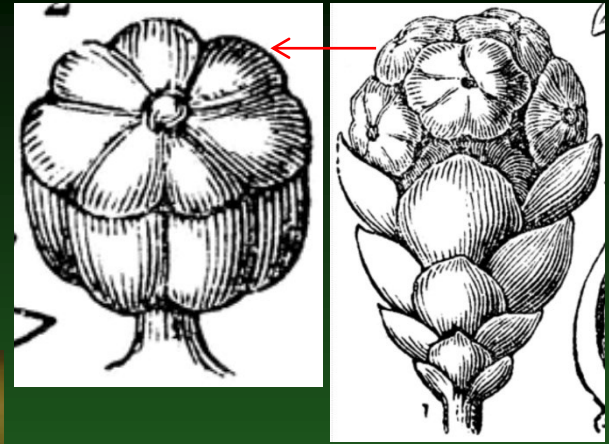
Megastrobily – drobné, jakoby pupeny v paždí jehlic s několika páry křížmostojných šupin na bázi, s jediným vajíčkem na vrcholu; mají dobře patrný mikropylární otvor s polynační kapkou

základ míšku se mění v prstencovitý val

Mikrostrobily – malé v paždí jehlic, na bázi s několika páry křížmostojných šupin; mikrosporofyly štítkovité tvoří kulovitý strobilus, každý má na spodu 5-9 prašných vaků

Pyl – bez vzduchových vaků

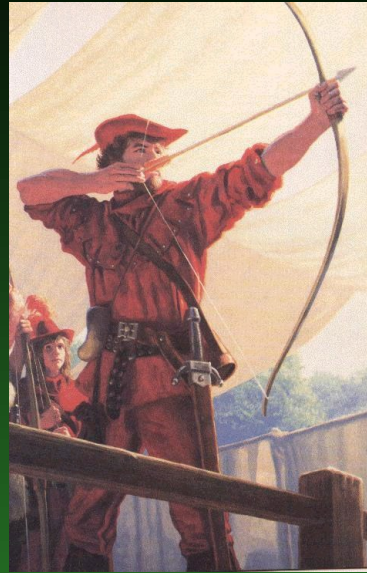

Dřevo tisu

výroba luků a kuší

v nábytkářství "německý eben"

Ze severoamerického *Taxus brevifolia* vyráběli svá vesla, oštěpy a luky indiáni.

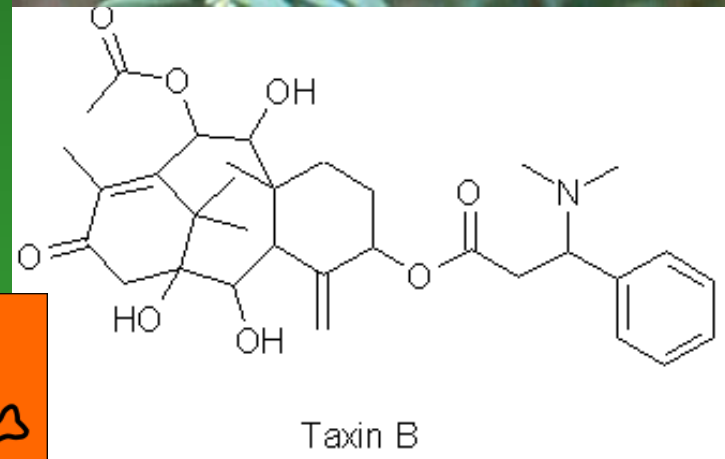
Celá rostlina s výjimkou
dužnatého míšku jedovatá

alkaloid taxin – ochrnutí dýchacího
svalstva, mozkové edémy, smrt).

glykosid taxatin

Míšek sladký nejedovatý, semena
prudce jedovatá.

Na některé ptáky a hmyz však jed
nepůsobí (endozoochorie).
Používán od středověku jako
abortivum.

6. tř. *Gnetopsida* (liánovce)

Bizarní linie nahosemenných kombinující znaky jehličnanů, krytosemenných i znaky zcela unikátní

Dvoudomé dřeviny rozmanitého vzhledu, spíše nižšího vzrůstu

Gnetopsida – evoluční historie a rozšíření

poprvé - trias

divergence – křída

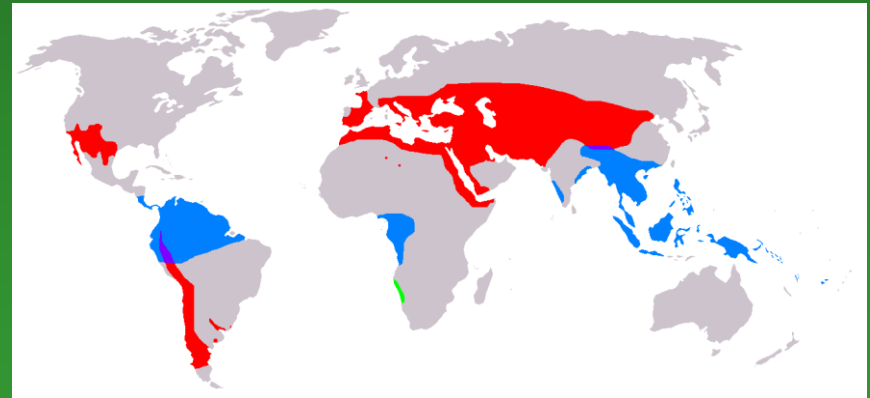
naprostá většina forem vyhynula

Dodnes přežily - 3 velmi vzdálené izolované rody - ve 3 samostatných podtřídách:

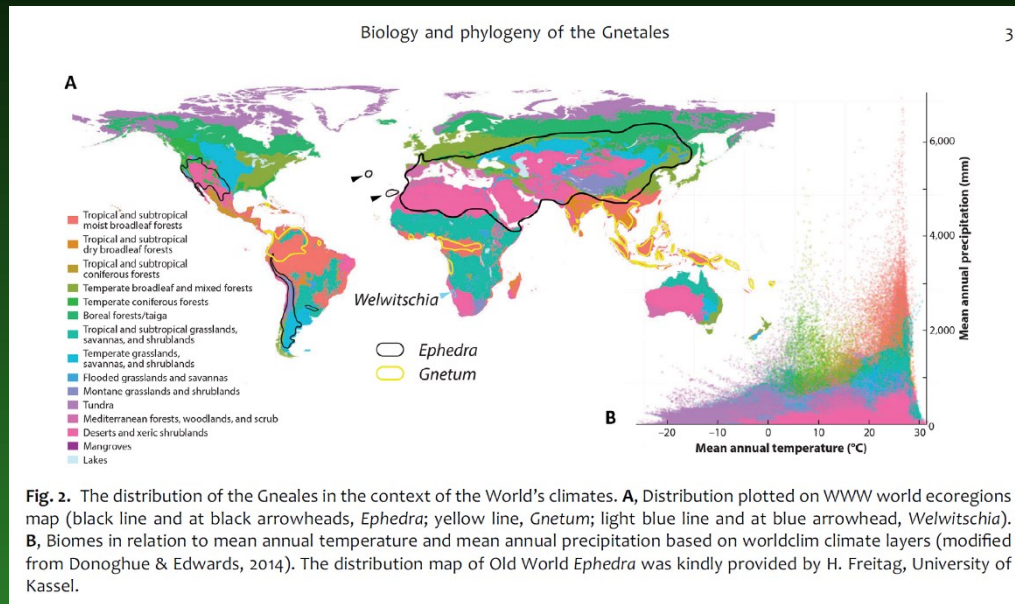
1. *Ephedridae* – *Ephedra* – 1/72

2. *Gnetidae* – *Gnetum* – 1/44

3. *Welwitschiidae* – *Welwitschia* – 1/1

Gnetopsida – rozšíření a ekologie

1. *Ephedridae* – *Ephedra* – 1/72 – hlavně pouště, savany, stepi

2. *Gnetidae* – *Gnetum* – 1/44 – hlavně tropické deštné lesy

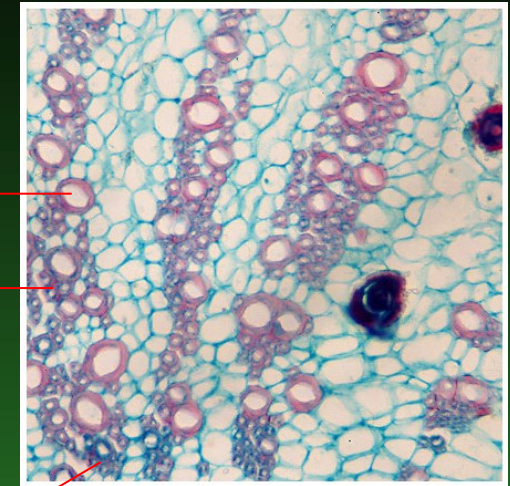
3. *Welwitschiidae* – *Welwitschia* – 1/1 – poušť Namib

Xylem – tracheidy + fibrily + tracheje

- tracheje s šikmým schodovitým nebo děrovaným napojením
- bez pryskyřičných kanálků
- multiseriální parenchym (jako krytosemenné)
- dvojtečky stejné jako u jiných nahosemenných spojují tracheidy, zde navíc i tracheidy s trachejemi

Welwitschia mirabilis – příčný řez

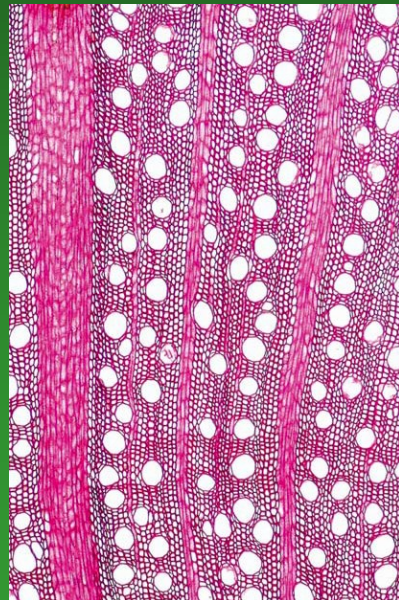
tracheje

tracheidy

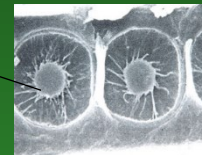
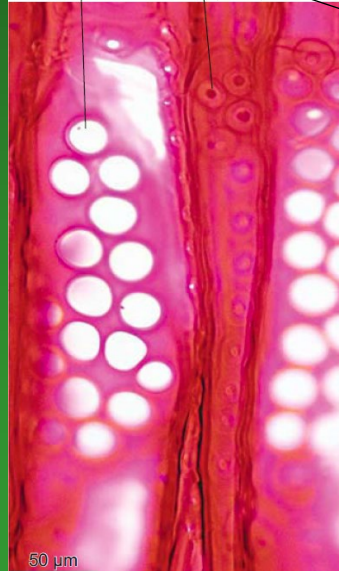
Gnetum gnemon – dřevo s tracheidami a trachejemi

Šikmé děrované napojení trachejí

vyvinulo se z dvojteček

děrované napojení dvojtečky

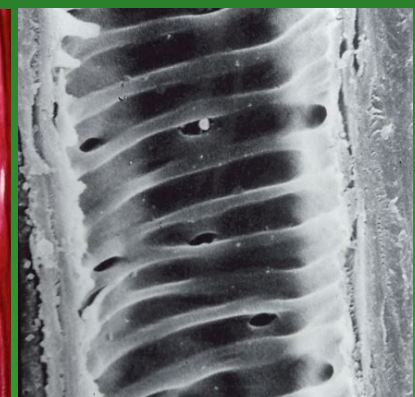
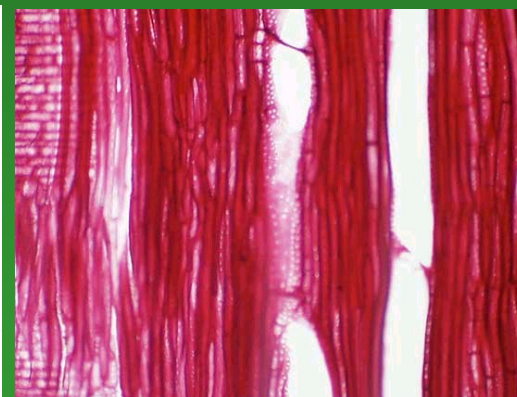

Schodovitě napojení trachejí

fibrily

Ephedra californica – podélný řez

Ephedra torreyana – spirálovitá výztuha bočních stěn trachejí

Oproti ostatním nahosemenným má xylem s trachejemi efektivnější vodivost

Listy – jednoduché, rozmanitého tvaru, **vstřícně postavené**

Ephedra

Gnetum

Welwitschia

Mikrosrobily

– přeslenité límečky

Gnetum

Mikrosrobily

– přeslenité límečky

– vstřícné křížmostojné šupiny

Ephedra

Welwitschia

Gnetum

Mikrostrobily

– přeslenité límečky

– vstřícné křížmostojné šupiny

Gnetum

Ephedra

Welwitschia

Mikrostrobily často obsahují reziduální vajíčka často obklopená tyčinkami a spolu s nimi chráněná ve společných obalech ! = „oboupohlavné květy“

Mikrosrobily

– přeslenité límečky

– vstřícné křížmostojné šupiny

Gnetum

Ephedra

Welwitschia

Přestože samčí rostliny jsou morfologicky hermafroditní, jejich funkce je jen samčí: Strukturní hermafroditismus x funkční dvoudomost !

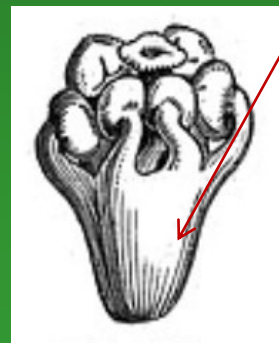
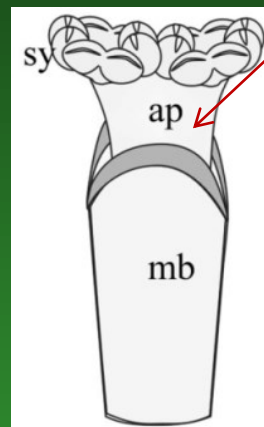
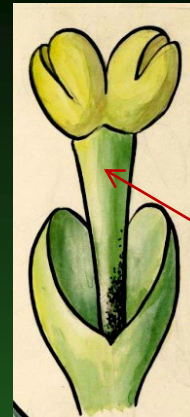
Gnetum

Ephedra

Welwitschia

Mikrosporofyly

= „srostlé tyčinky“
= synandria

nitkami **srůstají ve sloupek**

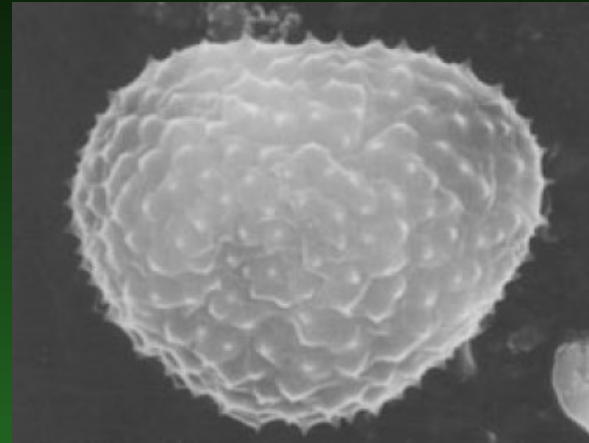
nebo

baňku

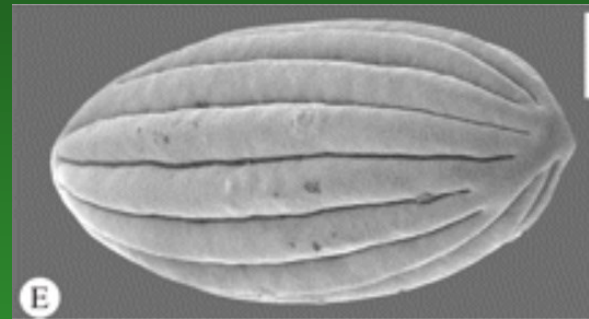
také sporangia srostlá ve 2- nebo 3pouzdrá **mikrosynangia** s

apikální dehiscencí

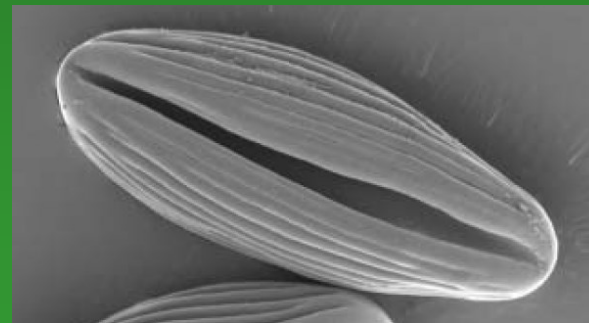
Pyl - bez vzdušných vaků

Gnetum

Ephedra

Welwitschia

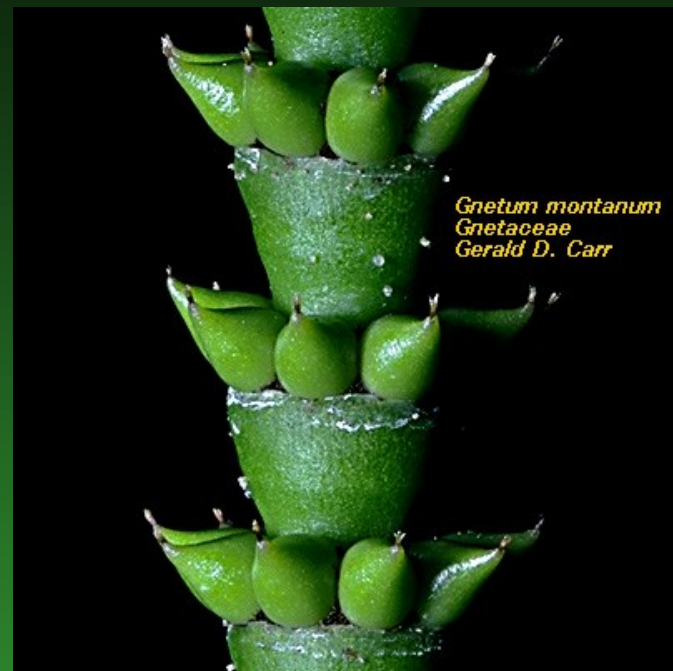
Megastrobily – s křížmostojnými šupinami

Welwitschia

Ephedra

Megastrobily – s křížmostojnými šupinami nebo límečky

Gnetum montanum
Gnetaceae
Gerald D. Carr

Gnetum

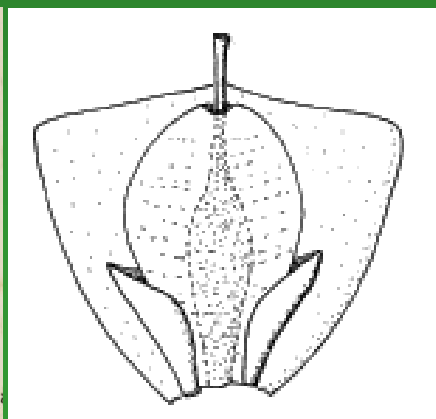
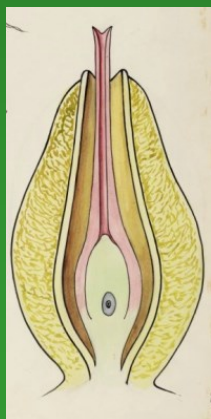
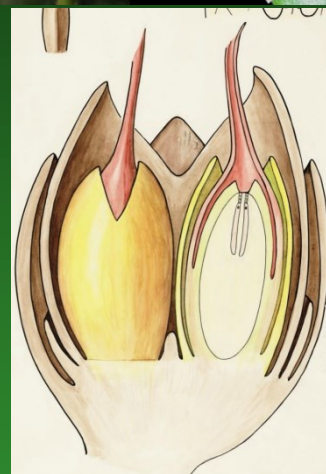
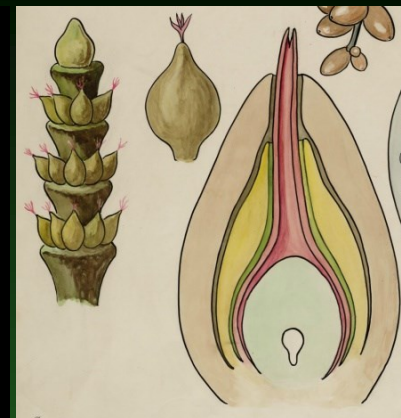

Welwitschia

Ephedra

Vajíčka

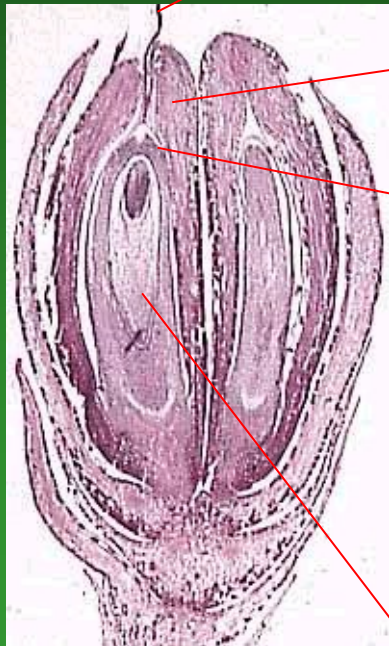
- oproti jiným nahosemenným navíc další 1–2 obaly
- chráněna také šupinami strobilů
- integument protažen v dlouhou polinační trubku vyčnívající z vaječných obalů nebo ze strobilu

Samičí gametofyt – archegonia jen *Ephedra*

- polyploidní živné pletivo – tvoří se bez konfluace (*Welwitschia*, *Gnetum*)
- obě spermatická jádra z pylové láčky oplodňují – „dvojí oplození“ (*Ephedra*)

Megastrobilus

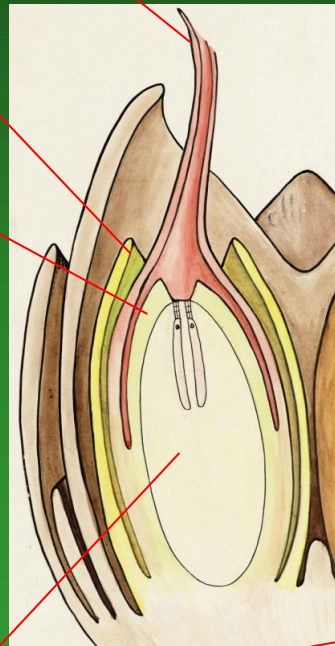
polinační trubička
= vnitřní integument
vajíčka

vnější
integument
vajíčka

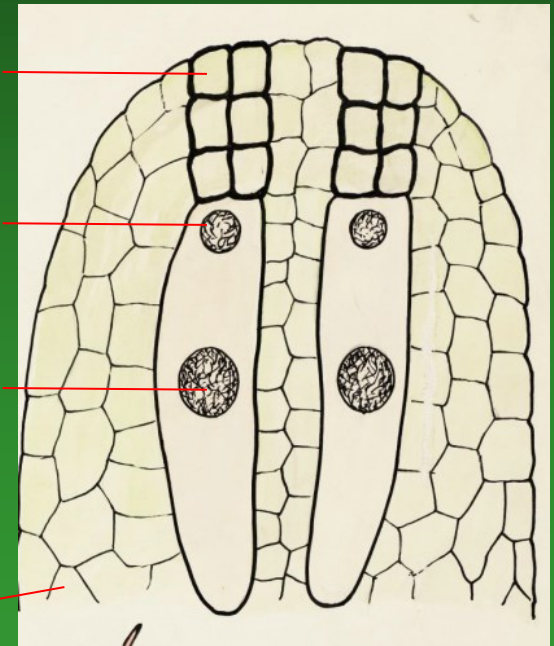
nucellus

megagametofyt
= megaprothalam

Vajíčko

Archegonia

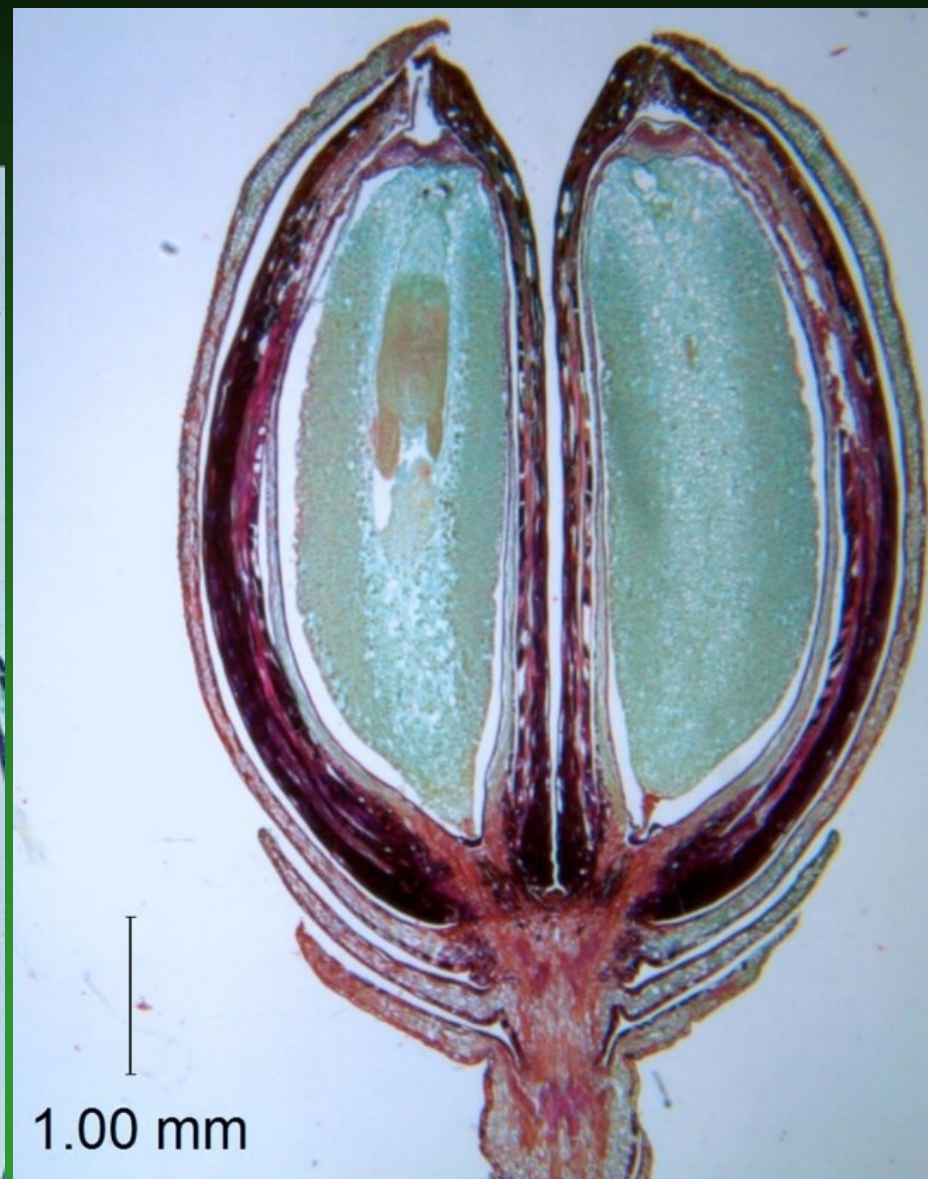
krček

jádro břišní
buňky

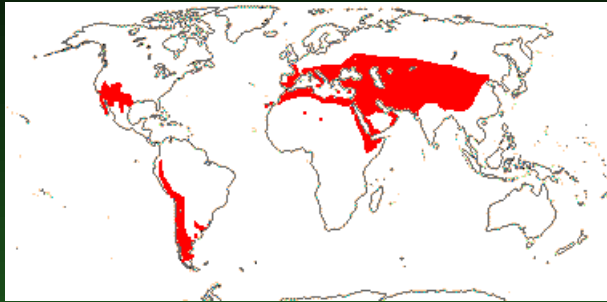
jádro vaječné
buňky

Embryo - se 2 dělohami

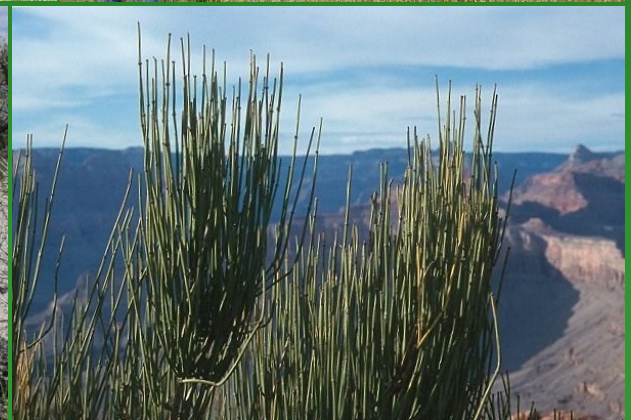
Ephedra

Ephedraceae – chvojníkovité – *Ephedra* 1/54

„Košťatovitě větvené dvoudomé keře suchých oblastí Evropy, Středozeří, Stř. Asie, Sev. a Již. Ameriky. Pouště, polopouště, stepi, savany, mediteránní trnitá křovinná vegetace. Na Slovensku ojediněle u Štúrova. Od extrémně horkých sníženin (Údolí smrti, okolí Mrtvého moře) až po 5000 m n. m. (Andy, Himálaj).

Stonky - nejmladší asimilující (zelené)

- morfologií připomínají přesličky
- článkované, jemně podélně rýhované
- později dřevnatí a tvoří rozpukané brázdité pokroucené kmínky

anatomie mladého stonku

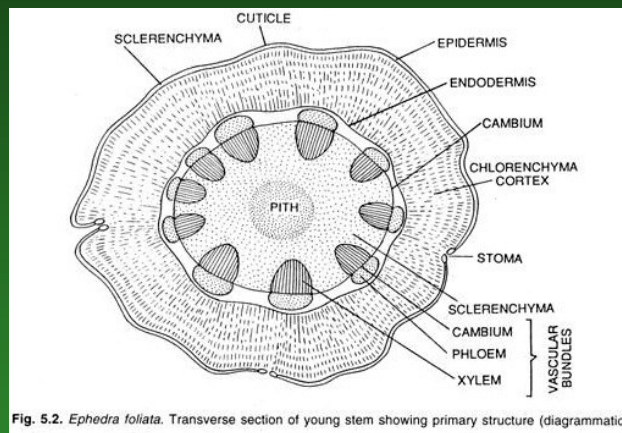
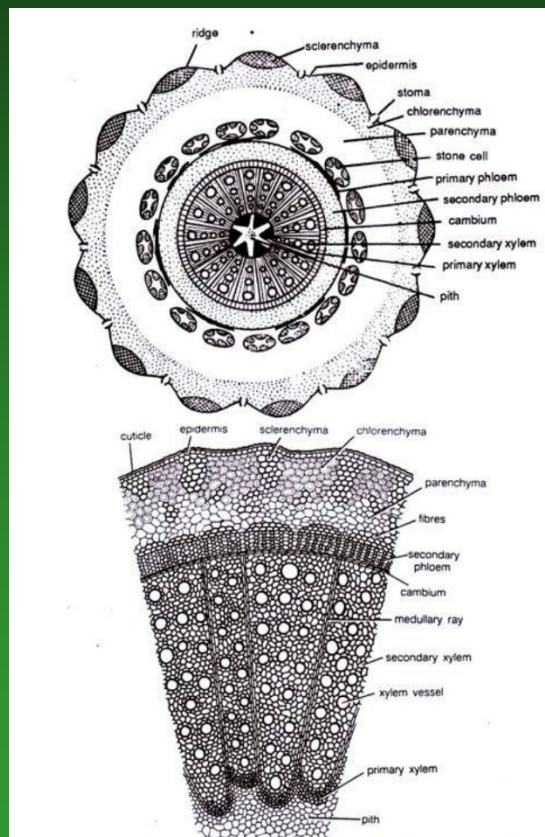
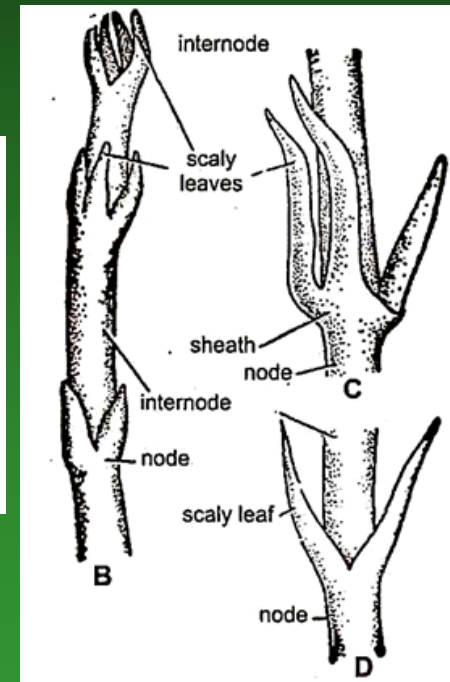
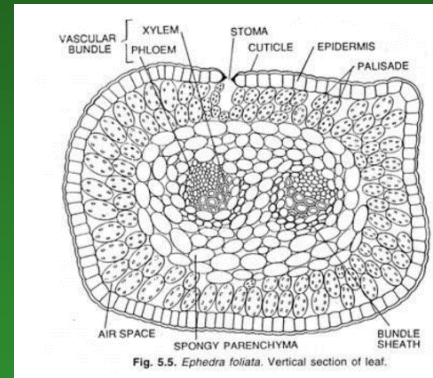

Fig. 5.2. *Ephedra foliata*. Transverse section of young stem showing primary structure (diagrammatic).

sekundárně tloustnoucí starší stoněk

- Listy** - drobné - 2–15 mm (vzácně až 40 mm)
- šupinovitě
 - 1 střední žilka (se 2 kolaterálními svazky)
 - vstřícně, křížmostojně postavené
(vzácně ve vícečetných přeslenech)
 - spodními částmi srostlé v pochvy, konce však volné
 - často blanité bez chlorofylu
 - vytrvalé, časem se třepící a rozpadající

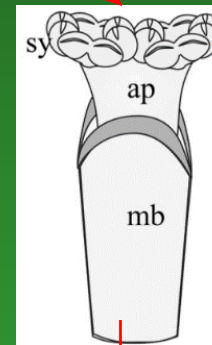
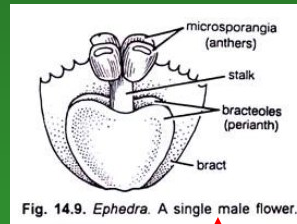
Mikrostrobily – vyrůstají v paždí listů, šupiny křížmostojné

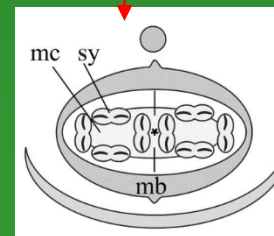
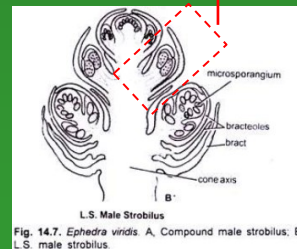
Mikrostrobily – vyrůstají v paždí listů, šupiny křížmostojné, v paždí šupiny baňka (2 srostlé listénce), v baňce synandrium

Synandrium = srůst 4 nebo 8 tyčinek

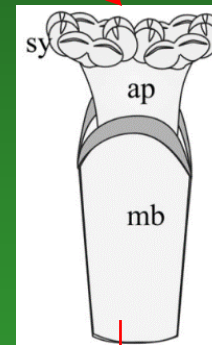
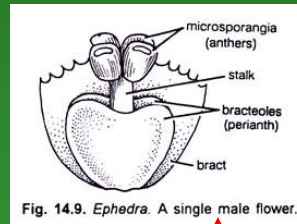
Synandrium chráněno dvěma srostlými vstřícnými listénkami (= „okvětím“)
Tento „květ“ sedí v paždí šupiny (listenu).
Pokud baňky bereme jako „okvětí“, pak strobilus chvojníků můžeme považovat za „klas“.

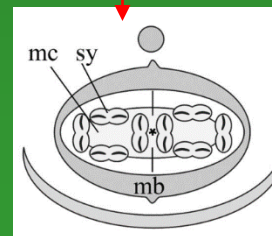
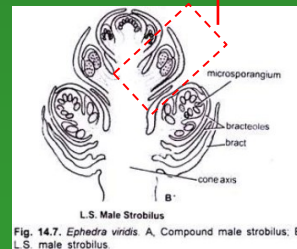
Mikrostrobily – vyrůstají v paždí listů, šupiny křížmostojné, v paždí šupiny baňka (2 srostlé listénce), v baňce synandrium

Synandrium = srůst 4 nebo 8 tyčinek

Synandrium chráněno dvěma srostlými
vstřícnými listénkami (= „okvětím“)
Tento „květ“ sedí v paždí šupiny (listenu).
Pokud baňky bereme jako „okvětí“, pak strobilus
chvojníků můžeme považovat za „klas“.

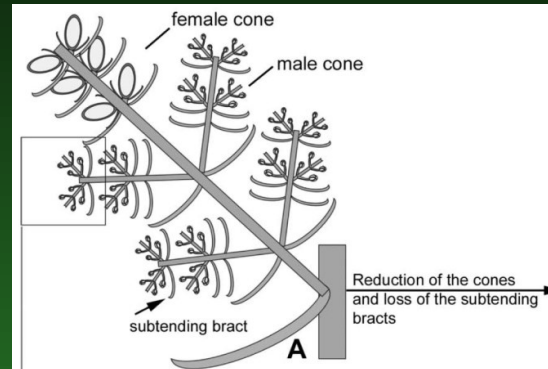

Mikrostrobily – vyrůstají v paždí listů, šupiny křížmostojné, v paždí šupiny baňka (2 srostlé listénce), v baňce synandrium

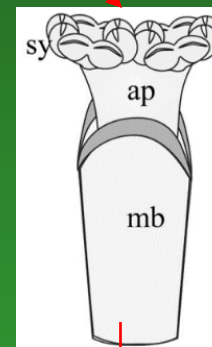
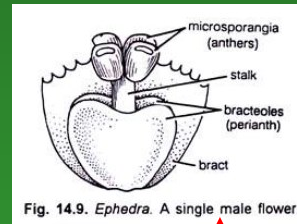
Hypotetická evoluce mikrostrobilu

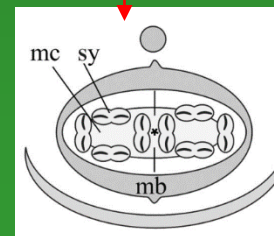
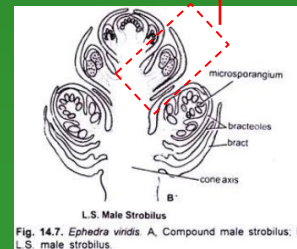
Ancestor nahosemenných se složenými oboupohlavnými šišticemi

Synandrium = srůst 4 nebo 8 tyčinek

Synandrium chráněno dvěma srostlými vstřícnými listénkami (= „okvětím“)
Tento „květ“ sedí v paždí šupiny (listenu).
Pokud baňky bereme jako „okvětí“, pak strobilus chvojníků můžeme považovat za „klas“.

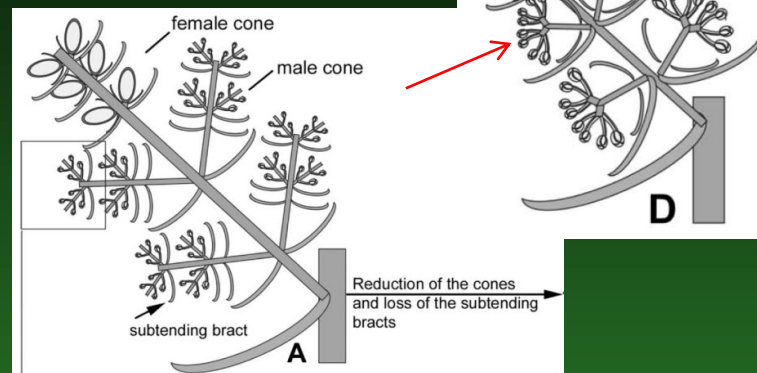

Mikrostrobily – vyrůstají v paždí listů, šupiny křížmostojné, v paždí šupiny baňka (2 srostlé listénce), v baňce synandrium

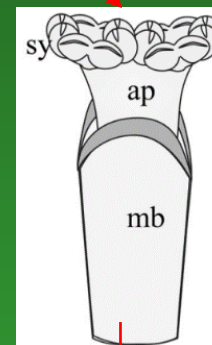
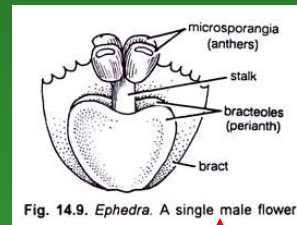
Hypotetická evoluce mikrostrombilu

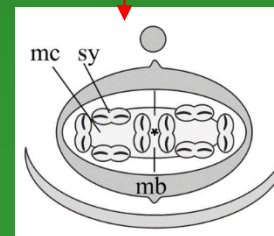
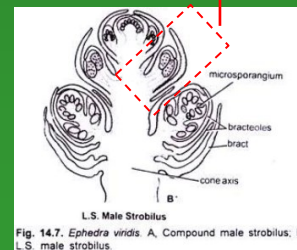
Ancestor nahosemenných se složenými oboupohlavnými šišticemi

Synandrium = srůst 4 nebo 8 tyčinek

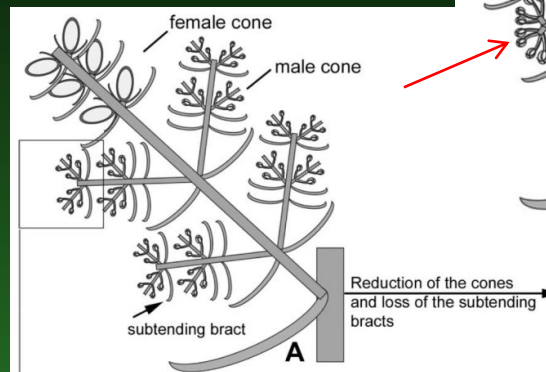
Synandrium chráněno dvěma srostlými vstřícnými listenci (= „okvětím“)
Tento „květ“ sedí v paždí šupiny (listenu).
Pokud baňky bereme jako „okvětí“, pak strobilus chvojníků můžeme považovat za „klas“.

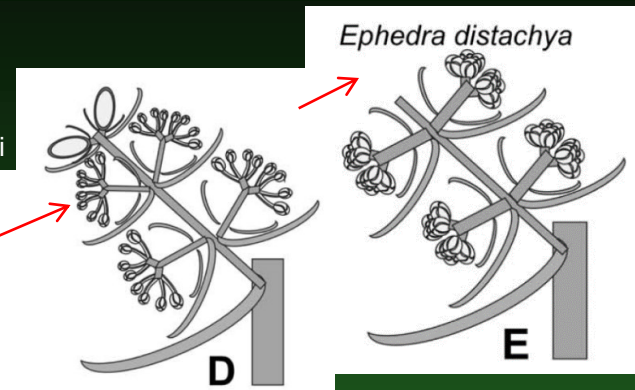
Mikrostrobily – vyrůstají v paždí listů, šupiny křížmostojné, v paždí šupiny baňka (2 srostlé listénce), v baňce synandrium

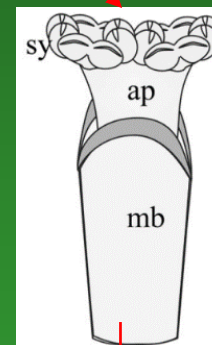
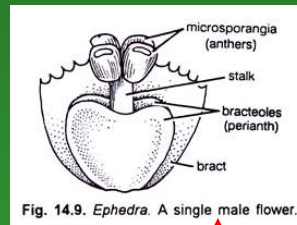
Ancestor nahosemenných se složenými oboupohlavnými šišticemi

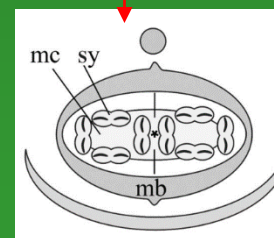
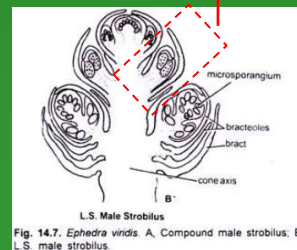
Hypotetická evoluce mikrostrobilu

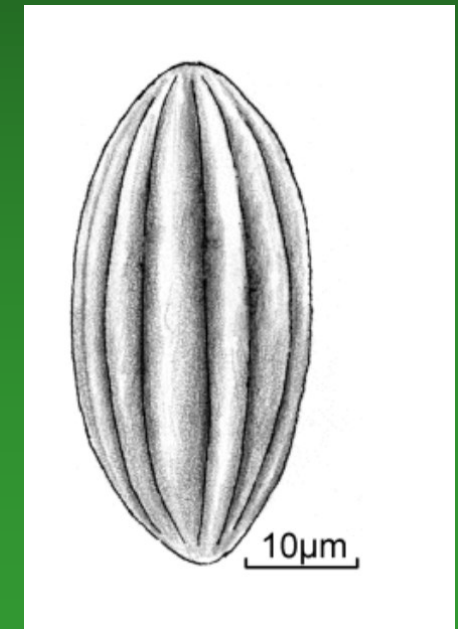
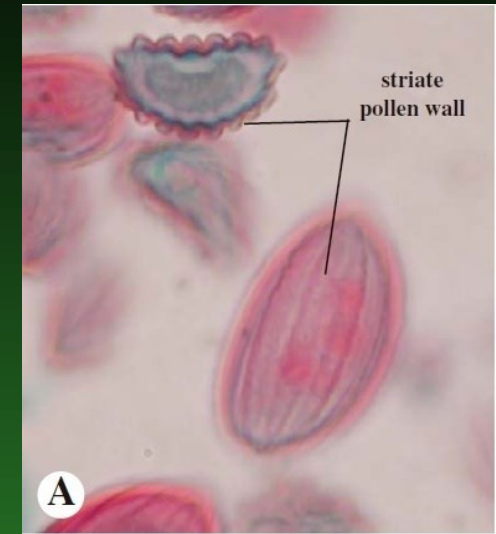
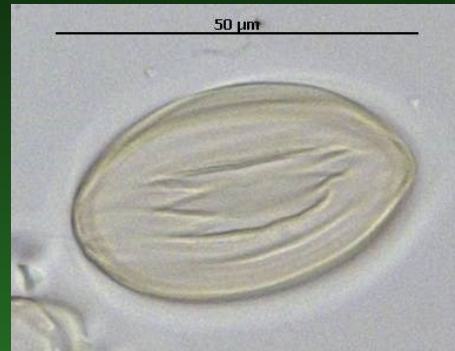
Synandrium = srůst 4 nebo 8 tyčinek

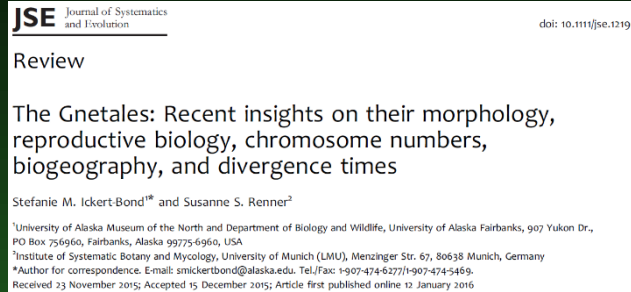
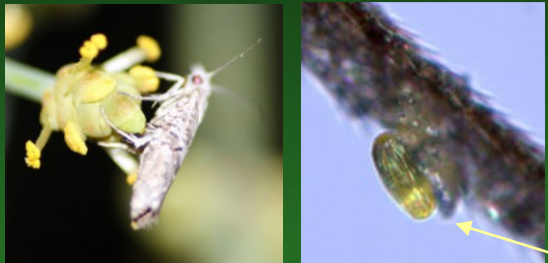
Synandrium chráněno dvěma srostlými vstřícnými listénkami (= „okvětím“)
Tento „květ“ sedí v paždí šupiny (listenu).
Pokud baňky bereme jako „okvětí“, pak strobilus chvojníků můžeme považovat za „klas“.

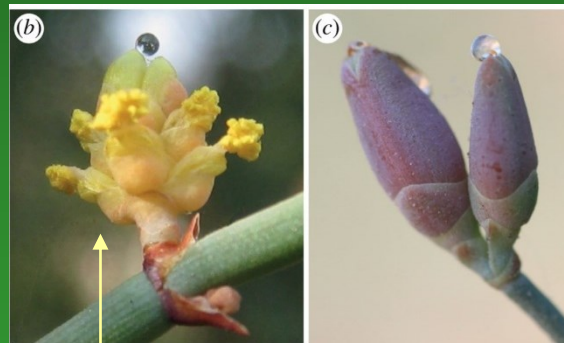
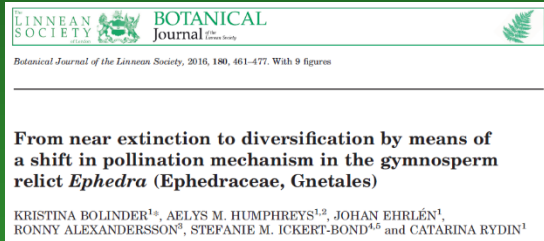
Pyl – elipsoidního tvaru s podélným rýhováním
(= striátní), vzácněji žebnatý

Opylení – hlavně větrem, některé druhy i hmyzem

Hmyz pyl přeneše při „pití“ polinační kapky, pokud před tím sbíral pyl. Pyl hmyzosubných druhů je lepkavý

Stejně jako vajíčka strobilů samičích, produkují abortovaná vajíčka samčích strobilů entomofilních druhů polinační kapky se zvýšeným obsahem cukrů, zejména během anthesy (uvolňování pylu). Vajíčka tak mají funkci nektarií.

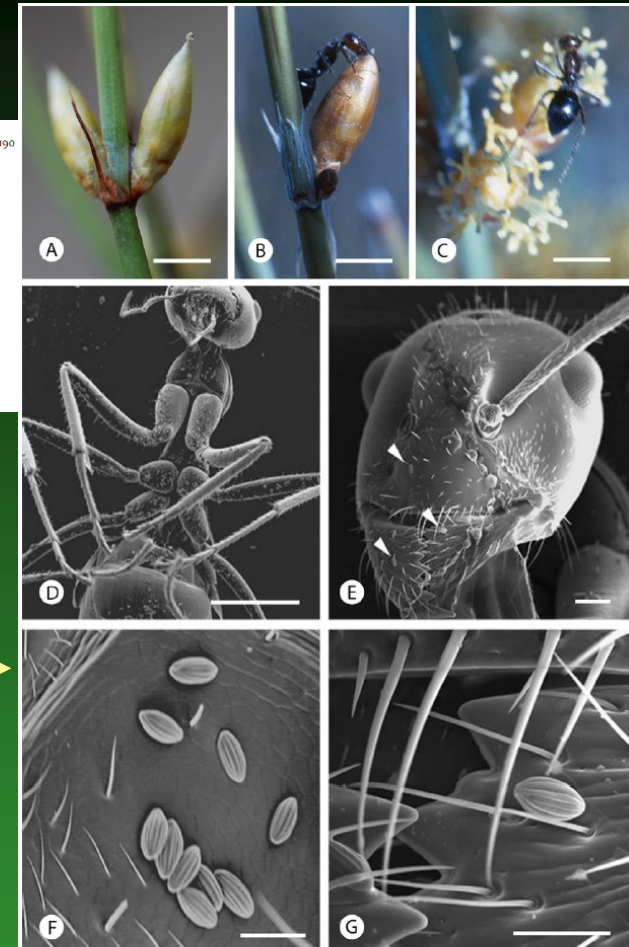

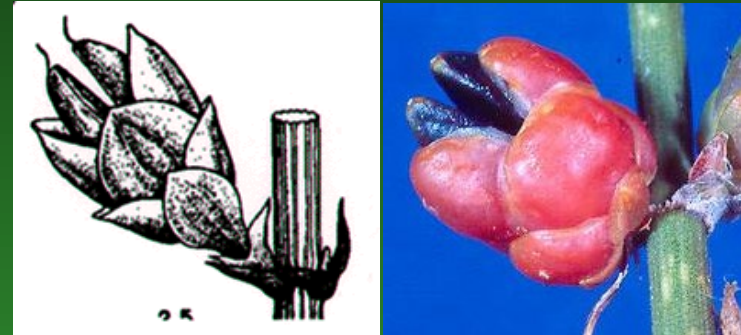
Fig. 7. Ant visitation on *Ephedra trifurca* in the Sonoran Desert, Arizona. **A**, Ovulate strobilus with pollination drop formation at the micropylar tube. **B**, Ant of *Myrmecocystus* cf. *mimicus* Wheeler, 1908 feeding on pollination droplet of ovulate cone in *E. trifurca*. **C**, *Myrmecocystus* cf. *mimicus* foraging in staminate cones of *E. trifurca*. **D**, *Myrmecocystus* cf. *mimicus* covered in *Ephedra* pollen. **E**, Detail of *Myrmecocystus* cf. *mimicus* head with *Ephedra* pollen grains indicated by arrowheads near the mandibles. **F**, **G**, Close-up of **E** showing details of characteristically polyplicate pollen grains of *Ephedra* and setae on *Myrmecocystus* cf. *mimicus*. Scale bars: A–C = 10 mm; D = 1 mm; E = 200 μ m; F, G = 50 μ m.

Megastrobily - drobné, 2–8 párů šupin, stejně jako mikrostrombilus
vyrůstá v paždí listu

Megastrobily - drobné, 2–8 párů šupin, stejně jako mikrostrombilus
vyrůstá v paždí listu

- šupiny dužnatí

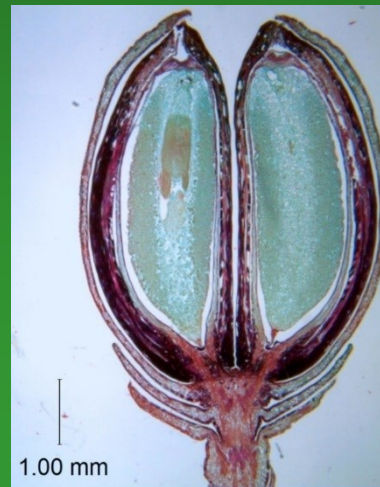
Megastrobily - drobné, 2–8 párů šupin, stejně jako mikrostrombilus
vyrůstá v paždí listu

- šupiny dužnatí, nebo zůstanou blanité

Megastrobily - drobné, 2–8 párů šupin, stejně jako mikrostrombilus
vyrůstá v paždí listu

- šupiny dužnatí, nebo zůstanou blanité
- obsahuje obvykle jen 2 vajíčka

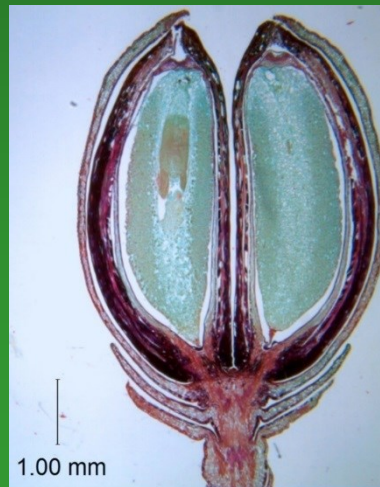
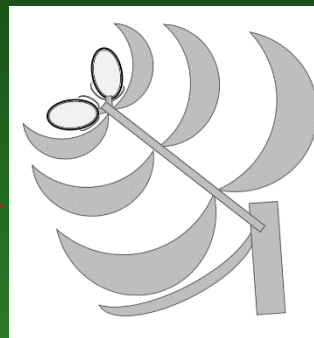
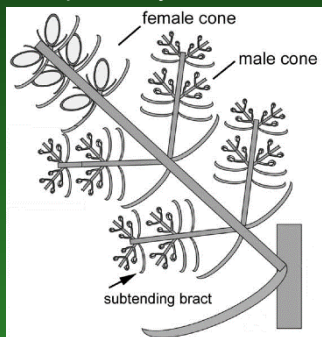

Megastrobily - drobné, 2–8 párů šupin, stejně jako mikrostrombilus
vyrůstá v paždí listu

- šupiny dužnatí, nebo zůstanou blanité
- obsahuje obvykle jen 2 vajíčka

Ancestor nahosemenných
se složenými
oboupohlavnými šišticemi

Hypotetická evoluce megastrobilu chvojníků

Vajíčko – archegonia (zde ve fylogenzi naposledy!),
dvojí oplození! ca 12 hodin od opylení. U jiných
nahosemenných se oplození zpožďuje za opylením v
řádu týdnů nebo měsíců !

Mladé samičí prothalamium

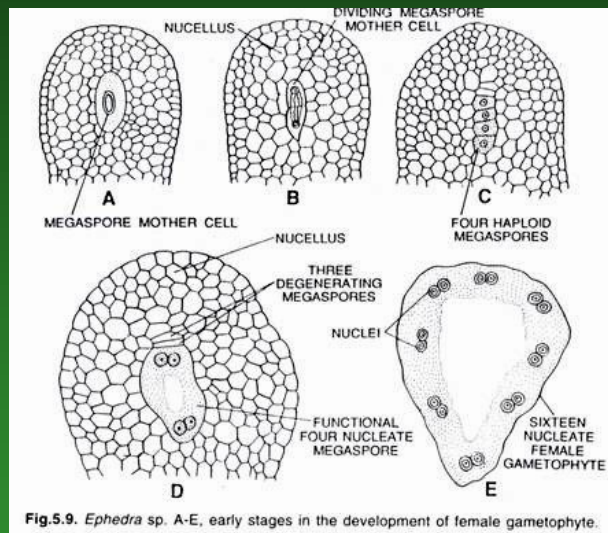

Fig.5.9. *Ephedra* sp. A-E, early stages in the development of female gametophyte.

Nucellus - diploidní pletivo vyplňující vajíčko

Meióza jedné z buněk nucellu = **4 megaspóry**

3 zaniknou (rozdíl proti *Gnetum* a *Welwitschia*!)

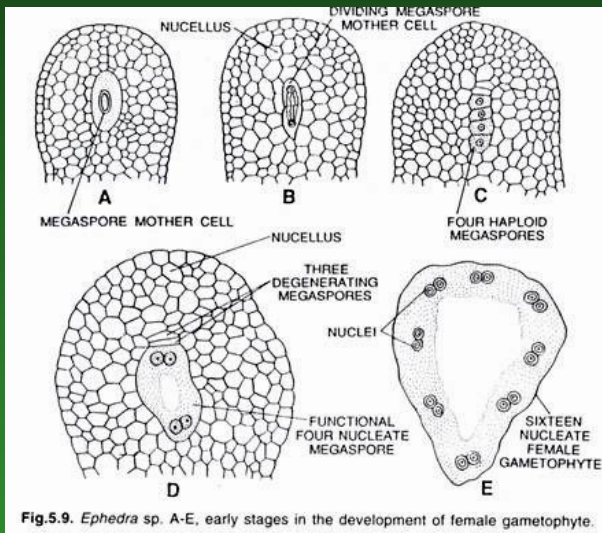
Jádro zbylé megaspóry: 12x mitóza

--> 1024 jaderné coenocytické megaprothalamium

Kompartimentalizace --> prothalamium celulární

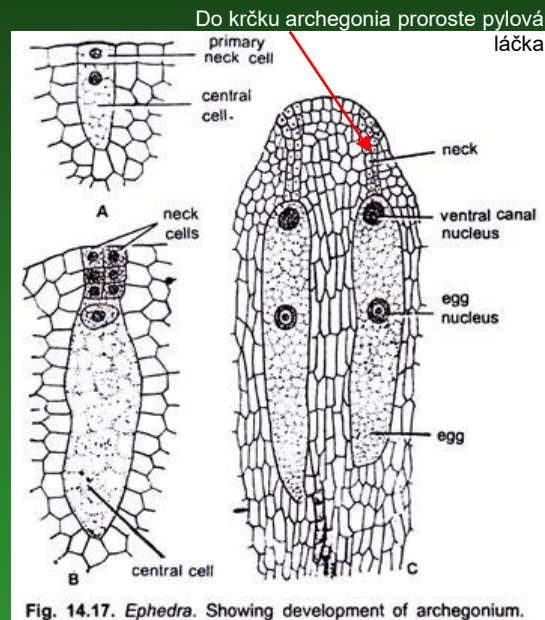
Vajíčko – archegonia (zde ve fylogezi naposledy!),
dvojí oplození! ca 12 hodin od opylení. U jiných
nahosemenných se oplození zpožďuje za opylením v
řádu týdnů nebo měsíců !

Mladé samičí prothalamium

Nucellus - diploidní pletivo vyplňující vajíčko
Meióza jedné z buněk nucellu = **4 megaspóry**
3 zaniknou (rozdíl proti *Gnetum* a *Welwitschia*!)
Jádro zbylé megaspóry: 12x mitóza
--> 1024 jaderné coenocytické megaprothalamium
Kompartmentalizace --> prothalamium celulární

Diferenciace archegonií

Na mikropylárním konci celulárního prothalia
2 archegonia (vzácně až 6).

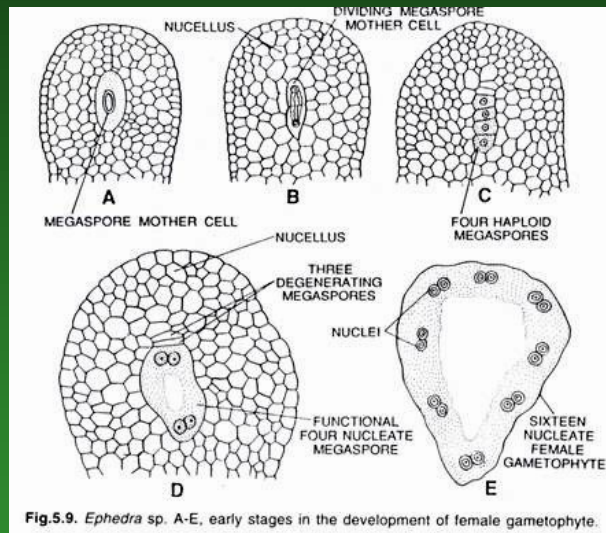
Krček 30-40 buněk – tak velké archegoniální krčky
nemají žádné nahosemenné.

Pod krčkem: ventrální jádro + vaječné jádro

Vajíčko – archegonia (zde ve fylogezi naposledy!), dvojí oplození! ca 12 hodin od opylení. U jiných nahosemenných se oplození zpožďuje za opylením v řádu týdnů nebo měsíců !

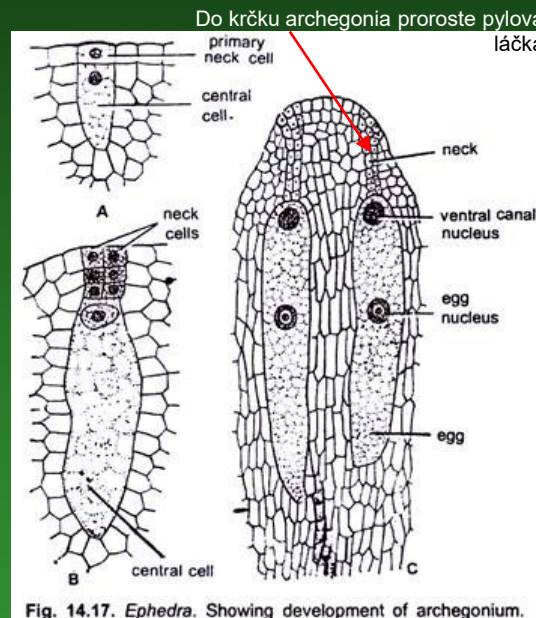
Zralé vajíčko a oplození

Mladé samičí prothalamium

Nucellus - diploidní pletivo vyplňující vajíčko
Meióza jedné z buněk nucellu = **4 megaspóry**
3 zaniknou (rozdíl proti *Gnetum* a *Welwitschia*!)
Jádro zbylé megaspóry: 12x mitóza
 --> 1024 jaderné coenocytické megaprothalamium
 Kompartmentalizace --> prothalamium celulární

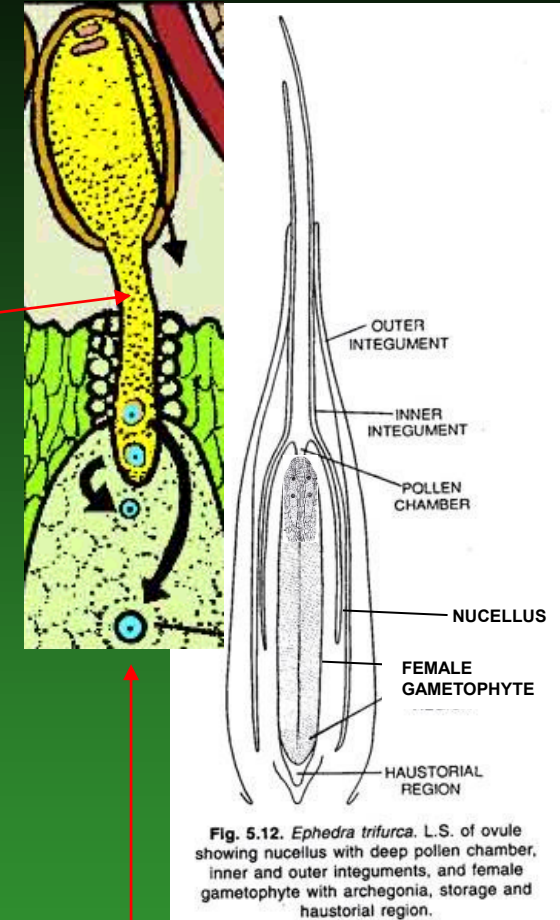
Diferenciace archegonií

Na mikropylárním konci celulárního prothalia 2 archegonia (vzácně až 6).

Krček 30-40 buněk – tak velké archegoniální krčky nemají žádné nahosemenné.

Pod krčkem: ventrální jádro + vaječné jádro

Láčka se 2 spermatickými jádry proroste krčkem

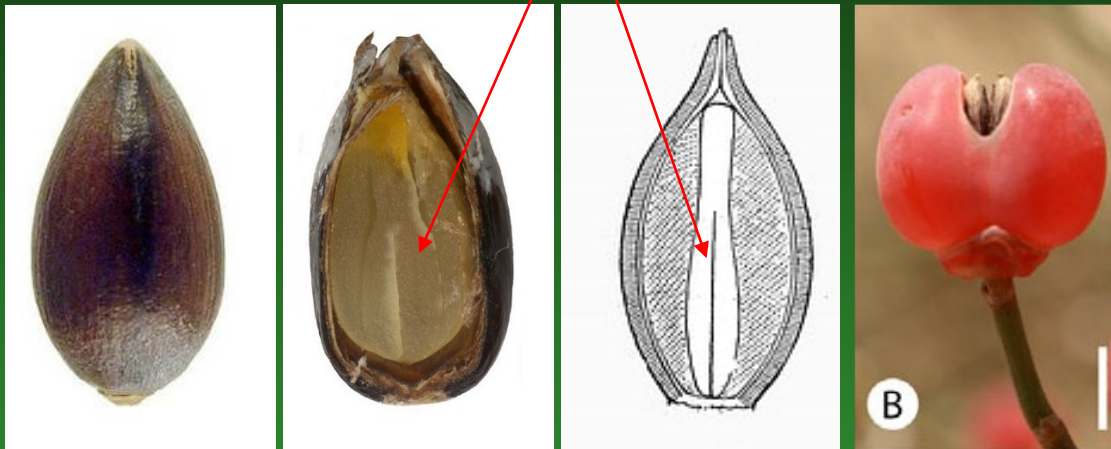
Dvojí oplození: jak ventrální, tak vaječné jádro oplozeny = 2 zygoty.

Ventrální zygota se může několikrát rozdělit a podporovat růst embrya, pak zaniká.

Semena - hnědá až černá, jedovatá

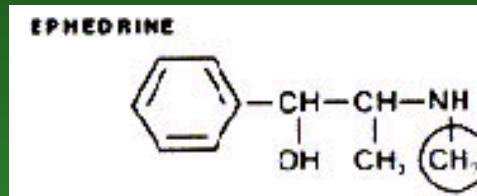
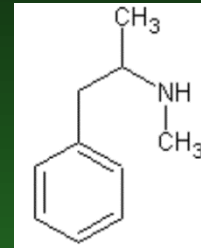

- většinou obalená zdužnatělými šupinami megastobilu (několik druhů má šupiny blanité)
- zdužnatělé šupiny červené až bělavé barvy
- embryo se 2 dělohami

Ephedra frustillata*Ephedra aphylla**Ephedra aphylla**Ephedra aphylla**Ephedra ciliata*

pervitin

Alkaloid ephedrin
součást antitusik

Vyrábí se však
synteticky

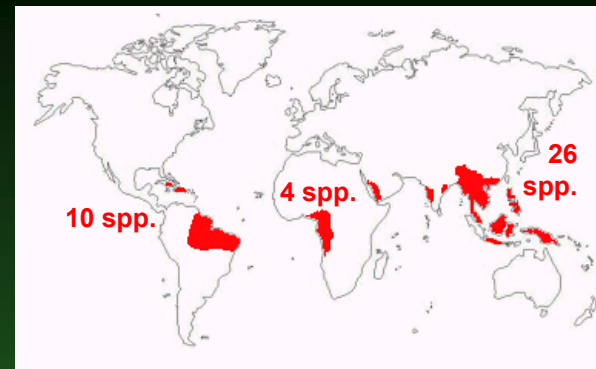

Používán také jako surovina při výrobě pervitinu

Gnetaceae – líánovcovité – *Gnetum*

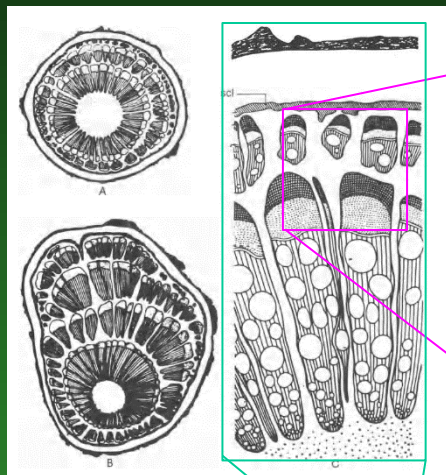
1/40

- dvoudomé
- líány / nižší stromky
- *G. gnemon* a *G. costatum* - stromovité až keřovité
- s kožovitými, velkými listy
- v tropických deštných lesích

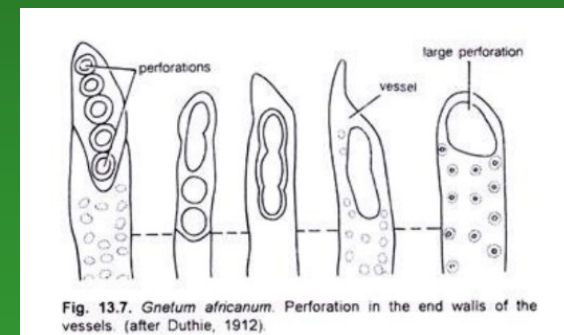
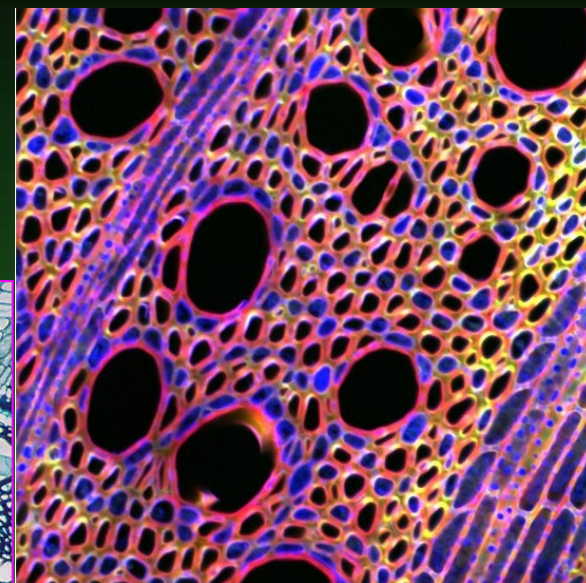

Dřevo

- s trachejemi většího průsvitu než u chvojníků →
- více soustředných sukcesivních kambíí, jako u cykasů

floem
kambium
xylem
- zde obsahuje
4 tracheje +
množství
tracheid

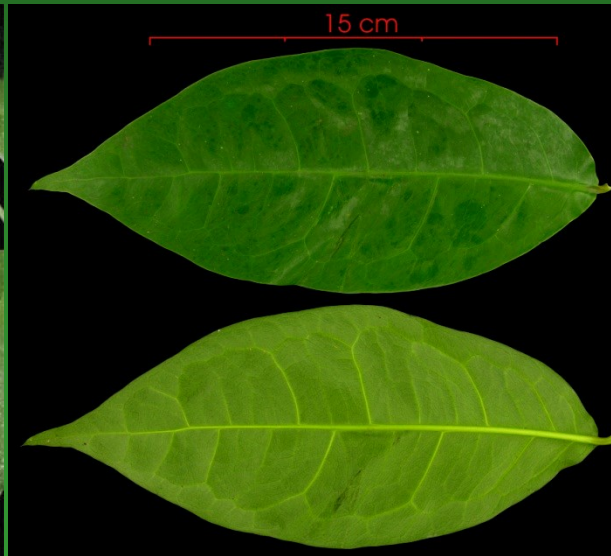
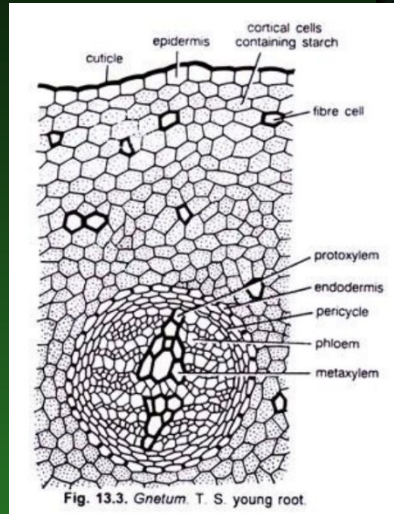

Tracheje šikmo perforované zakončené nebo dokonce s jediným terminálním otvorem

Listy - připomínají listy krytosemenných

- řapíkaté
- lesklé, kožovité,
- široce kopinaté
- se zpeřenou žilnatinou
- vstřícně postavené

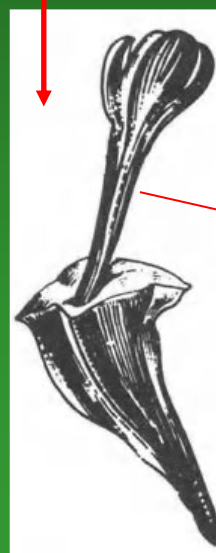
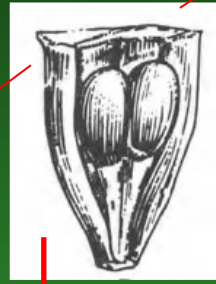
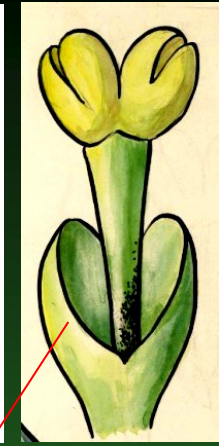
Kořeny - diarchní

Mikrostrobily – přeslenité

„1 patro“ = 1 miskovitý límeček
 + 3-6 přeslenů samčích „květů“
 + 1 přeslen reziduálních vajíček
 „Tyčinka“ = nitka + 2pouzdré synangium

Tyčinky chráněny obaly 2 srostlých listenů
 („okvětím), popř. i věnečkem trichomů

Reziduální vajíčka zůstávají neoplozena,
 přesto neabortují a produkují polinační kapku – lákání opylovačů !!!

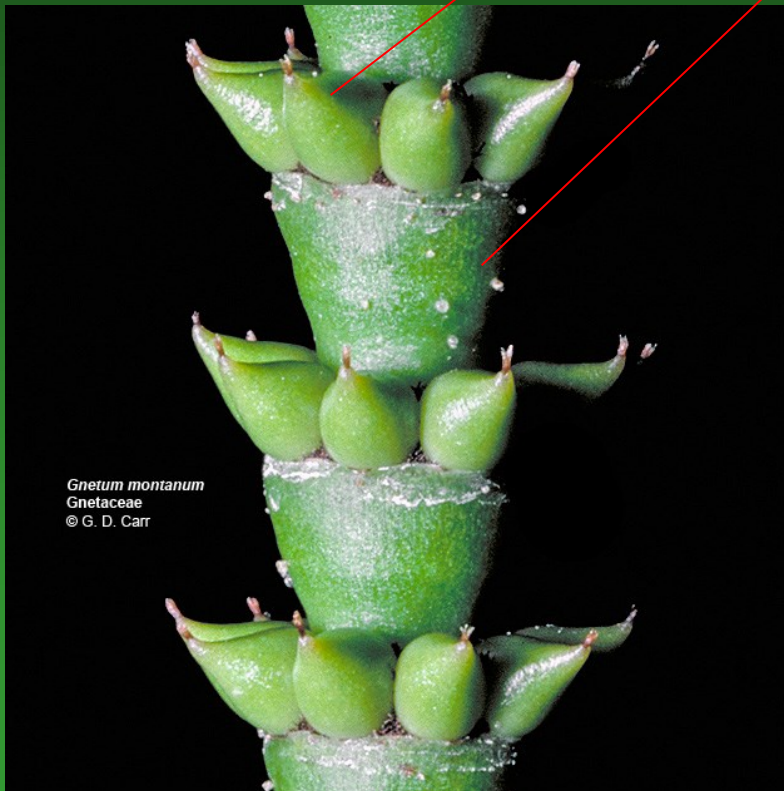
dvojice srostlých listenů

Megastrobily - rovněž přeslenité semena s červeným nebo žlutým dužnatým obalem (pěstované ovoce v JV Asii), někdy obal kožovitý

přeslen vajíček

přeslen trichomů

„límeček“

Gnetum montanum
Gnetaceae
© G. D. Carr

Vajíčko – tři obaly = 2 integumenty + vnější obal, strukturou připomínající zdužnatělé okvětí nebo „semeník“

přežijí všechna 4 meiotická jádra → 8 mitóz → 1024-jaderné coenocytické prothallium;

archegonia ani oosféry nemá

pylová láčka proroste do cenocytického megaprothalia

obě spermatická jádra dané láčky oplodňují = „dvojitě oplození“

po oplození → kompartmentalizace → dvě domény prothalia:

- (1) mikropylární (větší, zůstává cenocytická, s centrální vakuolou)
- (2) chalazální (menší, celulární ale se skupinkami jader každé buňce);

- zároveň se buněčnou stěnou obalí i zygotická jádra
- skupinky jader v buňkách chalazální domény → fúze → polyploidní buňky → mitóza → polyploidní živné pletivo → vyplní semeno = obdoba endospermu krytosemenných

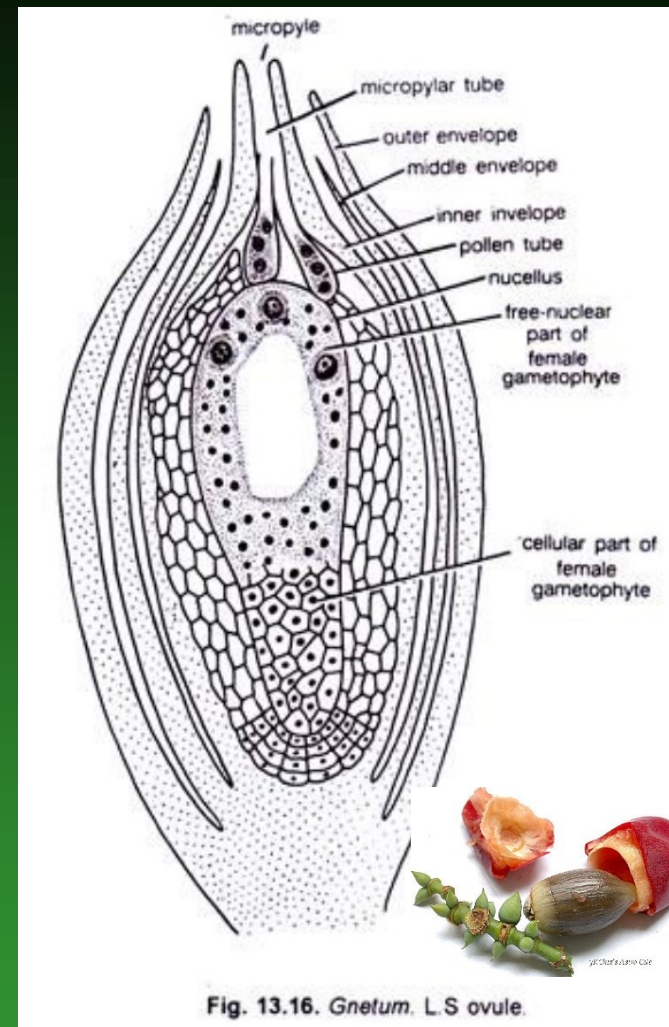

Fig. 13.16. *Gnetum*. L.S. ovule.

Coenocytickou (nukleární) část mají ve zralém samičím prothaliu jen *Gnetum* a *Welwitschia* (ne ostatní nahosemenné), helobiální endosperm (zčásti cenocytický / zčásti celulární) je však typický pro bazální linie krytosemenných

Vajíčko – tři obaly = 2 integumenty + vnější obal, strukturou připomínající zdužnatělé okvětí nebo „semeník“

přežijí všechna 4 meiotická jádra → 8 mitóz → 1024-jaderné coenocytické prothallium;

archegonia ani oosféry nemá

pylová láčka proroste do cenocytického megaprothalia

obě spermatická jádra dané láčky oplodňují = „dvojité oplození“

po oplození → kompartmentalizace → dvě domény prothalia:

- (1) mikropylární (větší, zůstává cenocytická, s centrální vakuolou)
- (2) chalazální (menší, celulární ale se skupinkami jader každé buňce);

- zároveň se buněčnou stěnou obalí i zygotická jádra
- skupinky jader v buňkách chalazální domény → fúze → polyploidní buňky → mitóza → polyploidní živné pletivo → vyplní semeno = obdoba endospermu krytosemenných

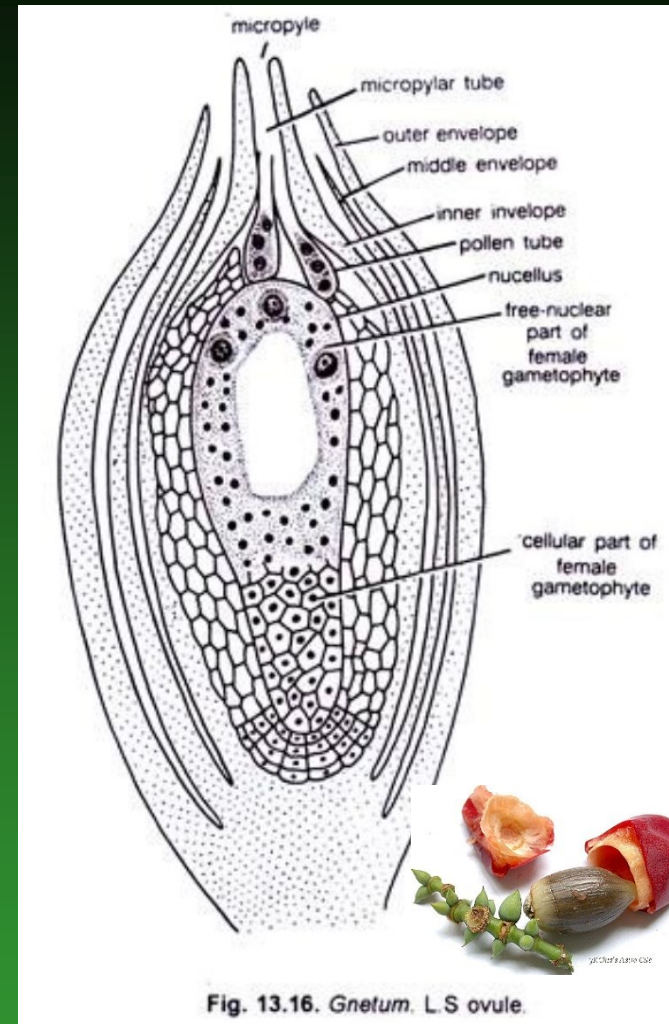
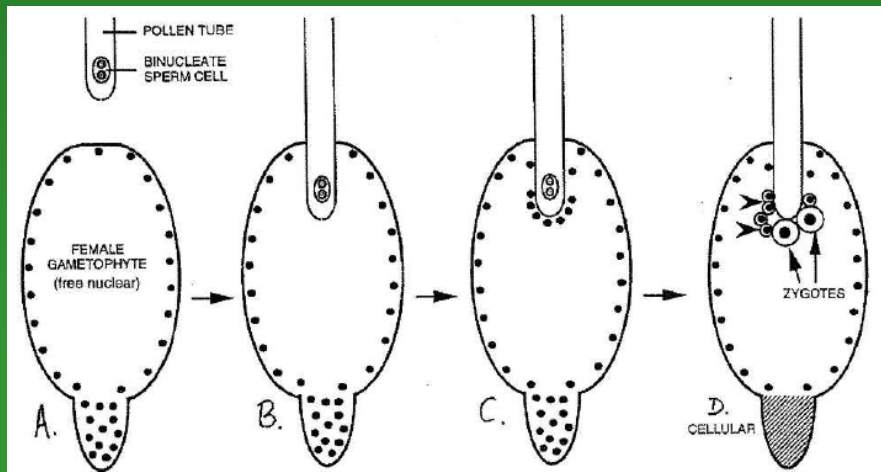

Fig. 13.16. *Gnetum*. L.S. ovule.

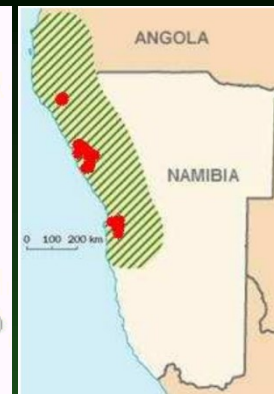
Gnetum gnemon pěstuje se v JV Asii jako ovoce

Welwitschiaceae – *Welwitschia* – 1/1

Welwitschia mirabilis

JZ Afrika – poušť Namib v Angole

Objevil ji tam v 19.
století rakouský
botanik Friedrich
Welwitsch

Dvoudomá rostlina - z dálky připomíná habitem hromadu odpadků - není to ani keř, ani strom ani bylina.

Kmen - nízký (0,5 m vysoký a až 1,2 m široký) řepovitého tvaru, hypokotylního původu; kořen křulovitý, ca 3 m dlouhý

Listy - jen dva na vrcholu kmene,

- na bázi stále rostou aktivitou bazálního meristemu,
- na koncích se působení větru třepí a odumírají
- obrovské (až 6 m dlouhé, široké až 1,5 m), pentlicovité, žebnaté, s rovnoběžnou žilnatinou

Semenáček se 2 listy a 2 dělohami, které po roce odumírají

Listy - jen dva na vrcholu kmene,

- na bázi stále rostou, na koncích se působení větru třepí a odumírají
- obrovské (až 6 m dlouhé, široké až 1,5 m), pentlicovité, žebernaté
- silně sklerenchymatizované, takže připomínají spíše dřevo,
- rovnoběžná žilnatina, zanořené průduchy,
- CO₂ přijímá a ukládá v noci, fotosyntetizuje ve dne jako CAM sukulenty

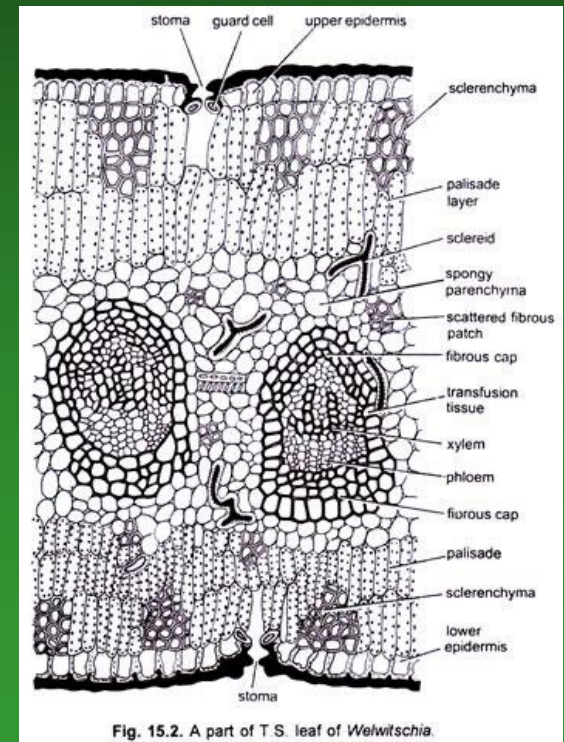

Fig. 15.2. A part of T.S. leaf of *Welwitschia*.

Mikrostrobily – ze 4 řadě postavenými šupinami

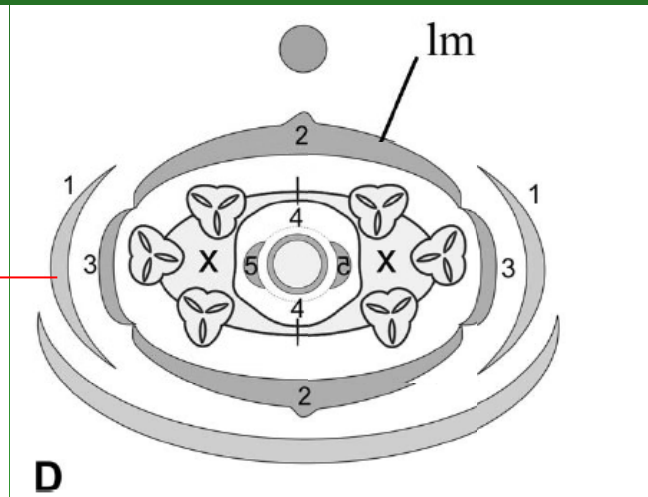
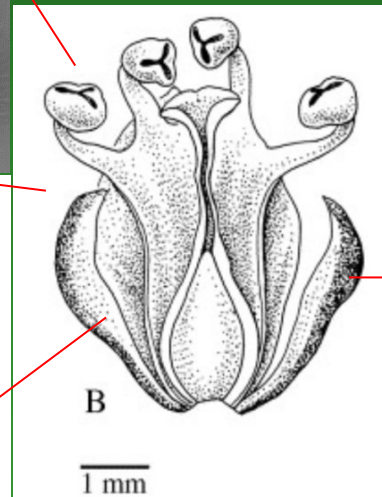
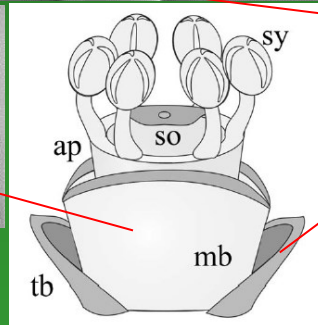
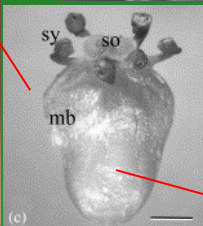
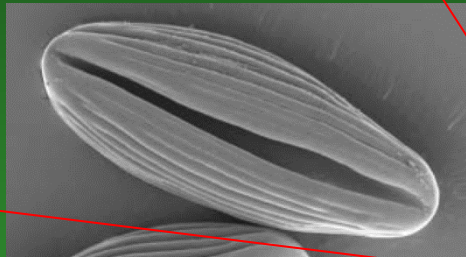
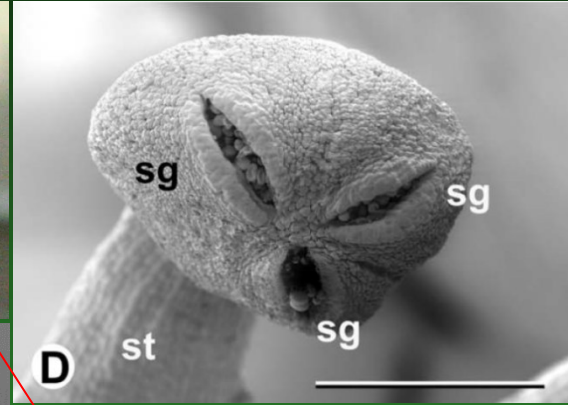

Synandrium = baňka 6 sroslých tyčinek

Synangia trojpodzdrá

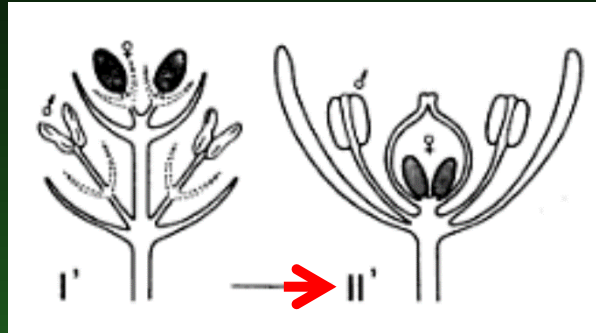
Ve středu baňky rudiment vajíčka

Pyl monosulkátní

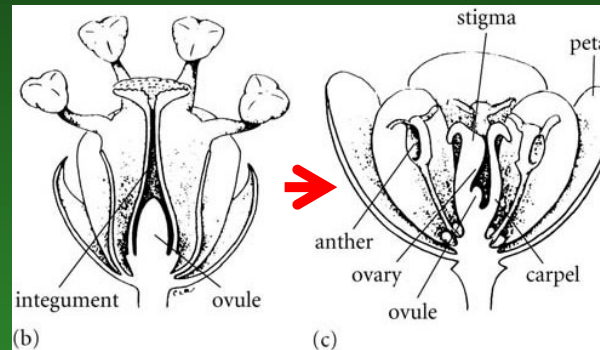

Pseudanthiová teorie evoluce květu

Ephedra

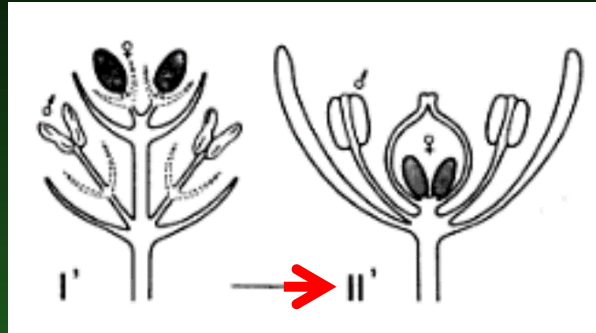

Welwitschia

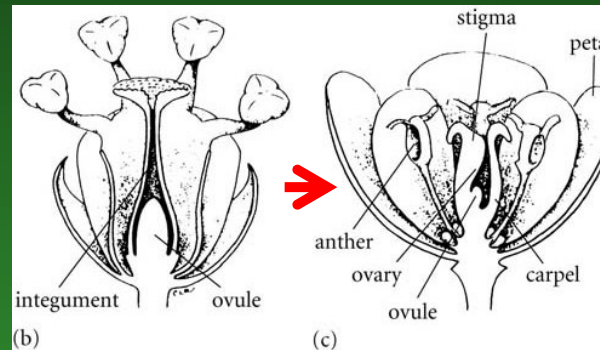

Pseudanthiová teorie evoluce květu

Ephedra

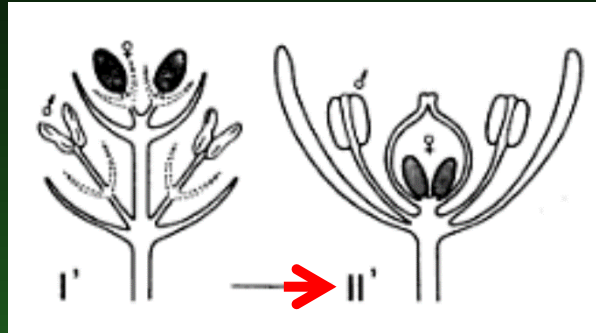
Welwitschia

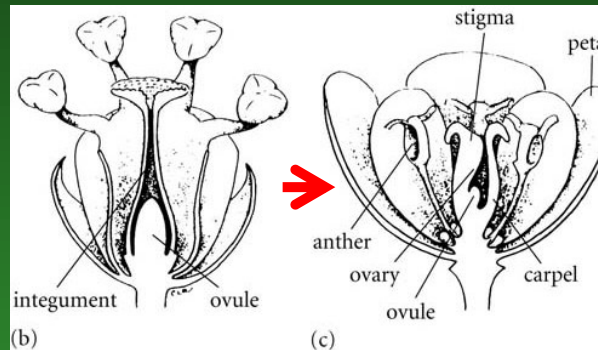
August Wilhelm Eichler
(1839-1887)

Pseudanthiová teorie evoluce květu

Ephedra

Welwitschia

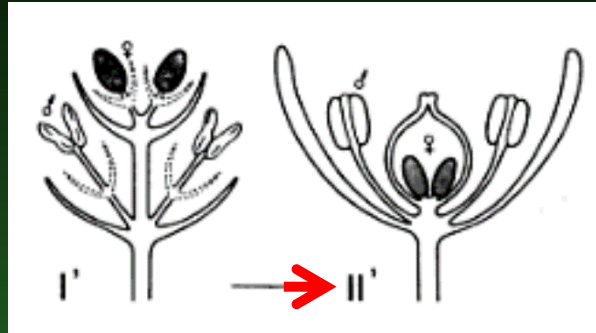
August Wilhelm Eichler
(1839-1887)

Květ vznikl z oboupohlavného složeného strobilu nahosemenných: Liánovce předchudci krytosemenných

Pseudanthiová teorie evoluce květu

Ephedra

„Květní obaly“

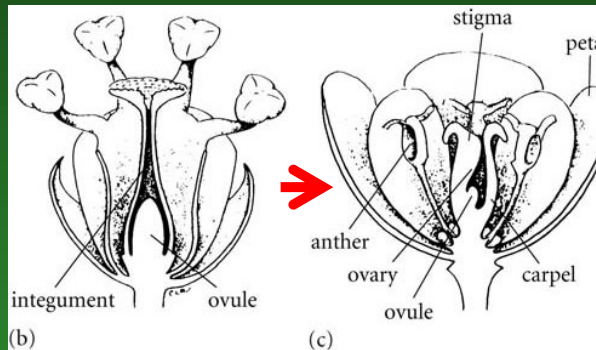

„Čnělka“ + „Nektar“

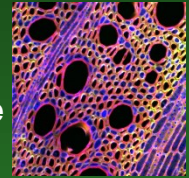

„Entomogamie“

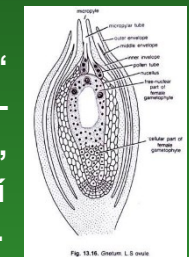
Welwitschia

Tracheje
„Dvojitá oplození“

„Helobiální“
mega-
prothallium,
vymizení
archegonií ...

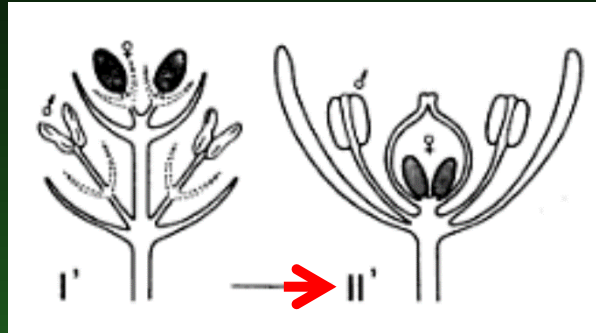
Květ vznikl z oboupohlavného složeného strobilu nahosemenných: Liánovce předchudci krytosemenných

August Wilhelm Eichler
(1839-1887)

Pseudanthiová teorie evoluce květu

Ephedra

„Květní obaly“

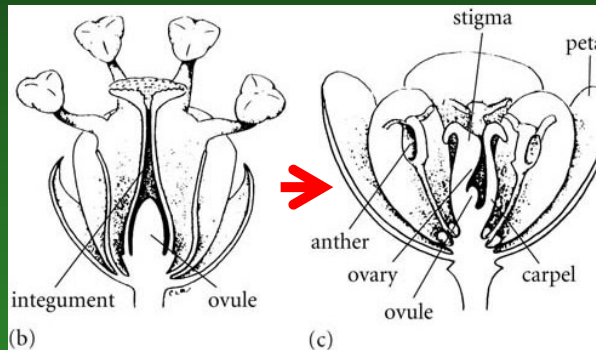

„Čnělka“ + „Nektar“

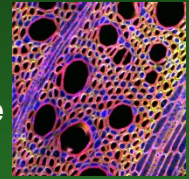

„Entomogamie“

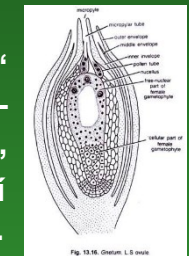
Welwitschia

Tracheje
„Dvojitá oplození“

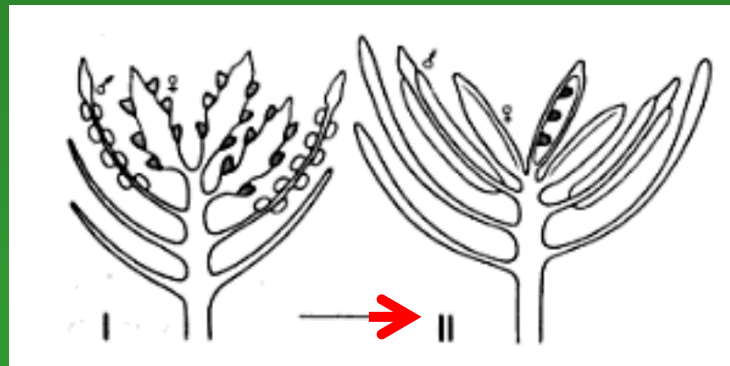

„Helobiální“
mega-
prothallium,
vymizení
archegonií ...

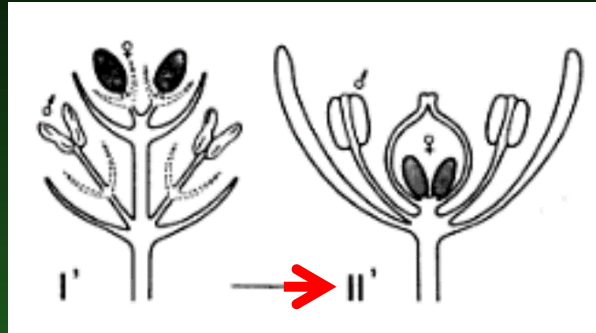
Euanthiová teorie evoluce květu

Cycadeoideopsida

Pseudanthiová teorie evoluce květu

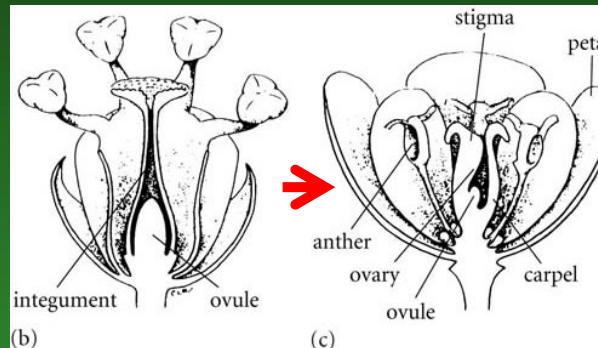
Ephedra

Hermafroditismus

„květů“ liánovců
není odvozený,
ale **původní!**
(acestrální)

Welwitschia

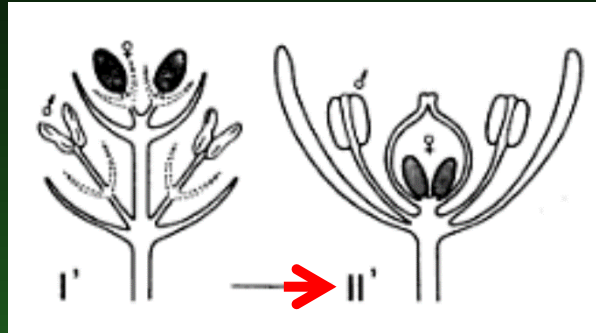
Opylení hmyzem

liánovců = znak
původní,

anemofilie = znak
odvozený

Pseudanthiová teorie evoluce květu

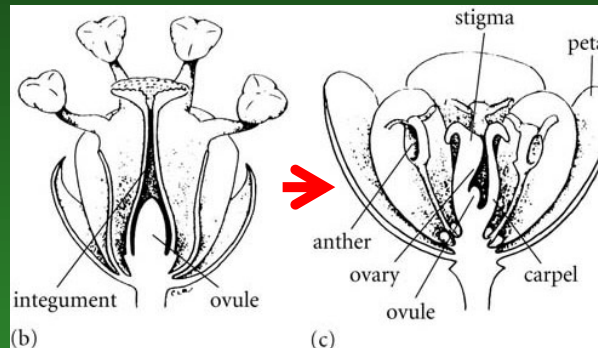
Ephedra

Hermafroditismus

„květů“ liánovců
není odvozený,
ale **původní!**
(acestrální)

Welwitschia

Opylení hmyzem

liánovců = znak
původní,

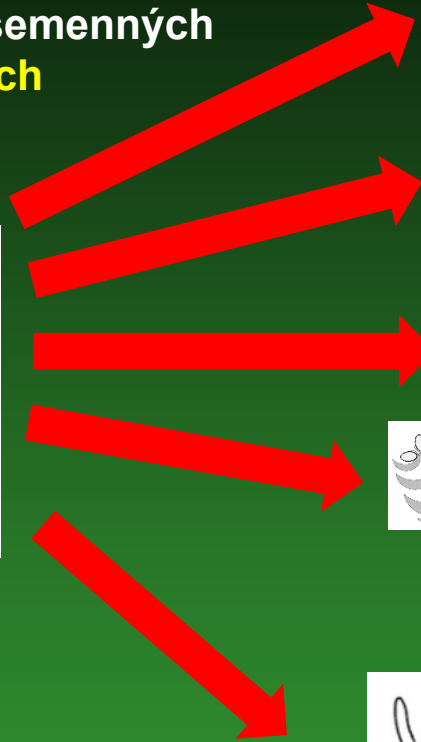
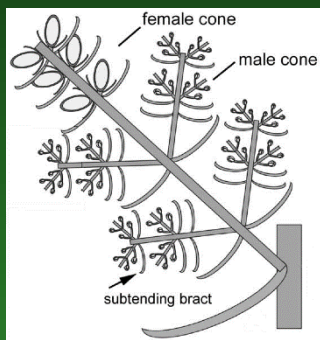
anemofilie = znak
odvozený

Liánovce nejsou „předstupněm“ krytosemenných, ale paralelní linií, vzniklou ze společného předka nahosemenných a krytosemenných

Pseudanthiová teorie evoluce květu

Ancestor nahosemenných i krytosemenných

měl složené oboupohlavné
šišky (strobily)

kordaity

jinany

cykasy (vč. bennetitů)
jehličnany

liánovce (*Ephedra*, *Gnetum*,
Welwitschia a vyhynulé)

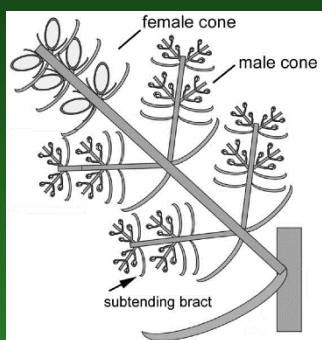
krytosemenné

Liánovce nejsou „předstupněm“ krytosemenných, ale paralelní linií, vzniklou ze společného předka nahosemenných a krytosemenných, který měl složené oboupohlavné strobily

Pseudanthiová teorie evoluce květu

Ancestor nahosemenných i krytosemenných

měl složené oboupohlavné
šišky (strobily)

kordaity

jinany

cykasy (vč. bennetitů)
jehličnany

liánovce (*Ephedra*, *Gnetum*,
Welwitschia a vyhynulé)

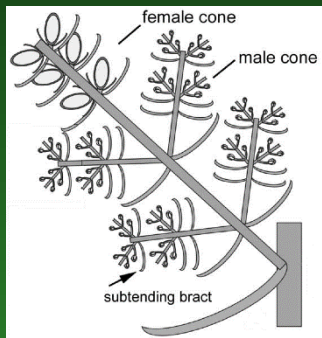
krytosemenné

Liánovce nejsou „předstupněm“ krytosemenných, ale paralelní linií, vzniklou ze společného předka nahosemenných a krytosemenných, který měl složené oboupohlavné strobily

Pseudanthiová teorie evoluce květu

Ancestor nahosemenných i krytosemenných

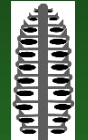
měl složené oboupohlavné
šišky (strobily)

kordaity

jinany

cykasy (vč. bennetitů)
jehličnany

liánovce (*Ephedra*, *Gnetum*,
Welwitschia a vyhynulé)

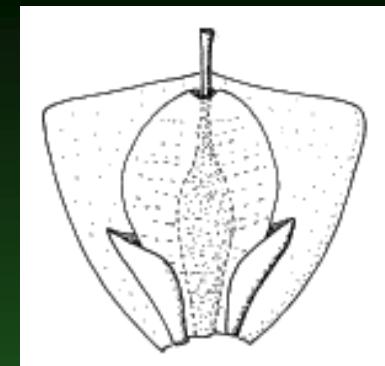

krytosemenné

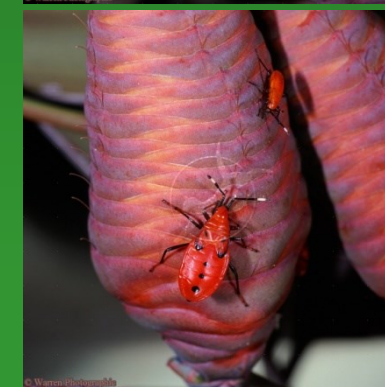
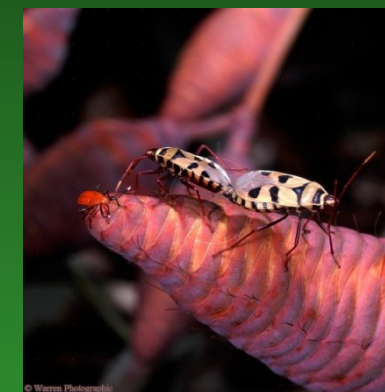
**Geny exprimované v oboupohlavném květu krytosemenných se podobají
těm, exprimovaným v samčích strobilech, nikoli těm v samičích**

Samičí šištice

- 4-řadé
- v paždí každé šupiny po jednom vajíčku

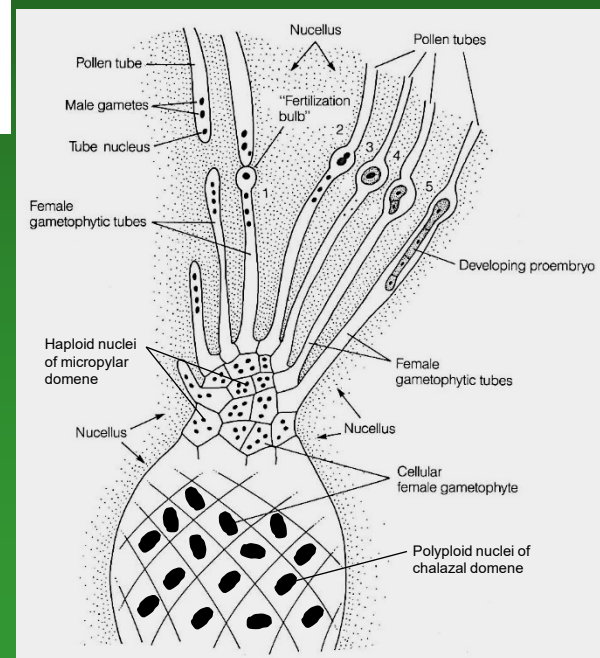
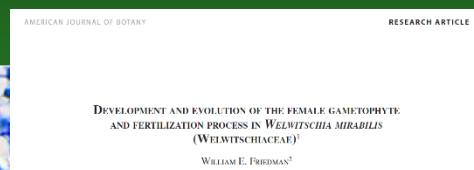
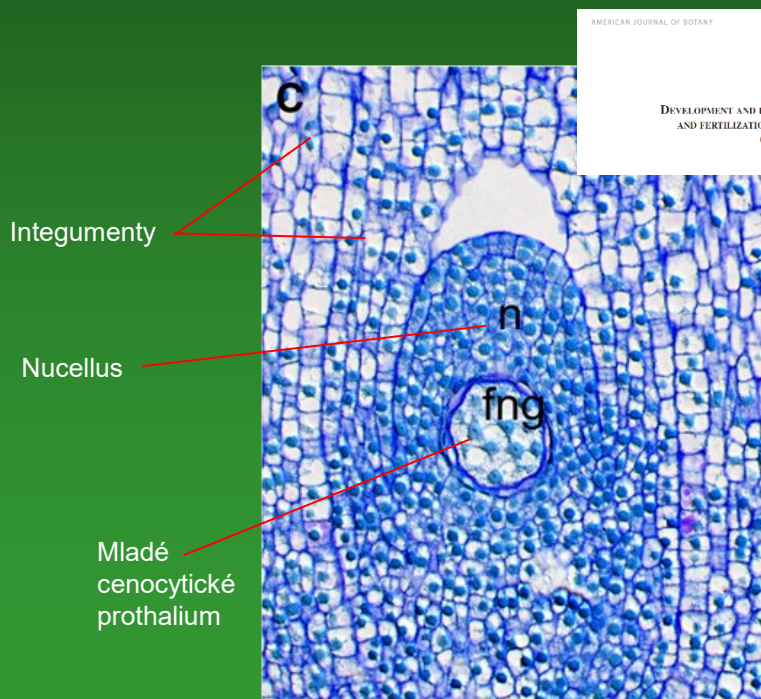

Opylení větrem nebo
plošticemi *Probergrothius
sexpunctatus*

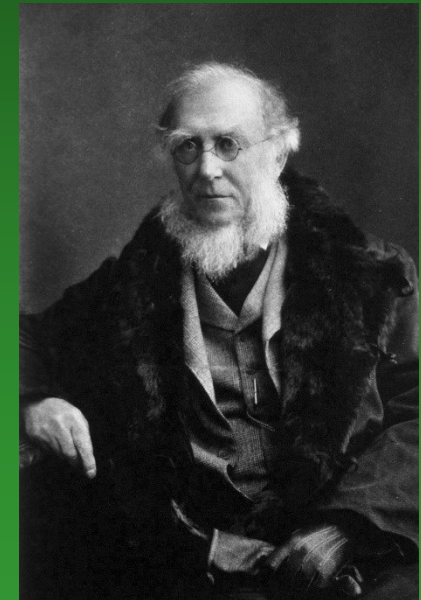
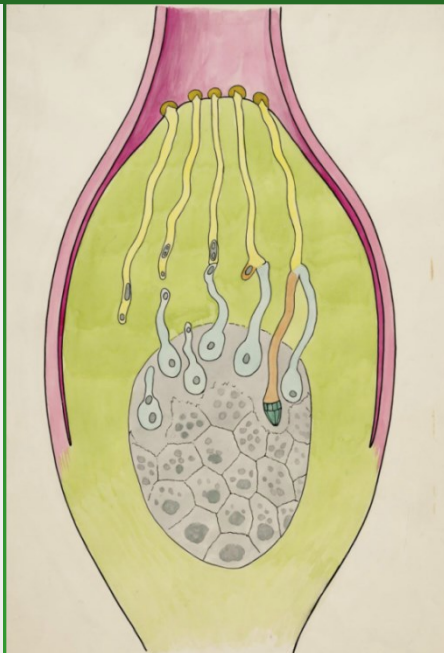
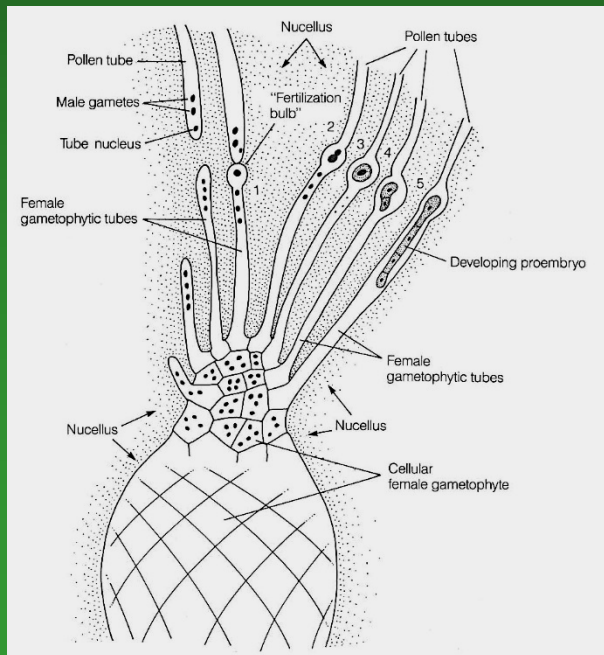
Vývoj vajíčka – zpočátku podobný jako u *Gnetum*

- přežijí všechny 4 meiotická jádra → 4-jaderné cenocytium
- 4-jaderné cenocytium → 8 mitóz (ca 10 dní) → 1024-jaderné coenocytické prothallium; archegonia ani oosféry nemá
- kompartmentalizace (= kolem skupin jader se vytvářejí buněčné stěny) → 2 domény:
 - (1) menší mikropylární (3-6 jaderné kompartmenty)
 - (2) větší chalazální (vyživovací, mnohojaderné kompartmenty)
- v chalazální doméně splynutím → vysoce polyploidní jádra → mitóza → polyploidní živné pletivo → vyplní semeno = obdoba endospermu krytosemenných

Oplození – „potkají se láčky“

- v mikropylární doméně jádra nefúzují většina cenocytů začne tvořit „prothaliové láčky“ rostoucí do nucellu, ten je podporuje v růstu směrem k pylové komoře;
- haploidní jádra migrují do konců prothaliových láček
- z pylové komory do nucellu naproti „prothaliovým“ láčkám rostou láčky pylové, každá na konci se 2 spermatickými jádry
- pylová a prothaliová láčka se setkají a propojí v nucellu
- kontakt spermatického jádra s haploidní samičí buňkou → utvoří se kolem ní membrána, do které spermatické jádro pronikne → zygota
- embryo roste směrem do megaprothalia

Prothaliové láčky u *Welwitschia* objevil již v roce 1863 britský botanik Joseph Dalton Hooker (1817–1911)

Semena okřídlená - anemochorie

V místech, kde se vyskytuje, neprší. Vláhu získává z husté mlhy pronikající od pobřeží do vnitrozemí. Najdeme ji proto až 100 km od pobřeží. radiokarbonovou metodou bylo zjištěno, že se dožívá stáří až 2.000 let

Shrnutí: unikátní znaky nahosemenných rostlin

odlišující je od

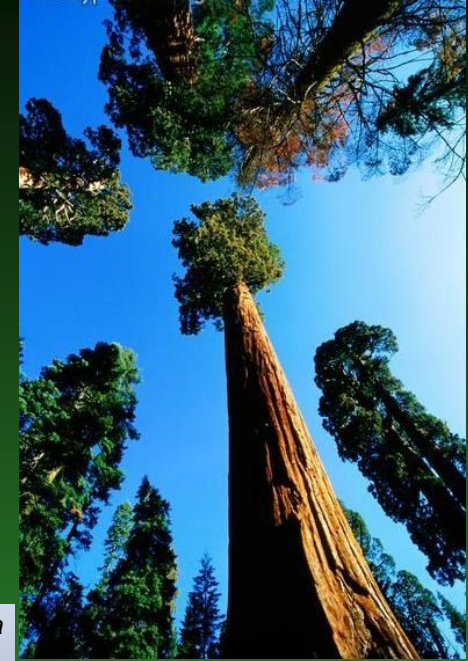
krytosemenných rostlin

1. Dřevinný charakter

často stromy, zřídka keře, nikdy byliny
sekundární tloušťnutí umožňuje:

- (1) úspěšný boj o světlo převýšením kompetitorů
- (2) dlouhověkost, podmíněnou opakovaným nahrazováním nefunkčních cévních svazků novými (nahosemenné = nejstarší a nejtěžší živé organismy),
- (3) dlouhověkost však znamená i zpomalení mutačního tempa, molekulární studie prokazují, že nahosemenné jsou organismy s velmi pomalým evolučním tempem

Sequoiadendron

Zamia

Ephedra

Juniperus

Ginkgo

Dominantně dřevinný charakter je dán evoluční novinkou semenných rostlin:

bifaciálním kambiem

Dominantně dřevinný charakter je dán evoluční novinkou semenných rostlin:

bifaciálním kambiem

Regulovat funkci kambia (= vypínat jeho aktivitu) však dokážou jen krytosemenné !!!

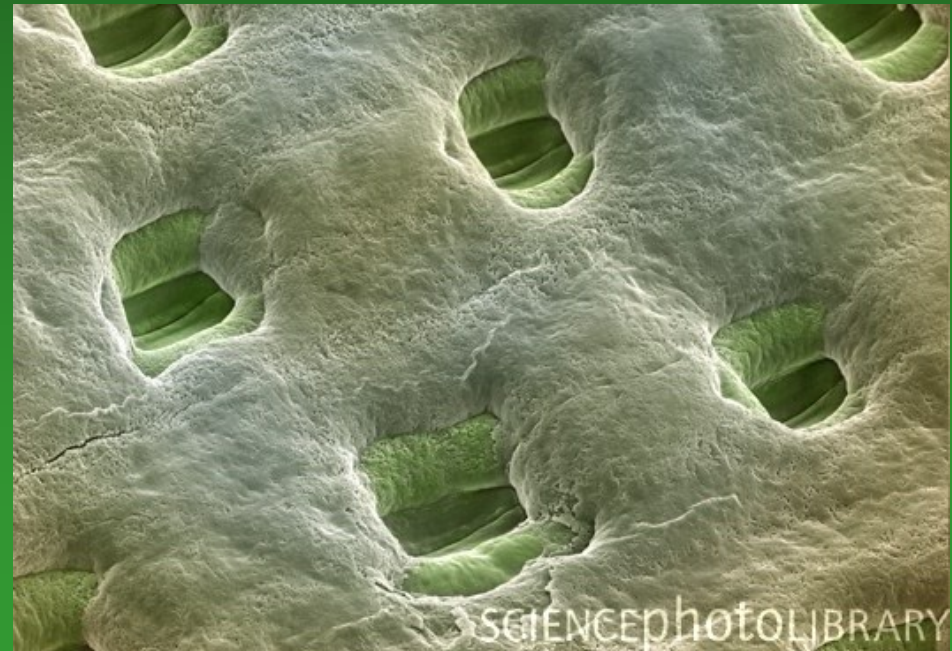
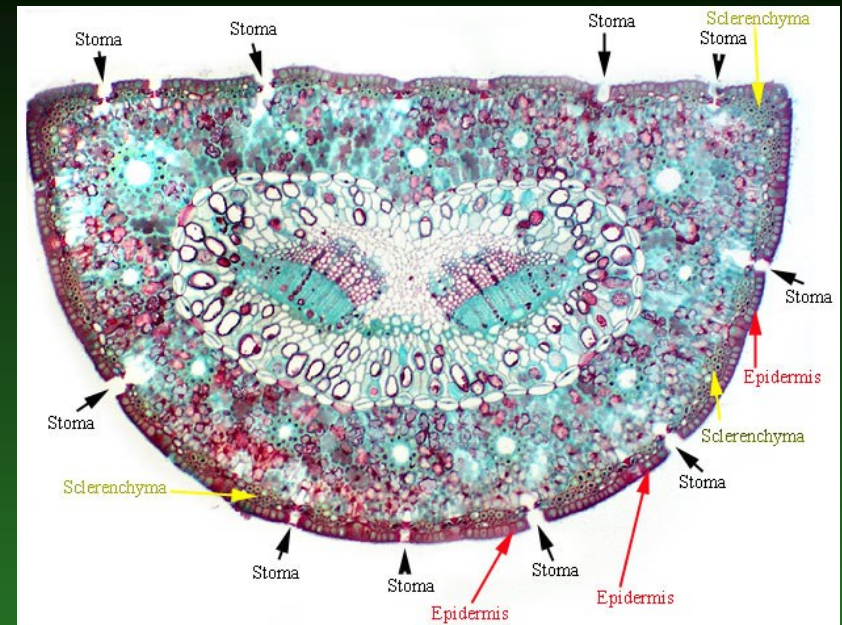
**Dominantně dřevinný charakter je dán také
adaptací na suché klima**

**Dominantně dřevinný charakter je dán také
adaptací na suché klima**

**Většina linií nahosemenných
se objevila a stala dominantními
v klimaticky suchém permu**

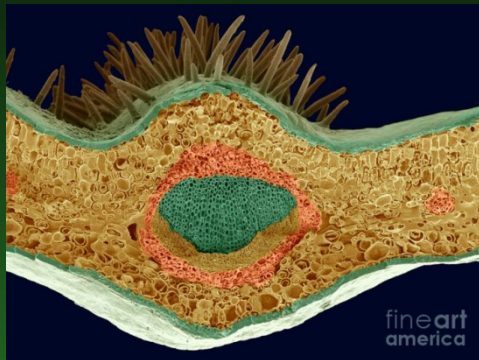
2. Xeromorfní adaptace listů

- tlustá kutikula
- zanořené průduchy
- sklerenchymatické svazky
- je to i dobrá ochrana proti herbivorům a kompenzuje to menší efektivitu vodivého systému

3. Jednoduchá žilnatina listů

Cycas jediná centrální žilka v listovém úkroju

Stangeria zpeřená žilnatina s rovnoběžnými bočními žilkami

Pinus dvě žilky jehlicovitém úkroju listu

Zamia – souběžná žilnatina listových úkrojků

Ginkgo – vějířovitá žilnatina listů

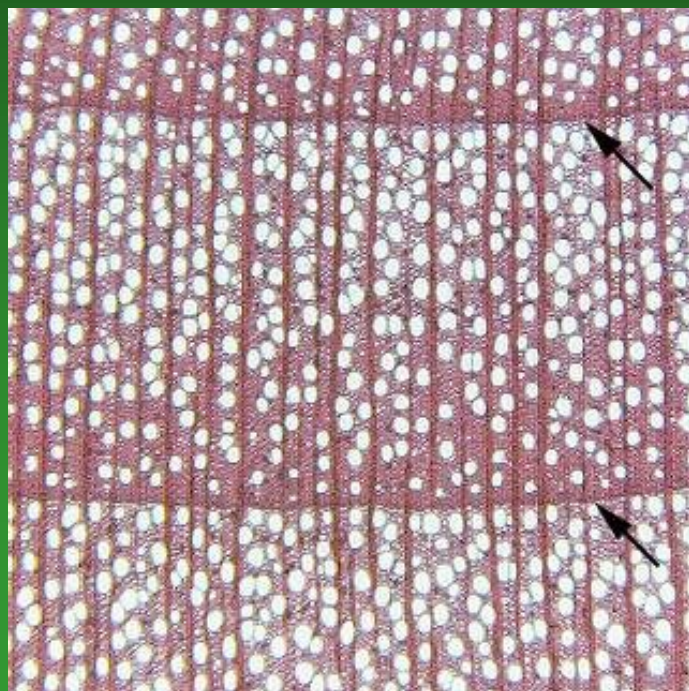

Picea jedna žilka jehlicovitém listu

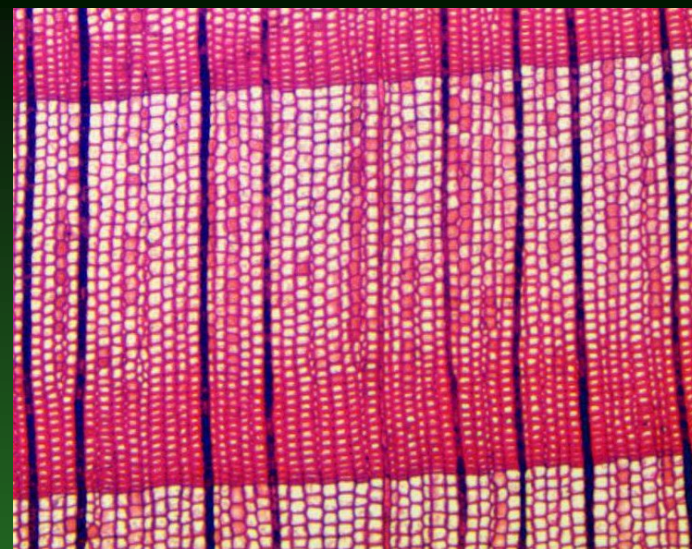
4. Homoxylární dřevo

- = xylem bez trachejí
- vodivě sice méně efektivní
- zato s menším rizikem vzduchové embolie = lépe odolává opakovanému zamrznání

hrušeň (*Pyrus*)
příčný řez

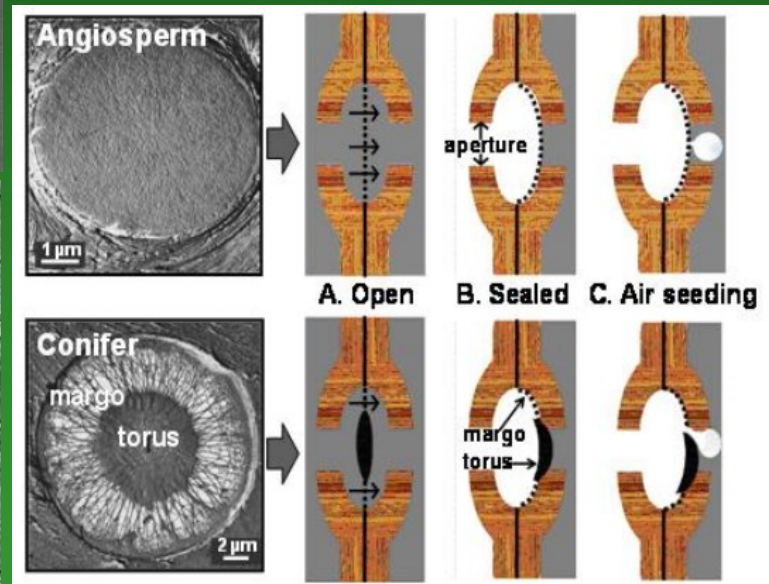
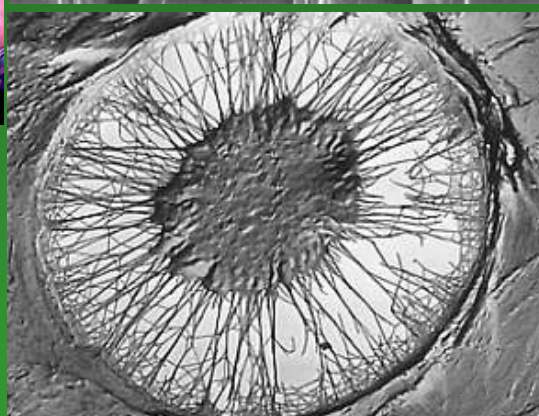
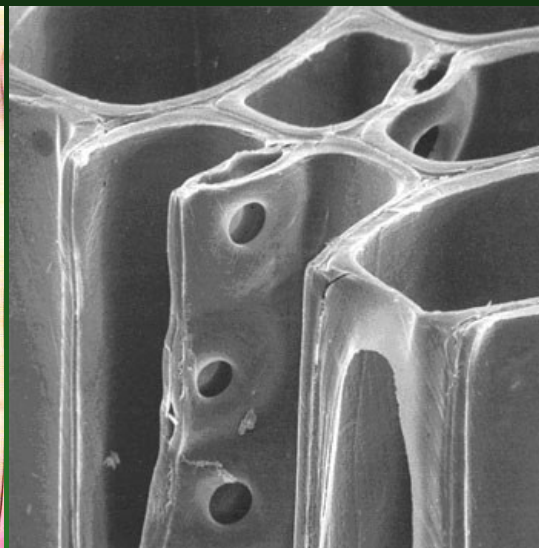
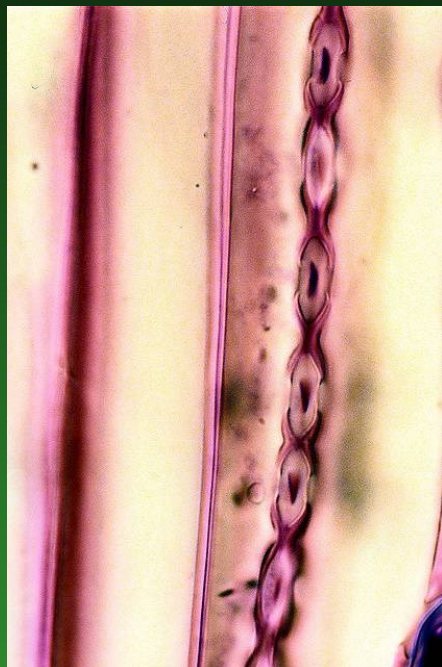
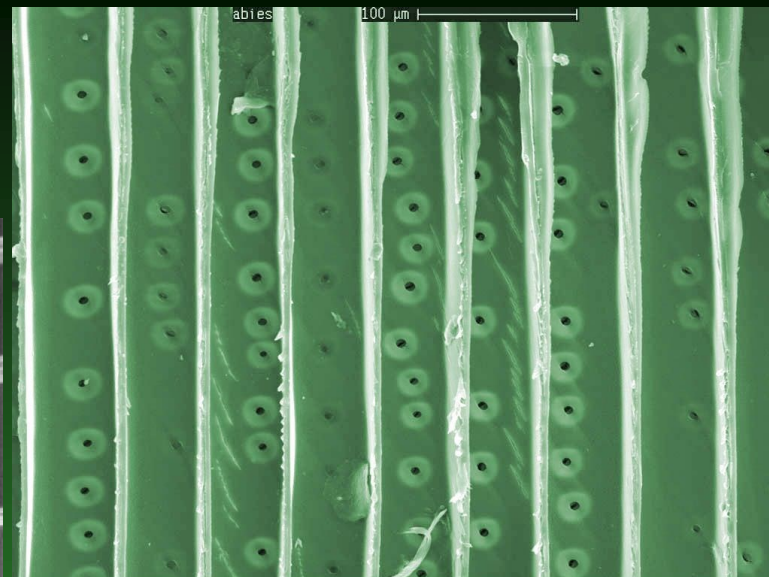
dřevo s trachejemi
= transpirační proud **desítky m / h**

zerav (*Thuja*)
příčný řez

dřevo bez trachejí
= transpirační proud
jednotky m / h

5. Tracheidy s dvůrkatými tečkami

**Dominantně dřevinný charakter je dán také
adaptací na přenos pylu větrem**

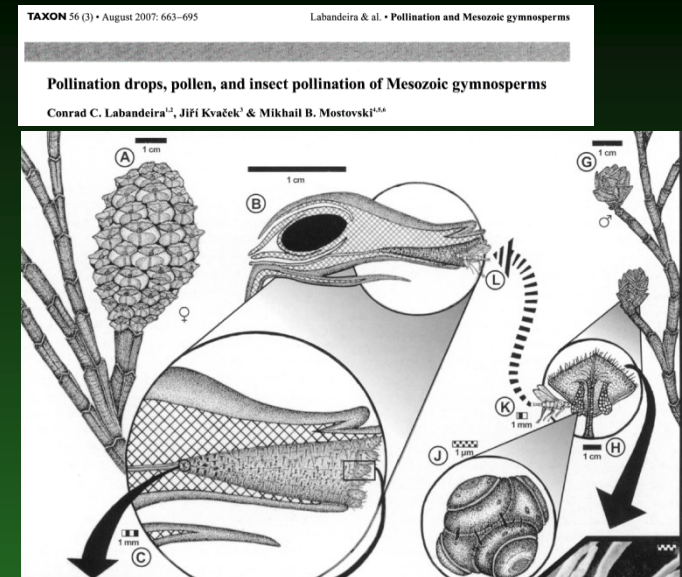
6. Dominující anemogamie

při vzniku
nahosemenných asi
chyběli hmyzí
opylovači

7. Častá (původní?) entomogamie

zejména u linií divergujících v křídě!
krytosemenné to ale dokázaly lépe!

Pinopsida – Cheirolepidiaceae - křída

Cycadopsida

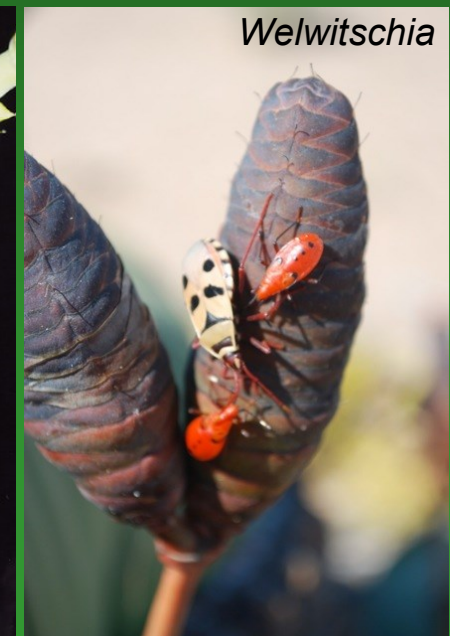
Cycadeoideopsida

Gnetum

Welwitschia

8. Generativní orgány v šišticích

(megastrobilech a mikrostrombilech) = také xeromorfní adaptace

často dvoudomé nebo jednodomé, oboupohlavné strobily výjimečně = snaha vyhnout se selfingu a s ním spojené inbrední depresi

při dlouhověkosti si na partnera mohly počkat, na druhé straně patrná synchronizace kvetení

tendence k redukci počtu vajíček a mikrosporangii na sporofylech

9. Polinační kapka

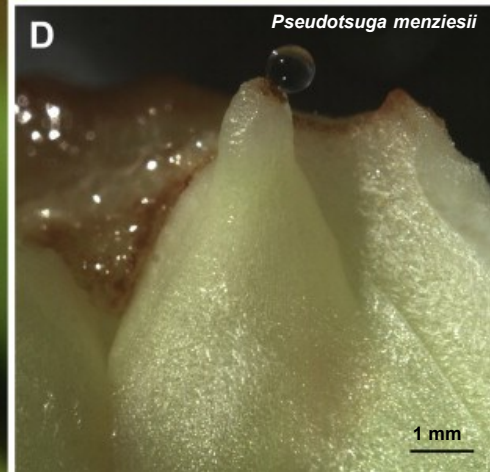
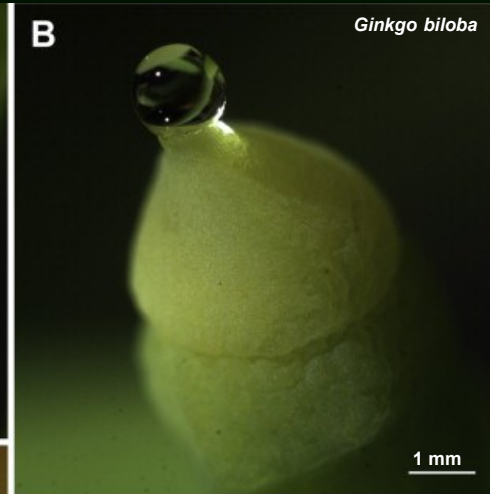
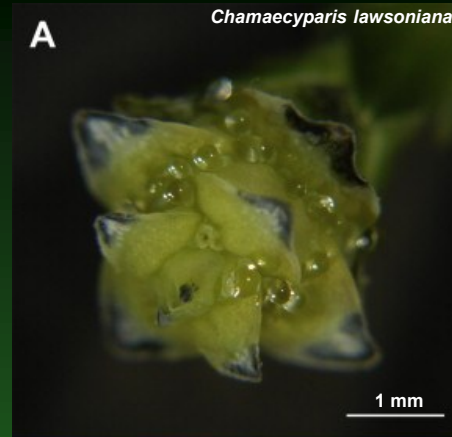
= „blizna“/„nektar“ nahosemenných

Polinační tekutina = produkt nucellu

Stimuluje pyl vlastního druhu, potlačuje pyl jiných druhů a zabíjí bakterie a spory hub

Láká hmyzí opylovače, kteří ji konzumují

U jinanu vydrží na vajíčku až 240 hodin, avšak poté co absorbuje vlastní pyl, mizí do 36 hodin

10. Samčí gametofyt často redukovaný často jen na 5 buněk, spermatozoidy velké

pylové zrno = endosporicky vzniklý nezralý samčí gametofyt = 3 buňky

Zralý samčí gametofyt = 5 buněk = prothaliiová buňka + láčkové jádro + vegetativní buňka + 2 spermatické buňky

tendence ke ztrátě bičíků

tendence k dvojímu oplození (*Ephedra*, *Gnetum*)

11. Jednotná vnitřní stavba vajíček

velká vajíčka

mohutný integument

pylová komora

archegoniální komora

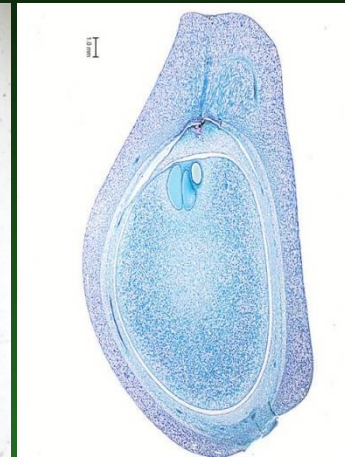
tendence od
jednoduchých archegonií
k „nahým“ oosférám

primární živné pletivo

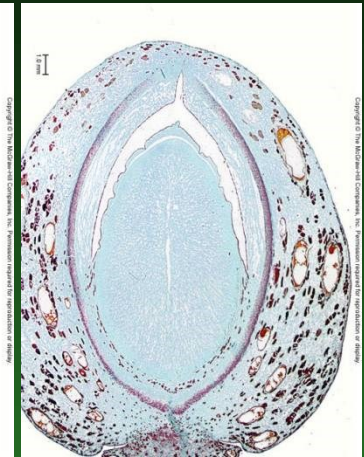
1. *Cordaites*

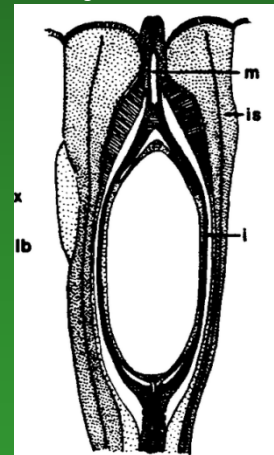
2. *Cycas*

3. *Ginkgo*

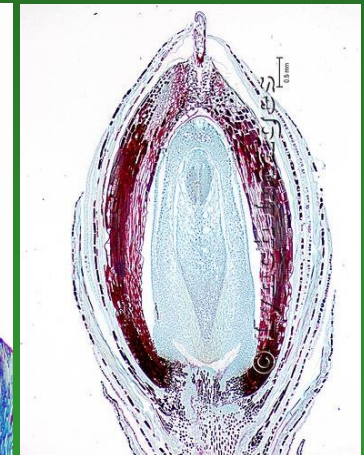
4. *Cycadeoidea*

5. *Pinus*

6. *Ephedra*

12. Korelace pohlavnosti a mechanismu šíření:

Dvoudomé linie – zpravidla endozoochorní

(kordaity, cykasy, jinany, Podocarpaceae, ale také Taxaceae, jalovec, většina liánovců kromě *Welwitschia*)

– dužnatá semena

Jednodomé linie – zpravidla anemochorní

(ostatní nahosemenné)

– suchá semena